

Filozofická fakulta
Univerzity Karlovy
v Praze

katedra sociální práce
obor: sociální práce,
školní rok: 2008/2009
forma studia: prezenční

Kateřina Říhová

**APLIKACE PROBAČNÍCH PROGRAMŮ PRO MLADISTVÉ V PRAXI VE ŠVÉDSKU
S POROVNÁNÍM MOŽNOSTI APLIKACE V ČESKÉ REPUBLICE**

**(Akční výzkum prováděný v regionech Uppsaly a Mostu metodami řízených rozhovorů,
SWAT analýzou a analýzou welfare státu)**

Vedoucí diplomové práce:
Oponent diplomové práce:
Datum obhájení:
Výsledek obhajoby:

PhDr. Andrea Kroftová
.....
.....
.....

P R O H L A Š U J I ,

že tuto předloženou diplomovou práci jsem vypracovala zcela samostatně a cituji v ní veškeré prameny, které jsem použila.

V Mostě, dne 1. 12. 2008

Podpis:.....

SAH:

od.....	5	
Trestní zákon pro mladistvé v ČR a ve Švédsku	9	
1.1 Restorativní trestní politika v ČR	9	
1.2 Ukotvení rehabilitativní švédské trestní politiky v kontextu společensko- politickém	10	
1.3 Současná švédská trestní politika – pachatel má právo na rehabilitaci	13	
1.4 Švédský trestní zákon	15	
1.4.1 Trestní odpovědnost ve Švédsku	16	
1.4.2 Soustava trestů ve Švédsku - osa „pokuta – výkon trestu odnětí svobody“	18	
1.5 Stručný nástin procesu trestního řízení ve Švédsku.....	24	
Probace pro mladistvé ve Švédsku a v ČR.....	27	
2.1 Definice a principy probace	27	
2.2 Právní východiska probace	28	
2.3 Počátky probace a uzákonění probace v ČR.....	29	
2.3.1 Zákonné podmínky probace v ČR	30	
2.3.2 Metodika práce v probaci v ČR	30	2.4
Probace ve Švédsku.....	32	
2.4.1 Počátky probace ve Švédsku.....	32	
2.4.2 Reorganizace shora dolů	34	
2.4.3 Metodika práce v probaci ve Švédsku	34	
Probační činnosti švédské Vězeňské a probační služby – výzvy pro PMS ČR?	38	
3.1 Současnost ve Švédsku - tři hlavní oblasti působnosti	38	
3.2 Aspekt dobrovolnictví.....	40	
Probační program.....	41	
4.1 Probační program v Uppsale a Mostě - možnosti implementace	41	
4.1.1 Příklad programu využívaného ve Švédsku „Jeden na jednoho“	44	
4.1.2 Příklad programu využívaného ve Švédsku „Program prevence relapsu“	44	
4.1.3 Příklad programu využívaného ve Švédsku pro pachatele sexuálních deliktů	45	
4.1.4 Příklad programu využívaného ve Švédsku „Odvaha vybrat si“	46	
4.1.5 Novinka - Basta- sociální podnik jako agent sociálních služeb pro probandy	48	

4.1.6	Zhodnocení programů ve Švédsku - možnost přenosu dobré praxe do ČR?.....	48
4.1.7	Risk assessment.....	52
4.2	SWOT analýza zdrojů lokality pro implementaci probačního programu.....	54
4.2.1	SWOT analýza zdrojů lokality pro implementaci probačního programu –Uppsala.....	56
4.2.1.1	Sociální situace Uppsal.....	56
4.2.1.2	Základní přehled sociálních služeb a institucí v Uppsale.....	57
4.2.1.3	Instituce a služby využívané v probaci v Uppsale.....	57
4.2.1.4	Neziskový sektor v probačních činnostech v Uppsale	59
4.2.1.5	Shrnutí státních a nestátních institucí poskytujících probační činnosti.....	60
4.3	Potenciální probační program v Mostě.....	63
4.3.1	Sdružení Mosty o.s. – koncepce multidisciplinárního týmu složeného z kooperujících subjektů v lokalitě a spojené problémy	63
4.3.2	Projekt Šance-Koalice Šance – projekt, který koncipuje metodiku práce a spolupráce multidisciplinárního týmu v reintegračním programu.....	65
4.3.3	Projekt Pšov - pilotní program pro budoucí probační program.....	67
4.4	SWOT analýza zdrojů lokality pro implementaci probač. programu-Most	69
4.4.1	Sociální instituce a služby v Mostě vhodné pro probační činnost.....	70
4.4.2	Důvody neochoty institucí v Mostě zapojit se do aplikace probačního programu	71
4.4.3	Komunitní plánování města Mostu – prostor pro subjekt poskytující probační program?.....	72
4.4.4	Shrnutí překážek pro implementaci probačního programu v Mostě.....	73
	Shrnutí poznatků ze SWOT analýz pro porovnání švédského a českého pojetí probačních programů	78
5.1	Nutně existující prvky v lokalitě pro ulehčení implementace probačního programu.....	78
5.2	Nedostatky českého pojetí probační služby a probačních programů.....	82

	88	
.....m použité literatury (zdroje).....		90
ny (1-12)	95	

APLIKACE PROBAČNÍCH PROGRAMŮ PRO MLADISTVÉ V PRAXI VE ŠVÉDSKU S POROVNÁNÍM MOŽNOSTI APLIKACE V ČESKÉ REPUBLICE

(Akční výzkum prováděný v regionech Uppsalý a Mostu metodami řízených rozhovorů, SWAT analýzou a analýzou welfare státu)

ÚVOD

Tato diplomová práce se zaměřuje na sociální práci v trestní justici z praktického pohledu, která je spojena s teoretickým rámcem filozofie restorativní justice¹.

Hlavním smyslem alternativního způsobu řešení trestních věcí je přiměřená reakce na spáchané provinění mladistvého a odstranění konfliktního stavu spojeného s tímto proviněním, a to s ohledem na okolnosti a objasnění příčin konfliktního stavu. Alternativní odklony v trestním řízení a v sankcích jsou výrazem individuálního přístupu k provinilcům. Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže k takovému pojetí diferenciaci a individualizaci ve smyslu restorativní justice výrazně napomohl.

Celorepublikově se stále nedaří efektivně aplikovat institut probačního programu ve všech soudních okresech České republiky². Podle mého názoru, zmíněný zákon příliš spěchal s účinností, aniž by byla důkladně zmapována oblast možností samotného státního sektoru (např. personální kapacity orgánů činných v trestním řízení, zejména pak středisek PMS ČR³) a kapacit a kompetencí NGO⁴ sektoru. Podle obsahu uvedeného zákona se totiž předpokládá perfektní kompatibilita nestátního sektoru se státní sférou na úseku výkonu opatření pro mladistvé provinilce! Samotná PMS ČR totiž nemůže probační programy v ČR sama vytvářet, na rozdíl od švédského pojetí.

Tato práce má pomoci zanalyzovat rizika neúspěchu implementace projektu probačního programu v regionu pro NGO subjekt, který by chtěl takový projekt v komunitě koncipovat. Je proto nutné podrobně nastavený systém v ČR rozboru. Nalezením překážek, které zabraňují hladké implementaci projektů konaných NGO sektorem pro sektor státní, jako jsou projekty probačních programů (podobným příkladem by mohla být analýza pro vytvoření např. soukromé věznice), je pak možné zvážit možnosti odstranění takto zjištěných problémů.

---

¹ Restorativní justice, jak uvádí Kuchta, Válková (2005, str.288), přesouvá názor, že trestný čin je špatný [pozornost kladena pouze na charakteristiky trestného činu, nikoli na okolnosti spáchání trestného činu včetně osobnostních charakteristik osoby, která trestný čin spáchala, pozn. K.Ř.] k názoru, že trestný čin je projevem zla, které spočívá v osobnosti pachatele.

² dále jen ČR

³ PMS ČR- probační a mediační služba ČR, v textu dále jako „PMS ČR“

⁴ NGO- nevládní neziskový sektor, v textu dále jako „NGO“. Vymezení pojmu NGO pro tuto práci viz příloha

Kromě analýzy domácího prostředí se práce obrací na příklady přístupu ze zahraničí. V tomto textu jsou to konkrétní postupy švédské úpravy trestního práva, která NGO sektor na úseku probace využívá jen omezeně.

Moje výzkumná otázka tedy zní:

Je možné, že by české pojetí se silným akcentem na neziskový sektor zbytečně chybovalo? A nebo je mnohem více omezující švédský přístup, a proto není vhodné, aby byl v českých poměrech napodoben?

Druhá výzkumná otázka zní:

Je možné, že reforma Probační a mediační služby v České republice by umožnila efektivnější implementaci probačních programů?

V teoretické části diplomová práce informuje o restorativní, resp. rehabilitativní, justici ve Švédsku a poté o restoraci v ČR. Všimá si podobností a odlišností, metodiky spolupráce a toku informací mezi zainteresovanými subjekty a upozorňuje na problémy v obou zemích. Text také poukazuje na mezinárodní kritiku metod práce v probaci, a na možné nové přístupy a postupy v práci s mladistvými na probaci.

V praktické části tato diplomová práce analyzuje výzvy a hrozby implementace a aplikace ustanovení zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, o probačních programech pro mladistvé podle §17 na úrovni komunity (lokality), kde se má program vykonat, a na úrovni celostátní, kdy stát má hladký průběh vzniku a výkonu programu umožnit. Jak se v konkrétní komunitě (soudní okres Most a Uppsala kommun) daří zákonné opatření probačního programu užívat? Jaké jsou výzvy a hrozby, kterými sociálně politické nastavení státu ovlivňuje úroveň sociálních služeb v lokalitách? Je jedinou hrozbou neúspěchu pro komunitu, že subjekty nekvalitně spolupracují na zajištění výkonu probačního programu, a nebo při aplikaci výše zmíněného probačního institutu intervenují ještě další proměnné? Moje třetí výzkumná otázka tedy zní:

Je možné, že samotné nastavení sociální politiky státu (rozlišení dle Esping-Andersenova pojetí) může ovlivňovat implementaci probačního programu v praxi?

Metodologicky je tedy praktická část diplomové práce rozdělena na dvě analýzy. Vstupní data pro analýzy jsou získána z akčního výzkumu v terénu (Most a Uppsala), z řízených rozhovorů kompetentních osob v obou regionech, ze záznamů ze schůzí zaangažovaných subjektů, ze studia úředních záznamů a zpráv v obou regionech a zemích, z trestních zákonů, z komentářů k zákonům, z archivních statistických dat, z dat z jiných výzkumných akcí provedenými cizími subjekty a

provedeními mou osobou v minulosti, z dat na internetu, z odborných cizojazyčných a českých článků a analýz v odborných časopisech, z cizojazyčných učebnic a odborných publikací, z metodických pokynů Probační a mediační služby ČR a Kriminalvårdsstyrelsen (švédská Vězeňská a probační služba) z přednášek na Uppsala universitet a z Karlovy univerzity v Praze.

Užitou metodou je SWOT analýza⁵ regionů Mostu a Uppsal. Doplňková metoda pro srovnání se opírá o pojetí sociálních politik obou států

Cílem této práce je svými výsledky uvedených rozborů upozornit na vztah mezi ideou o projektu probačního programu v komunitě a možnostech, které nastavení státní politiky nabízí a znemožňuje. Švédský model skandinávského typu sociálního státu konfrontuji s modelem českého konzervativně liberálního modelu sociálního státu (dle Esping-Andersena). Výsledkem těchto mezinárodních analýz na dvou úrovních (na úrovni regionu a na úrovni pojetí státní sociální politiky) chci zodpovědět své výzkumné otázky a zjistit tak, co vše ovlivňuje možnost aplikovat trestně právní institut komunitní sankce.

Výsledek necht' slouží jako podklad pro risk assesment subjektům v ČR, které by se chtěly zapojit do tvorby projektu probačního programu pro mladistvé.

Zároveň bych tuto práci chtěla více detailněji rozebrat z pohledu švédského, protože se domnívám, že bude pro čtenáře zajímavější právě zahraniční zkušenost. Proto i kapitoly a informace jsou proporcčně více nakloněny zahraničí, než li české republice.

Jsem si vědoma potíží s právně jasným překladem názvosloví institutů ve švédském trestním právu, a také vím, že institut probačního programu tak, jak jej definuje český zákon č. 218/2003 Sb. ve švédském pojetí neexistuje. Nicméně, protože se institut švédské probace (nejen pro mladistvé) opírá o stejnou filozofii, budu tedy dále v textu používat pro českou realitu správný název „probační program“ a pro švédskou realitu nesprávný název „probace“ a míním tím stejné právní instituty.

---

⁵ SWOT analýza z anglického -strengths, weaknesses, opportunities, threats - rozbor vlastních předností, slabin, šancí a rizik např. firmy, projektu, lokality, kde se analyzují silné a slabé stránky, výzvy a rizika (ohrožení). Analýza udaná do ustálené grafické podoby umožňuje rychlý přehled o situaci

1. Trestní zákon pro mladistvé v ČR a ve Švédsku

Demokratické trestní právo koncentruje svou pozornost v první řadě na ochranu osobnosti člověka, jeho důstojnosti a jeho práv a svobod. I. Kant řekl: “Veškerá politika musí padnout na kolena před lidskými právy“⁶.

1.1 Restorativní trestní politika v ČR

---

⁶ Hayek, F.(1997): Právo zákonodárství a svobody. Pravidla a řád. Academia. Praha, 1997, str. 56 in: Novotný, O. a kol. (1997): *Trestní právo hmotné*. I. Obecná část, 3.přepr. vyd.. Codex. Praha, 1997, str. 16

Současná trestní politika v ČR spadá do oblasti restorativní, podobě jako ve Švédsku, kde se ovšem restoraci čím dál více vyměňuje za rehabilitaci, tedy rehabilitativní trestní politiku, ve které se na pachatele pohlíží jako na osobu, která má právo na rehabilitaci a reintegraci do společnosti – do své komunity- a je úkolem společnosti mu tuto reintegraci umožnit a co nejvíce ulehčit.

V praktické podobě jsou principy restorativní justice zakotveny v polistopadových úpravách zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon a procesní postupy pak v zákoně č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád). Trestní právo vychází ze zásady pomocné úlohy trestní represe, která znamená, že donucení trestně právními prostředky je třeba používat pouze tehdy, když neexistuje jiné zákonné řešení věci. Účinným prostředkem tak jsou odklony a alternativní opatření a sankce. Kromě zák. č. 257/2000 Sb. o Probační a mediální službě bylo významným mezníkem restorativní justice pro mladistvé uzákonění zák. č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže. Obviněný, provinilec, ale i poškozený (oběť) a zprostředkovaně i širší společnost (komunita) se stávají partnery v řešení trestní věci mladistvého.

Filozofie trestní spravedlnosti zde spočívá v přispění k znovuoobnovení (restoraci) narušeného sociálního vztahu, který vznikl proviněním (konfliktem se zákonem), mezi provinilcem, obětí a dotčeným společenstvím. Takto lze napravit či zmírnit škodu způsobenou proviněním, včetně vedlejších negativních důsledků spojených s represí, popřípadě i v součinnosti s institucemi formální trestní kontroly obnovit narušený systém společností chráněných hodnot a sociálních vztahů u mladistvého.

Zatímco ve Švédsku se společnost obecně nikterak nepozastavuje nad způsoby výkonu trestů a opatření mimo vězeňská zařízení, i když i zde laici kritizují finanční zátěž takovýchto služeb, v ČR je k restorativní trestní politice veřejné mínění kritické, a to za přílišnou měkkost trestních postihů a práce s pachatelem. Problémem málo rozvinuté (postpenitenciární) sociální práce a nerozvinutá síť zařízení umožňující hladkou rehabilitaci osob vykonávajících alternativní trest či opatření ve státě a v komunitě se tak rehabilitaci v ČR teprve učíme. Spolu s rozvojem vlastních komunit a s rozvojem nových směrů penitenciární práce s pachateli vzniká krok po kroku v ČR prostor a kapacita pro implementaci projektů v západních restorativních politikách již dávno zaběhlých. Naše trestní politika státu je tak omezena nikoli jen zákony, ale i nedostatky ve vězeňském systému, který ještě stále čerpá z let represivní trestní politiky před rokem 1989.

1. 2 Ukotvení rehabilitativní švédské trestní politiky v kontextu společensko- politickém

Konformismus v malém národě, etnicky a nábožensky v historii relativně silně homogenním, vždy umožňoval snadnou sociální kontrolu a dodnes usnadňuje přijímání pravidel (regulací státu). Teprve v posledních 20 letech se Švédsko stalo multikulturním národem s vlnou přistěhovalectví⁷, kdy stát oplýval štědrá a otevřenou imigrační politikou. Přistěhovalecký trend se dotkl i práva a paternalistický (a tedy silně regulující) stát tak implementoval do zákonů, co je považováno za vhodné chování (říká se, že zákony vstoupily Švédům do ložnic, srdcí a účtů), a v širším pojetí též normy, jak řešit konflikty.

V novém tisíciletí se ve Švédsku monolitická struktura humanity, uniformity, konformity a neutrality začíná rychle bortit pod nátlakem faktorů jako jsou demografická mobilita, přistěhovalectví, požadavky Evropské unie, globalizace ekonomického kapitálu a jeho pohyb a v neposlední řadě také požadavky samotných obyvatel na zajištění moderní úrovně kvality života a sycení jejich individuálních potřeb. .

Základním kamenem švédské společnosti je humanita, ale i uniformita, neutralita, konformismus a s tím korespondující nedostatek reálných možností volby. Nejedná se ovšem o nějaký plán. Politiku na severu Evropy totiž značně ovlivňovalo podnebí a rozlehlost spolu s nedostupností mnohých míst země. Nesvoboda způsobená tendencí k uniformitě, ale vychází ve Švédsku nejen z charakteru rozlehlého území, tvořeného spíše samotami⁸. Typická uniformita a konformismus vychází také z luteránské církve, ke které se, i po oddělení církve od státu zákonem v roce 2000, stále hlásí 75% obyvatelstva, byť nejsou pravidelnými konzumenty církevních služeb⁹.

Pro odlehle těžko dostupné části, z kterých v historii chudá země vlastně vždy byla tvořena, byly zajištěny základní potřeby obyvatel (např.vzdělání), ze shora, tedy králem, resp. církví. Legální sociální funkce církve nabízející sociální služby ukončil v roce 1862¹⁰ zákon, separující odpovědnost církve a světské vlády za obecní sociální politiku.

V moderní době se osobitost rozlehlého území Švédska promítla do tvorby centrálně distribuované sociální politiky, garantované státem. Rozsáhlé nevládné území země a nízká

---

⁷ 10% obyvatelstva 9,14 milionového Švédského království tvoří přistěhovalci- údaj převzat z Strömholm, S. (2005): General Features of Swedish Law. In: Bogdan, M., ed.(2005): *Swedish Law in the New Millenium*. Norstedts Juridik AB. Stockholm, 2005, str. 39

⁸ administrativní celky totiž tvořila nikoli města či sídla, jako tomu bylo v historii u nás, ale fary s okolními, v kraji rozprostřenými, statky

⁹ Helander, E.(2006): Churches and Nordic Identity: Churches as Welfare Providers. In: Bäckström, A.ed. (2006): *Welfare and Religion*. A publication to Mark the Fifth Anniversary of the Uppsala Institute for Diaconal and Social Studies.Diakonivetenskapliga institutet skriftserie, 10. Uppsala, 2006. str. 66

¹⁰ Petterson,P., Ekstrand, T., Beckman, N.E (2004):Welfare, Church and Gender in Sweden. In:Beckman, N.E ed.(2004): *Welfare, Church and Gender in Eight European Countries*. Working Paper 1 from the Project Welfare and Religion in a European Perspective. Diakonivetenskapliga institutets skriftserie. Uppsala, 2004, str. 27

zalidněnost míst tak nikdy příliš nedovolily mnoho možností pro soukromé iniciativy a nebo tržní soutěž, proto mezery vyplňoval panovník a církev a později pak první místní úřady pracující pro krále, resp. pro čtyř stavovský parlament (1864). Toto rozdělení bylo již tehdy vnímáno jako historický návrat ke kořenům středověké reformace, která hlásala rozdělení moci ve státě mezi panovníka a církev. Pohled na vše zastřešující stát s dlouhou tradicí spolupráce mezi církví, panovníkem a občanskými spolky (filantropové) v péči o potřebné byl ve 20. století ještě posílen sociálně demokratickým modelem welfare režimu se silným akcentem kolektivního vyjednávání a respektu pro konsensus mezi zájmy různých sociálních skupin obyvatelstva¹¹. Propojení industrializace státu se státní sociální politikou „stát jako domov pro lidi“ zredukovalo již ve 20. letech 20. století negativní tlaky společnosti na politiku kolektivismu a sociálního blahobytu pro silnou dělnickou třídu, které jinak narážely v jiných zemích na odpor. Zaměstnanecké odbory a profesní komory ve 20. století plnily obojí funkci - jako „panovník“ v podobě půlstoletí trvajících sociálně demokratické vlády a jako „lid“ skrz dominantní dělnické odbory. Koncept Švédska jako země sociální společnosti blahobytu vytvořilo podmínky pro celospolečensky citlivé vnímání práva jednotlivce na sociální welfare (nikoli rodina je základem státu, ale každý občan jednotlivě bez dalšího přezkumu např. statusu nebo příjmu). Jedním z přístupů v trestní politice, a to v rámci samotného soudnictví nad mládeží, je tak ve Švédsku prosazování prvků welfare modelu s důrazem na léčení a ochranu delikventních dětí (mládeže) a jejich reintegraci do společnosti. Od trestní politiky v duchu rehabilitativní justice se ale někteří odborníci odklánějí z důvodů deziluzí z toho, že recidiva se takovým přístupem k pachatelům nesnížila a některé přístupy rehabilitativní justice se zdají být přímo kontraproduktivní (např. umisťování mladistvých delikventů v rámci programů léčení do ústavních zařízení, kde podle nich hrozí spíše škola zločinu), a to podle podložených studií¹².

Sociální i trestní politika Švédska, silně podporovaná voliči (viz půlstoletí vlády sociální demokracie)¹³, tak sociální události jednotlivců vnímá jako právo jednotlivce na společenskou pomoc a podporu (dávky a penze) při řešení nastalé sociální situace. Tato práva jednotlivce se pak zcela zásadně odrazila v charakteru trestní politiky, ale i sociální politiky a sociálních služeb v zemi, ale zároveň dnes tvoří jedno ze základních hrozeb krachu sociálního modelu švédské politiky.

---

¹¹ státní zaměstnanec (kolem 50% obyvatelstva) se automaticky s pracovním místem stává i členem odborů či oborových rad a komor

¹² podle výzkumů je rehabilitativní i retributivní justice neúčinná proti zamezení recidivy páchaní TČ, protože jedinec je chápán jako objekt léčby (zacházení), nikoli jako subjekt, který se může aktivně podílet na odstranění újmy způsobené TČ. Tyto přístupy jsou podle kritiků také vysoce finančně nákladné (Kuchta, Válková, 2005)

¹³ i když řetěz vládnutí sociální demokracie byl posledními parlamentními volbami v roce 2006 přerušena a k moci se dostala středo pravicová strana Moderaterna

S důrazem na individualizaci se pojí potřeba individualizované péče o uživatele sociálních služeb. Konformní a unitární Švédsko, přerozdělující sociální blahobyt univerzálně, naráží na požadavky moderní sociální politiky a sociální práce! Služby jsou poskytovány všem, ale jejich uživatelé jsou silně omezeni při jejich výběru či formátu. To se odráží i při formátu služeb poskytovaným pachatelům trestných činů (dále jen TČ), díváme-li se na instituty, které stát ve své trestní politice této cílové skupině obyvatelstva nabízí, jako na opatření nikoli diskriminujícího jedince, ale naopak ulehčujícímu rehabilitaci a návrat do jeho komunity- což je požadavek moderní sociální práce.

1. 3 Současná švédská trestní politika – pachatel má právo na rehabilitaci

Filozofie trestní politiky podepřené zejména prvkem humanity říká, že pachatelé TČ by po propuštění do společnosti neměli představovat větší hrozbu po vykonaném trestu než před trestem. Pachatel tak má právo na podporu a pomoc, má právo na rehabilitaci (nikoli pouze povinnost konat, co mu soudem bylo uloženo a jeho výkon pouze kontrolovat). Farrall (2002) uvádí, že faktory pro snížení pravděpodobnosti recidivy jsou spatřovány jednak v motivaci pachatele, ale zejména pak ve změnách v sociálních okolnostech (zejména změny v rodinných a zaměstnaneckých vztazích). Probační činnost by podle Farralla měla pečovat o sociální kapitál pachatelů (mladistvých delikventů), a poskytovat supervizi při jeho znovubudování či vytváření i po té, co trvá samotný výkon trestu či opatření probace. Bohatost a kvalita sociální sítě pachatelů (delikventů) totiž vedle motivace samotného pachatele značně ulehčuje sociální reintegraci! Švédsko tím, že každému propuštěnému pachateli ukládá automaticky probační dohled, umožňuje sledovat a napomáhat v obnově sociálního kapitálu svých propuštěných. Proto by takový probační dohled neměl být modelován jako restrikce, trest či omezení pachatele, ale spíše jako služba nabízející pomoc a podporu v usazení sociálních vztahů.

Důvody pro takto nastavenou politiku lze spatřovat v neexistenci důkazů, které by potvrdzovaly, že přísnější potrestání vede ke snižování kriminality ve společnosti, ale že existují důkazy, „že pravděpodobnost recidivy spojené s vážným porušením zákona se snížila v důsledku omezeného používání uvěznování“¹⁴.

Z výzkumů prý jasně nevychází že by dlouhé tresty uvěznování měly odstrašující účinek, a proto se upřednostňují podmíněné tresty pokud možno krátkodobé a tresty mimo výkon trestu odnětí svobody (dále jen VTOS), tedy odklony a probace. Kampaň tak alternativy propaguje a

---

¹⁴ Prison Service Journal. International Edition, 1999, 2 In: Macháň, A.(2000): Švédsko. Spolupráce vězeňství a probace. *České vězeňství*, 2000, 2.str. 62

veřejnost slyší zejména na ekonomickou stránku věci a na efektivnější prevenci vůči pokračující TČ propuštěných pachatelů.¹⁵ Na VTOS je tak ve Švédsku nazíráno jako na přípravu na propuštění! Náklady na uvěznění jsou sice ve Švédsku mnohem vyšší než v jiných státech, ale efektivita nižší recidivy vysoké finanční částky u veřejnosti ospravedlňuje¹⁶. Švédské věznice jsou velmi kapacitně malé, důrazně zacílené na individuální programy pro odsouzené. Z nastavení trestní politiky vyplývá, že do VTOS přichází jen malé množství osob. Důvodem je důvěra v politický systém i soudnictví, lidé respektují rozhodnutí soudu (viz níže výzkum veřejného mínění z roku 2006). Dalším důvodem je, že ti, jež se dopustí nějakého TČ, jsou z poměrně velké části ochotni a schopni platit pokuty a náhrady škod či vykonávat trest obecně prospěšných prací i jiných sankcí v komunitě. Kapacita malokapacitních věznic je z 96%¹⁷ plná, ovšem čísla naplněnosti věznic jsou zkreslena právě záměrným nastavením systému na malou kapacitu. U mladistvých jsou v souvislosti s VTOS statistická data téměř zanedbatelná. V roce 2006 bylo ve VTOS 7 osob pod 18 rok věku, v roce 2005 pak 10 (z toho jedna dívka)¹⁸. Statistika počtu osob, o délce VTOS a věku odsouzených viz příloha č.1. Srovnáme-li skandinávské státy mezi sebou, proporčně koná 70% osob probaci (a další sankce a opatření mimo VTOS) na rozdíl od osob konajících trest odnětí svobody nepodmíněně ve věznicích. Podobnou proporci mezi pachateli TČ vykazuje také Dánsko a Island. Detailněji v příloze č 2.

Po roce 2000 ale tenduje trestní politika k navyšování délek trestů. Opouští se od tří měsíčních VTOS a více se ukládají tresty o délce šesti měsíců. Efektivita krátkodobého trestu uvěznění totiž není splněna, díváme-li se na VTOS nikoli jako na trest, ale jako na prostor pro resocializační programy. V tak krátké době nelze s osobností pachatele příliš v resocializaci pokročit.

Národní úřad pro prevenci kriminality (Brå)¹⁹ uvádí ve své výroční zprávě z roku 2006 v kapitole o výsledcích průzkumu veřejného mínění z roku 2006 o důvěře veřejnosti v trestní politiku a orgány činné v trestním řízení, že veřejnost má relativně velmi vysokou důvěru v trestní systém. 54% respondentů bylo velmi spokojeno a 15% málo spokojeno. Tedy více jak polovina švédské veřejnosti má pozitivní náhled na trestní politiku, zejména v oblasti práce policie, státních

---

¹⁵ např. jak píše Raynor (2003, str.335) a Macháň, (2000, str.62) v Anglii a Walesu ale převažuje mínění z řad profesionálů, že výzkumy přinášejí podobné výsledky recidivy u osob s VTOS, tak i u osob vykonávajících alternativní trest na bázi společenské kontroly, a proto se rází názor veřejně tento fakt zbytečně nepublikovat a nepodporovat tak (nepotvrzený) názor, že ambulantní sankce fungují lépe! Je tedy vhodné v orientaci na dobré příklady z praxí v zahraničí koncipovat PMS ČR po vzoru té anglické?

¹⁶ Vězeňská a probační služba stojí ročně cca. 5,6 miliard SEK (cca. 17 miliard Kč), denní náklady na odsouzeného ve VTOS činí 1767 SEK (cca. 5300 Kč), v ČR je to cca. 700 Kč, oproti osobě na probaci (164 SEK, resp. cca. 500 Kč)

¹⁷ platí pro rok 2005 (viz výroční zpráva pro rok 2005 na www.kriminalvarden.se)

¹⁸ srovnajme s řádově cca. 200 mladistvými odsouzenými k VTOS v ČR

¹⁹ Brottsförebyggande rådet (dále jen Brå) - Národní úřad pro prevenci kriminality, autor zprávy není uveden, zpráva je pod jednotnou hlavičkou Brå

zastupitelství a soudů a vnímá trestní justici jako spravedlivě konající. Výjimku tvoří právě Vězeňská a probační služba (ve Švédsku jsou na rozdíl od českého pojetí obě služby spojeny v jednu instituci, viz dále v textu), která je hodnocena relativně vysokou mírou nedůvěry! Asi jedna pětina obyvatel neví jak moc vyhraněný názor má na trestní politiku a práci vyjmenovaných orgánů. Fakt, že veřejnost nemá statisticky významně vysokou důvěru (29% respondentů) ve Vězeňskou a probační službu může být vyloženo tak, že valná část veřejnosti netuší úkoly a kompetence této instituce a s jejich službami se nikdy nedostalo do styku (v tomto je švédský výzkum veřejného mínění shodný s českým). Na otázku, jak dobře švédský trestní systém pracuje s oběťmi TČ odpovídala méně jak třetina dotázaných, že velmi dobře. Detailněji o tomto výzkumu v grafu v příloze č. 3.

1. 4 Švédský trestní zákon

Podle právních komparatistů stojí švédské právo mezi kontinentálním a tzv. britským common law. Nejen z pohledu historického vývoje, ale i dnešní praxe, se však přibližuje k právu kontinentálnímu. Stejně tak v pojmání švédské probace se snoubí common law a kontinentální právo (viz dále).

Právní spolupráce mezi skandinávskými státy začala v roce 1872. Od konce 80. let 20. století zásady ústního řízení, zásady okamžitosti a koncentrace (renodling)²⁰ začaly ustupovat a písemné předsoudní procesy, výslechy svědků po telefonu a využití moderních IT nosičů, flexibilní, urychlující, a tím i ekonomičtější prvky v trestním soudním řízení se staly realitou. Dnes se uvažuje i o smíšeném předsoudním a hlavním líčení, ale kritikové jako je např. Bogdan (2005, str. 237) odkazují na riziko, že se hlavní soudní líčení změní pouze na administrativní úkon.

Po vstupu Švédska do Evropské unie vznikla (na tlak unie) potřeba provést reformu soudního systému v zemi, švédští odborníci ale nesou nelibě zakořeněné principy výrazně měnit. Např. v další části naznačím, jak je to s nezávislostí švédských soudů na moci výkonné a zákonodárné, což se právě EU nelíbí (viz příloha č.6).

Trestní právo z roku 1962 usiluje o minimalizaci libovůle v trestním procesu. Stejně jako v českém pojetí trestního práva, existuje zde zásada „ultima ratio“. Soudy zcela vědomě tendují k náhledu na trestní případ optikou předsoudních přípravných zpráv, které s trestním případem k soudu putují. Protože v mnoha případech pachatelé TČ nemají dostatek prostředků pro zaplacení

---

²⁰ nejlépe se švédský termín „renodling“ překládá do ostatních jazyků jako zásada koncentrace soudu na to, k čemu byl ustanoven - k vedení sporu

soudních výloh, stát může krýt soudní výlohy podle speciálního zákona (Zákon o kompenzaci trestných činů).

Dopadne-li policie mladistvého, ze zákona předává jeho agendu sociálnímu pracovníkovi v místě bydliště (případu se ujímá místní úřad - *Statens institutions styrelse*, zkráceně *Sis* úřad, viz dále). Agenda mladistvého delikventa se tak dostává zcela mimo soudní řízení.

Sociální pracovník ze *Sis* vypracuje zprávu pro státního zástupce, kde navrhuje opatření, tedy předkládá individuální plán s opatřením, sankcemi a úkoly, které musí mladistvý během pobytu v ústavním zařízení plnit a vykonat. Spolupráce mezi policií a sociálním úřadem je dána zákonem, tok informací probíhá velmi formálně pouze převedením složky případu k sociálnímu pracovníkovi nejbližšího *Sis* úřadu vzhledem k místu bydliště mladistvého. U dospělých podkladové zprávy pro státního zástupce vypracovává Vězeňská a probační služba - jedna sloučená instituce (*Kriminalvården*).

1. 4. 1 Trestní odpovědnost ve Švédsku

Ve švédském právu je trestní odpovědnost stanovena na stejném věku jako je tomu zatím i u nás, a tedy na 15 let. Podle zákona č. 167/1964, o speciálních opatřeních pro delikventy, může státní zástupce odsoudit osobu mezi 15-18 rokem věku. Věk delikventa do 21 let ukládá mírnější tresty a opatření než pro pachatele věku staršího. Osoby do 21 let svého věku prochází také jiným trestním řízením a jejich agenda spadá pod jiný úřad (*Sis – Statens institutions styrelse*) než u dospělých²¹. Celkově systém tenduje k aplikaci co nejvíce alternativních postupů (odklonů) v trestním řízení a trest odnětí svobody je jen zcela výjimečně ukládán v této věkové hranici. Podle statistiky z roku 2006 bylo ve švédských věznicích ve VTOS sedm mladistvých²². Všeobecně tedy platí zásada, že osobu mladší 21 let nelze odsoudit k trestu odnětí svobody! Pokud by se vyskytl velmi závažný, společensky velmi nebezpečný čin, pak po zvážení všech okolností takového TČ zákon přímo nezakazuje osobu mladší 21 let odsoudit k trestu vězení, resp. u osoby mezi 18- 21 rokem věku zákon č. 167/1964 vyžaduje speciální podmínky, které by musely být splněny pro možnost uplatnění trestu odnětí svobody (např. mimořádná společenská nebezpečnost) a u osob pod 18 rok věku jsou tyto zákonné podmínky ještě striktnější. Zmiňovaný zákon také ukládá povinnost upřednostňovat alternativu před uvězněním mladistvého, a to např. ve formě nařízené ústavní ochranné výchovy.

---

²¹ postup u mladistvých viz dále

²² zdroj: [www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&id=21&module_instance=11-statistika vězeňství 1994 - 2006](http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&id=21&module_instance=11-statistika_vězeňství_1994_-_2006)

Osoby do 21 let věku nemohou být podle švédského trestního zákona odsouzeny k výjimečnému trestu odnětí svobody na doživotí, a to bez výjimky.

Rodiče, či jiná osoba pověřená výchovou delikventa, mohou být shledány vinnými za to, že jim svěřená mladistvá osoba spáchala TČ, a toto vina se spatřuje v tom, že rodiče (či jiná pověřená osoba) nedokázali preventivně působit na mladistvého tak, aby se nedopustil TČ (neplatí v případě, kdy sami byli v ohrožení), a nebo že nenahlásili problémové chování mladistvého úřadům. Ovšem zákon šalamounsky dodává, že rodiče samozřejmě nejsou povinni své děti policii nahlašovat. Ve výkladu k trestnímu právu (Wennberg, 2005, str. 160) je k tomuto dodáno, že takový soudní postih rodičům (či jiné pověřené osobě výchovou delikventa) se uplatňuje jen velmi zřídka.

Po reformě z roku 1999 může být osoba mezi 15-17 rokem věku umístěna namísto věznice do speciálního detenčního (korekčního) ústavu pro mladistvé, a to z důvodu, aby se předešlo poškození osobnosti mladistvého delikventa pobytem ve vězení. Je to spáchaný TČ a nikoli potřeba potrestání, co určuje délku pobytu v zařízení. Ta variuje od 14 dní po 4 roky. Neexistuje zde podmíněně propuštění a celá agenda případu spadá jednak pod Sis úřad a také pod sociálního pracovníka (kurátora pro mladistvé) z místa bydliště mladistvého. Z dlouhodobých statistik vyplývá, že každých šest měsíců přichází do takového ústavu jeden nezletilý ze sociálního úřadu z lokality s méně než 15 000 obyvateli. U obcí nad 15 000 obyvatel evidují sociální pracovníci šest nově přichozích mladistvých v šestiměsíční periodě. Ve velkoměstech spravují agendu sedmi nezletilců. Ze zprávy Brå z roku 2005 (Bengtsson, A., Holmberg, S., 2005:13, str.48) vyčteme, že počet mladistvých chovanců v obcích resp. municipalitách je obecně nízký, což je faktor velmi silně ovlivňující neochotu individuálních subjektů (tedy municipalitních sociálních úřadů či lokálních neziskových organizací) vstupovat a rozšiřovat služby rámčující potřeby tohoto opatření pro mladistvé. Malý počet případů způsobuje malou zkušenost sociálních kurátorů pro mládež s takovými případy a tento fakt znemožňuje vytvářet evaluační výstupy a zlepšovat metodiku práce, prohlubovat kompetence sociálních pracovníků a analyzovat potřeby na úseku korekčních ústavních zařízení pro mladistvé delikventy. Od roku 1999 tak převládá jako formát programu péče o tyto delikventy jediné poradenství. V posledních letech je poradenství implementováno jako pomocný prvek do behaviorálních programů v těchto ústavech, které v sobě nesou kontakty s osobou (dobrovolníkem) mimo ústav, práce s rodinou delikventa, rozhovorové testování užívání drog a mediaci. Vysoce individualizované plány tak nakonec z toho mála nabízejí kombinaci až 150 variací individuální péče v ústavu²³.

---

²³ v nízkém nápadu případů dětských provinilců (pod 15 let), viz příloha č. 12, jako klientů PMS ČR lze podle mého názoru také spatřovat malou propracovanost metodiky a kompetencí, které musí čelit pracovníci PMS ČR

1. 4. 2 Soustava trestů ve Švédsku - osa „pokuta – výkon trestu odnětí svobody“

Po trestní reformě v 60. a 70. letech 20. století, tedy ve výše zmíněné tvrdé trestní politice inspirované USA, kdy se ve Švédsku kladl důraz na *individuální prevenci* (terciární - tedy ve VTOS), došlo k uvolnění a např. k zrušení trestu odnětí svobody na doživotí pro mladistvé. Ovšem teprve trestní reforma v roce 1989 představila nové formy trestů. Dnes je důraz kladen na *generální prevenci* a trest je přiměřený závažnosti spáchaného TČ. Paralelně k trestu odnětí svobody se začaly aplikovat takové alternativy, které umožňují dosáhnout prevenci před recidivou. Poslední novela z ledna 2007 uzákonila nový trest pro mladistvé, a to společenské práce pro komunitu (v ČR jako obecně prospěšné práce).

Na počátku výroku o formě a výšce trestu existuje pro každého pachatele TČ určitá obecná *škála trestu*, kde na jednom konci této škály je pokuta (forma denní pokuty *dagsböter*) a na druhém konci stojí trest odnětí svobody. Škálu uvnitř pak vyplňují všechny možné alternativy podle povahy spáchaného TČ. Soudce spolu se třemi přísedícími (*nämndemän*) musí v trestním řízení jako první rozhodnout, zda li se pachatel bude odsuzovat k pokutě či VTOS, a nebo k alternativě k těmto dvěma trestům. Glosář k Evropským pravidlům v oblasti komunitních sankcí a opatření poznamenává, že pokuta jako taková není chápána jako komunitní sankce či opatření, protože neomezuje svobodu jedince a není nutné kvůli jejímu výkonu zřizovat žádné kontrolní orgány²⁴. Jedná li se o méně závažnou TČ, kde hrozí spíše pokuta (a nebo tedy VTOS v délce maximálně šesti měsíců), rozhoduje o trestu samosoudce bez kvóra přísedících, ale i zde jsou přísedící soudnímu líčení přítomni. V některých případech méně závažné TČ je možné počet přísedících ze tří osob snížit. Soudce projednávající daný případ, pak na ose trestů musí rozhodnout o formě a intenzitě trestu pro daného pachatele (soud tedy přihlíží k okolnostem vedoucí ke spáchání TČ). Maximální délka trestu odnětí svobody je předem daná dle povahy TČ zákonem. Zjednodušeně tedy může říci, že soudce rozhoduje o alternativách k pokutě a k uvěznění.

Při svém rozhodování soudce na prvním místě rozhoduje mezi podmíněným odsouzením k trestu odnětí svobody, probací a nebo opatřením – ochranné výchovy či ochranné léčby. Alternativa je tak formulována mimo obecnou škálu pokuta - trest odnětí svobody, a to spolu s odděleně formulovanými speciálními opatřeními (např. v rámci probace se podrobit určitému počtu hodin obecně prospěšných prací). Pro obecnou škálu „pokuta - trest odnětí svobody“ také platí, že pokuty jsou ukládány soudcem méně často než trest odnětí svobody, neboli pokuty se mohou ukládat

²⁴ to samé platí i o trestních výstrahách, rovněž nejsou chápány jako komunitní sankce či opatření

pouze za méně závažné TČ a to s přihlédnutím k finanční situaci pachatele. Zároveň také platí, že pokuta se ukládá v méně závažných TČ, než za které se ukládá podmíněně odsouzení s probačním dohledem a nebo podmíněně upuštění od potrestání s probačním dohledem. Za určitých okolností, je možné být za nezaplacení soudem určené pokuty odsouzen k trestu odnětí svobody. Do takové situace ale vždy vstupují sociální pracovníci a snaží se situaci s plátcem vyřešit tak, aby k uvěznění nedošlo. Nejčastěji se pokuty vymáhají formou srážek ze mzdy, což je u mladistvých těžko proveditelné, protože ve většině případů ještě nejsou výdělečně činní.

Pokud soudce volí trest odnětí svobody, trestní případ dané osoby musí splňovat některou ze tří zákonných podmínek, a to: **(1)** závažnost TČ natolik, že hrozí trestní sazba minimálně na jeden rok a více, **(2)** povaha TČ (pokud dojde k zajištění pachatele z důvodu řízení vozidla pod vlivem alkoholu a nebo dopustil li se daňových podvodů, je taková skutečnost brána jako přitěžující okolnost, a soudce se přiklání k penitenciárnímu trestu), **(3)** hledí se na předešlou kriminální kariéru pachatele, zda li se jedná o recidivu. Pokud tedy žádná z podmínek není splněna, trestní systém ve Švédsku upřednostňuje alternativní trest.

Při rozhodování o délce trestu se samozřejmě berou úvahu polehčující okolnosti, motivy a záměry pachatele daného TČ, stejně jako přičetnost pachatele a způsob provedení TČ, bere se také v potaz, zda li pachatel původně zamýšlel provést TČ, aby vznikly více závažné následky daného činu atd. tedy podobně, jako v českém trestním právu. Tuto část zákona tedy k podrobnému popisu vypouštím, protože se zde žádné zvláštnosti od českého trestního práva nevyskytují.

(1) Pokuta je stanovena ve formách určitého počtu denních pokut (*dagsböter*), maximálně však 100²⁵ (u mladistvých polovina). Výše denní pokuty je stanovena podle závažnosti spáchaného TČ a finanční situaci pachatele. (Zde je ale situace podobná té v ČR, protože u mladistvých bývá obtížné takové pokuty ukládat, pokud platí premisa, že pokutu by měl zaplatit mladistvý ze svých prostředků, z majetku, kterým může disponovat a nebo za vydělané peníze z brigády). Pokuta bývá velmi často kombinovaná s dalším podmíněným trestem, respektive podmíněný trest bývá kombinován s pokutou. V případě, kdy osoba popírá spáchání TČ (toto v době policejního šetření není ze zákona žádoucí (vhodné), aby mu byla státním zástupce pokuta navrhována.

(2) Nepodmíněný trest odnětí svobody se pohybuje od 14 dnů do deseti let (v případě spáchání pouze jednoho TČ), delší výkon trestu pak alternuje trest doživotní. Doživotí jsou ukládána jen minimálně, a to za brutální vraždy a vážné drogové delikty. Každá osoba je pak po dvou třetinách

---

²⁵ Bogdan, M.,ed.(2005): *Swedish Law in the New Millenium*. Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2005, str. 53

výkonu svého trestu parolována²⁶. Podmíněné propuštění po 2/3 trestu platí pouze pro osoby, které ve vězení vykonaly minimálně jeden měsíc trestu.

(3) Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody je ve Švédsku vždy (!) spojeno s dohledem probačního úředníka. V případě, že odsouzená osoba maří pravidla a řád výkonu trestu odnětí svobody ve věznici, může být tato parole i zpožděna. O odložení parole na pozdější dobu rozhoduje nikoli soud, ale Vězeňská a probační služba (resp. zplnomocněná rada této služby, do které může usednout i probátor parolované osoby) .

(4) Podmíněné opuštění od výkonu trestu odnětí svobody s intenzivním elektronickým dohledem (známé jako domácí vězení) je možné uložit osobám, kterým by jinak byl uložen trest odnětí svobody do 3 měsíců délky. Intenzivní monitoring byl přejat z USA. Intenzivní dohled se děje pomocí **taggingu**- elektronického pásku na ruce a nebo noze. Monitorovací dohled byl mnoho let pouze ve fázi experimentů a osvědčil se zejména na dalekém a řídko osídleném švédském severu, kde existuje obrovské geografické vzdálenosti mezi jednotlivými usedlostmi či malými vesnicemi a úřady. Tato odlehlost je ještě umocněna půlroční polární nocí a značnou sněhovou pokrývkou (špatná dostupnost). Tagging se teprve v roce 1999 oficiálně implementoval do švédského trestního práva (*Act on Intensive Monitoring by Means of Electronic Devices*)²⁷. Osoba je povinna zdržovat se pouze v místě svého bydliště, kromě přesně vymezené doby vycházky např. pro hledání zaměstnání.

(5) Trest odnětí svobody podmíněně odložený s dvouletým probačním dohledem. Po celou dobu takového dohledu ale osoba nemusí k úředníkovi docházet, a pokud žije řádným životem podle smyslu zákona, po uplynutí dvouleté doby dohledu je trest zahlazen. Pokud se v průběhu této doby osoba dopustí dalšího TČ, je odsouzen k VTOS. Soud takový trest ukládá z filozofie předpokladu, že v budoucnu se již osoba žádného TČ nedopustí.

(6) Trest odnětí svobody podmíněně odložený s probací může být kombinován také s trestem výkonu obecně prospěšné práce. Institut byl přejat z Anglie a Walesu. Švédský institut je limitován min. 40 a max. 240 hodinami a byl implementován do trestního zákona v roce 1989²⁸. Ve Švédsku se tento institut stal fixním alternativním trestem upřednostňovaným před VTOS a soud tak vždy, pokud upřednostní VTOS před trestem obecně prospěšné práce, musí uložit délku uvěznění. Podle předem dané délky VTOS se pak odvíjí trestní řízení, neboli předmětem řízení je otázka, zda-li všechny strany řízení jsou spokojeny s délkou této doby? Pokud nejsou, ukládá se trest obecně prospěšné práce. V 80. letech 20. století, kdy byl institut pokusně zaveden, se u veřejnosti objevila

²⁶ parole – nahrazení určitého zbytku výkonu trestu odnětí svobody podmíněným propuštěním osoby na svobodu za současného uložení probačního dohledu

²⁷ v ČR již delší dobu panuje odborná diskuse na zavedení systému elektronického

dohledu, např. po vzoru Rakouska, ale vstupní náklady pro jeho zavedení se ukázaly pro Česko jako příliš vysoké

²⁸ v ČR se trest obecně prospěšných prací v trestním zákoně objevil v roce 1995

vlna kritiky spojená se sociálně demokratickou ideologií a se silným odborovým hnutím. Odbory tenkrát kritizovaly, že není morální trestat práci, a že není morální někoho trestat prací, kterou jiní vykonávají jako svoje zaměstnání.

(7) Trest mimo vězení spojen s probací s kontraktovanou léčbou je trest, který je shledáván jako více vážnější, než podmíněně odsouzení k VTOS. Probační dohled je zde stanoven až na dobu tří let a osoba se musí podrobit omezením či pravidlům směřující k vedení řádného života (podle smyslu zákona) a k léčbě (drogová závislost, alkoholismus, gamblering, sexuální patologie, jiná psychiatrická diagnóza), pokud osoba před soudem podá vůli takové léčby s individuálním plánováním se podrobit. Léčba se ukládá pouze pokud spáchaný TČ měl souvislost s osobnostní anomálií výše uvedenou. Hovoříme tedy o kontraktaci (smlouvě), kdy je osobě poskytnuta léčba podle předem domluveného individuálního plánu na kterém spolupracuje s pachatelem nejen lékař, ale i probátor, který reflektuje zdravotní, osobnostní i sociální anamnézu pachatele. Dodržování dohodnutého plánu léčby ze strany pachatele je součástí podmínek pro probaci. Léčba může být ambulantní a nebo ústavní. Takto kontraktovaná probace může být také spojena s institutem odstranění škody (práci či penězi) vzniklé daným TČ (což je nutné odlišit od sankce pokuty!). V případě, že osoba v době probační lhůty spáchá další TČ, může být odsouzena k dalšímu trestu a nebo přímo k trestu VTOS²⁹.

(8) Pro mladistvé i dospělé pachatele pak existuje i samostatný trest *nařízené ochranné léčby (protidrogové, protialkoholní, sexuální či jiné patologické)* pro osoby, které spáchaly TČ pod vlivem omamné látky či alkoholu, nebo sexuální delikt a nebo trpí nějakou jinou závažnou psychopatologií v době trestního řízení. Před rozhodnutím o uložení léčby, kterou nařizuje místní správní soud je nutné provést lékařské šetření. Pokud je léčba nařízena bez výjimek pro vycházení z ústavu (závažné případy), o propuštění a délce rozhoduje soudce, jsou-li umožněny vycházky, je tato léčba shledávána stejnou s jakoukoli jinou léčbou patologií a o propuštění či délce léčby pak rozhoduje primář zařízení.

(9) Tresty pro mladistvé (osoby pod 21 let věku , respektive pod 18 let věku)

---

²⁹ podle revize Doporučení č. R(92)16 k Evropským pravidlům v oblasti komunitních sankcí a opatření a Doporučení č. REC (2000)22 glosář uvádí, že řádné nevykonávání komunitní sankce či opatření by nemělo automaticky vést k uložení nepodmíněného VTOS (Kuchta, Válková, 2005, str. 219) a právě na švédském příkladě vidíme, že Švédové komunitní sankce a opatření právně aplikují tak, jak filozofie předpokládá. Otázka přiměřenosti a spravedlnosti vede k závěru, podle této revize, že by soudy neměly nutně ukládat VTOS, pokud pachatel před porušením některé z povinností dodržoval podmínky uložení komunitní sankce nebo opatření. Jinou otázkou je, pokud by do komunitní sankce vůbec nenastoupil. Pak je změna sankce na VTOS na místě

U osob pod hranicí trestní odpovědnosti, je možné, v závažných trestních přečinech umístit dítě místním sociálním úřadem (který dostane informace o případu od místní policie) do dětského domova nebo do dětského domova se zvláštním dohledem. U mladistvých kromě ***nepodmíněného a podmíněného VTOS, probačního dohledu, kontraktované léčby*** či ***obecně prospěšných prací***, kterou mladistvý vykonává přes místní sociální úřad (zmiňovaný Sis), nikoli přes Vězeňskou a probační službu, mu může být uložen ***trest spojený s kontaktem sociálního pracovníka*** a nebo ***trest ústavní ochranné výchovy*** či ***nařízení léčby***.

Trest spojený s kontaktem sociálního pracovníka v místě bydliště mladistvého (nikoli tedy probátora) je koncipován tak, že sociální pracovník vypracuje s mladistvým plán akcí podporující jeho osobnostní vývoj, náhled na své chování apod. Při jeho plnění se sociálním úřadem spolupracuje NGO sektor orientující se na práci s mládeží (nejčastější zvládnání školních povinností, další edukace, volnočasové aktivity). Nejvíce se jedná o církevní sdružení.

Ústavní ochranná výchova pro mladistvé mezi 15 a 17/18 rokem věku je zakotvena v trestním zákoně od roku 1999. Ústavní ochrannou výchovu je možné uložit max. na dobu 4 let a není možné být z ochranné výchovy podmíněně propuštěn před vypršením délky trestu, navíc je možné přidat mladistvému i pokutu. Ústavní ochranná výchova pro mladistvé je samozřejmě závažnější sankce než trest dohledu sociálního pracovníka s dalšími povinnostmi, proto se k ústavní ochranné výchově přistupuje v případech natolik závažné TČ (či opakující se TČ), kde by v případě věku dospělého byla taková osoba odsouzena k VTOS. Jedná se tak o jakési detenční ústavy, kterými se švédská trestní politika snaží obejít negativa prisonizace zejména pro mladistvé, a je součástí reformy, ve které je snaha, aby se společnost více angažovala v prevenci kriminality mladistvých a její nápravě. Ve Švédsku jsou v současnosti (2007) čtyři takové detenční ústavy, z toho jeden v Uppsale.

V případech mladistvých musí státní zástupce rozhodnout, zda li vstoupí s daným případem do trestního řízení či nikoli. Pokud jej nezačne, předává podle zákona č. 620/1980 o sociálních službách, resp. zákon č. 52/1990 o péči o mládež, agendu sociálnímu úřadu (Sis) v místě bydliště mladistvého, resp. jeho radě s rozhodnutím, že takový trest je uspokojující s ohledem na závažnost spáchaného TČ a předešlé kriminální kariéry, s tím, že rada má převzít agendu případu mladistvého. Místní sociální úřad pak nese plnou zodpovědnost za program a plán působení na mladistvého v takovém ústavu a jeho integraci po propuštění. Každá municipalita tak může mít v ústavech jiné programy a plány, to je v jejich kompetenci. Tímto se mladistvý zcela vymaňuje z agendy soudu, ale i Vězeňské a probační služby! Pokud se státní zástupce rozhodne pro zahájení trestního stíhání, pak

soudce postupuje podle zákona o ústavní ochranné výchově a mladistvých mezi 15-18 rokem věku putuje místo do vězení do výchovného ústavu, jak jsem uvedla výše.

Pachatelům mezi 15-18 rokem věku se nejvíce ukládají pokuty.

Sankce spojená s dohledem sociálního pracovníka (nikoli probátora) je ve Švédsku už ale delší dobu kritizovaná jako neefektivní, proto se začala spojovat s dalším opatřením podobným trestu obecně prospěšné práce modifikovaný pro mladistvé pachatele (tzv. obecně prospěšné práce pro mladistvé). Kromě obecně prospěšné práce se tak delikvent musí podrobit nějaké individuálně koncipované aktivitě, která by měla rozvíjet jeho osobnost či jeho posílit sociální dovednosti. Tyto programy zabezpečují ponejvíce opět církevní organizace v rámci svých nabízených volnočasových aktivit pro děti a mládež ze sociálně rizikových rodin.

U mladistvých je možné také **nařídít léčbu** (nejvíce pro odvykání drog) podle zákona o léčbě závislostí bez probace, a to v méně závažných případech, a to i ambulantně. V takovém případě se návrh na umístění mladistvého do ústavní protidrogové léčby vypracovaný místním správním soudem (nikoli soudem trestním), předává pro výkon a dohled nad trestem místnímu sociálnímu úřadu, který má povinnost dodržovat podmínky, které soud v návrhu vypracoval.

1. 5 Stručný nástin procesu trestního řízení u mladistvého ve Švédsku

Schéma postupu a kompetencí v jednotlivých fázích trestního řízení je uveden v příloze č. 4. Chtěla bych zde hlavně upozornit na odlišnost v kompetencích u mladistvých, kdy některé sankce navrhuje a jejich výkon zajišťuje nikoli státní zástupce či soud (či výkon probátor, jak je tomu u nás), ale některé sankce jsou v kompetenci sociálního pracovníka (obdoba českého kurátora pro děti a mládež), kterému policie ze zákona (zák. č. 620/1980) v některých případech mladistvých případ předává. Stručně převod kompetencí vypadá takto:

Policie - pokud existuje podezření na spáchání TČ, policie začne takový případ vyšetřovat a je to jediné policie, kdo může inicializovat předběžné vyšetřování.

Státní zástupce- jedná-li se o závažnou (nikoli bagatelní, tedy přestupkovou) TČ je šetření předáno státnímu zástupci. Státní zástupce pak rozhoduje, zda-li případ podstoupí soudnímu řízení. V případě, kdy se jedná o TČ, kterou lze penalizovat pokutou, státní zástupce podává návrh na řešení takového TČ pokutou (*strafföreläggande*). V tomto případě státní zástupce písemně vyzývá pachatele k zaplacení pokuty. Státní zástupce má poměrně velké rozhodovací pravomoce. I závažnou TČ totiž může řešit mimo soudní řízení za podmínek, které ukládá zákon (např. pokud existuje domněnka, že by soud oprostil zadrženého od trestního řízení). Zejména v případech kriminálních

činů mladistvých (a to i závažných) státní zástupce rozhoduje, zda li povede žalobu na delikventa, a bude tak zahájeno trestní řízení, či se trestní věc povede odklonem. Zejména v poslední dekádě 20. století výrazně vzrostla tendence trestní řízení odkloňovat a vést jej pouze v případech silného veřejného zájmu, jak píše S. Wennberg (2005, str.222). Pokud se kriminálního činu jinak trestného (pokud by pachatel byl více jak 18 let) dopustil mladiství do 18 let věku, je přezkum jeho činnosti a návrh a výkon trestu veden sociálním pracovníkem či probátorem.

Soudce- výraznou odlišností švédské úpravy od české je, že ve švédském trestním právu procesním neexistuje paralela k přípravnému řízení, tak jak existuje v Česku³⁰. Znamená to tedy, že jakmile se pachatel dostane před soud, takové líčení je automaticky bráno za líčení hlavní.³¹ Ovšem v komplexnějších trestních případech je možné svolat „předsoudní“ poradu (zasedání). V odvolacích soudech a soudu nejvyšším je možno věc rozhodnout i mimo hlavní líčení.

Pro poškozenou stranu, nejčastěji v sexuálních deliktech, existuje pro soudní řízení institut bezplatného veřejného poradce (jedná se o právníka). Ten asistuje před i během hlavního líčení. Pokud oběť nevyužije tohoto poradce, je to státní zástupce, který oběti pomáhá s žádostí o odškodnění a nápravu věci.

Ve Švédsku se ale také objevují kritiky ze stran odborníků na adresu vypracovávání podkladových zpráv pro rozhodnutí soudu či státního zástupce. Podkladová zpráva (*Social rapport*) vypracovávaná probátory se dnes nepíše ve všech případech, což ekonomizuje čas pro další služby (probátor je i méně v terénu, když dojezdová vzdálenost do některých míst bydliště klientů je ve Švédsku časově náročná, ale to není hlavní motiv pro redukci psaní zmíněných zpráv). Nejčastěji se tak zpráva vypracovává v případech, kdy je vysoká pravděpodobnost, že osoba bude vykonávat probaci (ať už na základě rozhodnutí státního zástupce či soudu). Tato kritika tedy spíše zpochybňuje nestrannost a neovlivnitelnost soudce před rozhodnutím, pokud takovou zprávu o pachateli čte³². Reformisté pak žádají, aby byl zaveden souhlas pachatele s objemem informací, které se v podkladové zprávě k soudci dostávají. Dalším, poněkud extrémním, návrhem pro reformu trestního práva procesního je požadavek právních odborníků, aby vzhledem k okolnostem spáchaní daného TČ, které se důkladně zpracovávají v podkladové zprávě spolu se sociální anamnézou osoby a jsou důležité pro soudcovo posouzení TČ, otázku trestní odpovědnosti (vině či nevině) řešila jiná

³⁰ přípravné řízení existuje pouze v soukromoprávních věcech

³¹ zde právě vidíme jasnost, přehlednost a jednoduchost soudního líčení (soudních úkonů), kterého se Švédsko tak nechce vzdávat, viz výše v textu Ekelöf (1980, str. 97)

³² i v Česku se objevuje kritika zpochybňující nestrannost a neovlivnitelnost soudce pro rozhodnutí o případu, pokud se tento soudce účastní zasedání multidisciplinárního týmu, kde PMS ČR spolu s ostatními subjekty (a tedy i se soudcem) projednává kazuistiky klientů PMS ČR

instituce, než soud, tak aby soud těmito okolnostmi spáchání TČ nebyl ovlivňován. Naštěstí takový návrh je v menšině.

2. Probace pro mladistvé ve Švédsku a v ČR

Práce s pachatelem formou probace patří k nejstarším způsobům sociální práce s pachateli. Koncepce probace vznikla v Johnem Augustem v Massachusetts již v roce 1841.

2.1 Definice a principy probace

OSN(1951) definuje probaci jako dispoziční právo ukládání trestu. „Probace je způsob nakládání se speciálně vybranými pachateli a spočívá v podmíněném odložení trestu, kdy je pachatel umístěn pod osobní dohled a je mu poskytnuta individuální pomoc a péče“³³. V probaci se snoubí dohled a kontrola s podporou a motivací probované osoby, přičemž se klade důraz na její rehabilitaci v komunitě. Probace má formu dohledu nad osobou, která spáchala TČ. Probace a ostatní alternativní sankce a opatření k VTOS a k soudnímu řízení (odklony) se označují také jako komunitní sankce a opatření, jelikož se vykonávají v komunitě- ve společnosti a nikoli za zdmi věznic.

Z definice je pro potřeby této práce vhodné zvýraznit požadavek na výběr vhodného pachatele, na individualizaci dohledu a na pomoc osoby. Z definice vyplývá požadavek na výběr vhodného pachatele vybraného nejen podle kriminální kariéry, věku, ale i podle jeho postoji k systému a i podle povahy jeho osobnosti, což klade velké nároky na profesionální schopnosti probátorů, takový výběr zvládnout. Zdá se mi, že v ČR jsou pravidlem při výběru spíše kriminální kariéra a věk. Na debatu o postojích, motivacích, kognitivních schopnostech náhledu na spáchaný trestný čin či schopnosti sebereflexe jsou spíše formální. Domnívám se, že justiční orgány by u nás v jednotlivých případech měly umět posoudit, zda li se daná osoba hodí k výkonu probace nejen právně, ale i podle dalších osobnostních charakteristik. Ve Skandinávii probíhá výběr a „diagnostika“ osob pro probaci důkladněji. Uskutečňuje se i několik sezení pachatele u probátora, než dojde k rozhodnutí o vhodnosti probace (a o cíli individuálního programu během ní). Ve Švédsku jsou probátoři často odborně psychologicky vyškoleni na úrovni vykonávání vlastních samostatných psychologických posudků na probované osoby. V rámci švédské vězeňské a probační služby se tak pracuje přímo s baterií psychotestů, které konkretizují v ukázkách probačních programů ve Švédsku dále v textu. Zde vidím jedno z míst, která by se pro větší efektivitu systému mohla reformou PMS ČR zaplnit!

Další pojmy důležité v probační oblasti přímo definuje Doporučení Rady Evropy R(92)16 k Evropským pravidlům v oblasti komunitních sankcí a opatření a Doporučení č. Rec (2000) 22. Dohled v probaci je chápán jako „pomocné činnosti, které provádějí orgány odpovědné za uplatňování, resp. výkon sankcí (opatření) nebo jiný orgán v zastoupení (tedy např. poskytovatel

---

³³ Rozum, J., Kotulán, P. a kol(2004): Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha, 2004, str. 4 In: Kuchta, J., Válková, H. a kol.(2005): *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vyd. C.H. Beck, Praha, 2005, str. 226

probačního programu, ovšem bez mandátu trestních sankcí [pozn. K.Ř]) , a jejímž cílem je ponechání pachatele ve společnosti a zajištění, aby pachatel plnil uložené podmínky a závazky (omezení, pozn.K.Ř)³⁴. Kontrola v probaci znamená „ činnosti, které se omezují na zjištění, zda li jsou plněny uložené podmínky a závazky, které mají zajistit dodržování podmínek probace využitím (a nebo pod hrozbou využití) postupů dostupných v případech jejich nedodržení.“³⁵ Pravidlo č 55 říká, že „ komunitní sankce a opatření je třeba vykonávat takovým způsobem, aby byly pro pachatele co nejsmysluplnějšími a měly by přispívat k jeho osobnostnímu a sociálnímu rozvoji“.³⁶ Komunitní sankce a aktivity s tím spojené u probované osoby sice nevyžadují souhlas této osoby, pokud se sankce či opatření stanovuje v přípravném řízení a nebo je obsažena v odklonu, ale vždy je povinností osobě na probaci vysvětlit podstatu sankce a zároveň zjistit, zda li lze očekávat spolupráci této osoby při výkonu sankce či opatření (viz dále v textu požadavek na šetření, zda li je osoba nejen právně, ale i osobnostně vhodná k probaci). Podle Šámala (2004) tak existují dva limitující faktory - individuální dispozice účastníků případu a limity stanovené zákonem.

2. 2 Právní východiska probace

Podobně jako ostatní alternativní tresty a postupy v trestním řízení, vycházejí právní východiska probace z restorativní justice. Pouze krátce načrtnu tato východiska podle komentáře Větrovce (2002, str.9), protože předpokládám, že český čtenář je z českou problematikou seznámen, a více pro něj bude zajímavější švédská část.

- (1) existuje motivace provinilce k odpovědnosti za spáchané provinění – sám se k činu dobrovolně přizná a činu lituje,
- (2) existuje motivace provinilce k životu bez konfliktu se zákonem- tedy souhlasí podrobit se uloženým povinnostem a omezením podle zákona,
- (3) poskytnutí prostoru k účastenství na odstranění následků nežádoucího chování právě např. výkonem probačního programu u mladistvých,
- (4) eliminace efektu labelingu či stigmatizace,
- (5) zplnomocnění oběti spáchaného provinění ve smyslu poskytnutí příležitosti stát se aktivním aktérem řešení případu, možnost vyjádření ke spáchanému provinění a své představy o formě nápravy způsobené újmy,

---

³⁴ Kuchta, J., Válková, H. a kol.(2005):*Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vyd. C.H. Beck, Praha, 2005, str. 217

³⁵ dtto

³⁶ dtto, str. 222

(6) účinná kontrola provinilců v komunitě (probátory) a komunitou (subjekty poskytující probační program.

2. 3 Počátky probace a uzákonění probace v ČR

Do uzákonění probace v ČR v roce 2001 existovaly experimentální pokusy o její zavedení v případech podmíněného zastavení trestního stíhání (§307, 308 TR) a v případech podmíněných trestů odnětí svobody. Za tímto účelem byl vypracován Projekt Probační služby Střediskem sociální prevence v Praze a projekt Probační služba vypracovaný Sdružením pro rozvoj sociální práce v trestní justici (Havlíková, 1995). Slad'ování evropských standardů v oblasti probace bylo po úspěšných aplikacích projektů zájmem Evropské konference pro otázky probace (CEP)³⁷. ČR je v zastoupení CEPu od roku 1995. CEP poskytl metodiku a pilotní projekty v oblasti probační činnosti pro české probátory. Navrhovaná doba realizace zahraničních pilotáží a školení, včetně finanční podpory a supervize, byla stanovena na 2-3 roky.³⁸ ČR využila schémat projektů např. ze Švýcarska, z Velké Británie, z Rakouska.

Období počátků probace u nás se také váže k Usnesení vlády č. 341/94 v rámci programu Prevence kriminality, kterým vláda ČR uložila ministru spravedlnosti, aby zřídil místa probačních úředníků. Usnesení se od 1. 1. 1996 zrealizovalo na vybraných okresních (a některých krajských) soudech. Zákon č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě byl přijat PS ČR dne 14. 7. 2000 a v platnost vstoupil 1. 1. 2001. Tímto na vybraných soudních okresech vznikla střediska Probační a mediační služby s centrálním ústředím v Praze, mimo vliv soudní soustavy či Vězeňské služby ČR, tedy spadající pod ministerstvo spravedlnosti ČR.

2. 3. 1 Záonné podmínky probace nad mladistvými v ČR

Z právního hlediska je v ČR za mladistvou osobu označena taková, která v době spáchání provinění dovršila 15 rok a nepřekročila 18 rok svého věku.³⁹ Stupeň nebezpečnosti je u mladistvých stanoven tak, že spáchané provinění, které jinak vykazuje znaky trestného činu, není proviněním, jestliže je jeho stupeň nebezpečnosti je malý, tedy nikoli nepatrný⁴⁰. Zvláštnosti, charakterizující

---

³⁷ CEP –Conference Permanente European de la probation

³⁸ Vacek, 2000

³⁹ §2 písm.d) zák.č.218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže

⁴⁰ §3 odst.2 zák.č.218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže

osobnost mladistvého, se promítají do pohnutky provinění, do míry zavinění, do stupně narušení delikventa a do možnosti jeho nápravy (rehabilitace).

Podmínky probace jsou stanoveny zákonem a program výkonu dohledu a probační program může ukládat provinilci jedině soud pro mládež nebo státní zástupce v přípravném řízení, a to jen se souhlasem osoby, proti níž se řízení vede. Aspekt souhlasu mladistvého se chápe jako prvek motivace a ochoty delikventa dát věci do původního stavu před proviněním. Významným poznatkem je zjištění, zda li mladistvý získal kritický náhled na své protispolečenské jednání, případně zda se aktivně snažil nahradit škodu či odstranit jiné škodlivé následky svého provinění, nebo zda jednal s poškozeným o náhradě škody.

2. 3. 2 Metodika práce s mladistvými v probaci v ČR

Soud v místě trvalého bydliště provinilce pověřuje k výkonu probačního dohledu středisko PMS ČR. Mladistvý se tak stává klientem střediska PMS ČR. Je zaevidován, je mu přidělen specializovaný probační úředník pro děti a mládež a jemu a jeho zákonnému zástupci je střediskem poslána pozvána na konzultační schůzku, která je povinná. Na první schůzce je mladistvý seznámen s podstatou výkonu uloženého opatření a s činností PMS ČR v jeho případě. Mladistvému je předáno poučení o výkonu dohledu, kde je s ním detailně rozebrán obsah dohledu a povinností (např. naplánován splátkový kalendář) v rámci dohledu. Vytváří se společně individuální plán programu výkonu dohledu, pokud soud nespecifikuje interval dohazování na středisko, obecně se začíná na frekvenci 1x měsíčně. Bezproblémový je takový mladistvý, který dodržuje pravidelnou školní docházku, jeho rodinné zázemí je v pořádku a on sám si plní další povinnosti vyplývající z programu výkonu dohledu. Na první schůzce se mladistvý také dozvídá jak dlouho bude každá schůzka s probátorem probíhat (většinou 1 hodina) a klade se důraz na vyjádření provinilce o všech skutečnostech, na vyjádření jeho očekávání, vyjasnění možných nepřesností a na stanovení hranic - tedy co PMS ČR očekává od provinilce, že bude plnit a čemu se podrobí. Probátor po každé schůzce zaznamenává obsah a nutné kroky, aktualizuje potřeby a anamnézu provinilce. V českém pojetí se podpora mladistvého při výkonu může omezit jen na osobní poradenství, a součinnost všech spolupracujících subjektů při budování sociálního zázemí mladistvého nebo může zahrnovat odeslání delikventa do příslušné instituce či jiného subjektu. Probátor tak vlastní osobou, společnými zájmy a volnočasovými aktivitami na rozdíl od švédského pojetí, založeném na důrazu vybudování si vztahu a důvěry mezi probátorem a pachatelem i mimo úřední úkony (např. společný víkendový výlet do přírody za město), nemusí na mladistvého vůbec působit! Což je tedy rozdíl v pojetí obou

probačních technik. Od charakteru metod probace se totiž, jak uvidíme dále v textu, podstatně odvíjí i nastavení celého systému probační služby ve státě.

1x za šest měsíců soud od probátora vyžaduje vypracování zprávy o průběhu programu výkonu dohledu.

Poskytovatel probačního programu je povinen středisku PMS ČR průběžně podávat informace o dění v programu a o mladistvém, který se programu účastní.

V ČR se striktně odděluje v jednom případě probační a mediační činnost, obě nesmí provádět jedna a ta samá osoba.

V rámci probace úředník PMS ČR spolupracuje s dalšími subjekty. Např. s orgány sociálního zabezpečení (např. finanční poměry rodiny mladistvého), s orgány zajišťující sociálně- právní ochranu dětem a mladistvým (informace o chování ve vazbě, v dětském domově, výchovném ústavu pro mládež kurátoři pro děti a mládež), s orgány poskytující sociální péči občanům společensky nepřizpůsobivým (protidrogový koordinátoři, sociální kurátoři rodičů mladistvých pachatelů, bezdomovectví), s Úřady práce (rekvalifikace, v Mostě pak projekt Most – mladí delikventi se v rámci rekvalifikace na svoje první zaměstnání podrobují i psychosociálním skupinovým sezením), se školami a školskými zařízeními (informace o mladistvém při tvorbě Podkladové zprávy pro rozhodnutí), zdravotnickými zařízeními (psychosociální poradenství, léčení závislostí), s Vězeňskou službou (chování mladistvého ve VTOS nebo ve vazbě), s orgány činnými v trestním řízení (impuls pro zahájení alternativního řešení trestní věci) s registrovanými církvemi a náboženskými společnostmi (jako NGO se mohou za mladistvého po dobu dohledu tzv. „zaručit“), zájmovými sdruženími občanů, nadacemi a dalšími institucemi sledující humanitární cíle (opět „záruka“, zajištění bydlení v domě na půl cesty, zaměstnání nebo rekvalifikace, poskytovatelé probačních, léčebně preventivních a nebo resocializačních programů). Tuto součinnost PMS ČR také koordinuje z hlediska jejího využití v procesu probace.

2. 4 Probace ve Švédsku

Právní komparatisté definují švédské právo jako směs zvykového práva a kontinentálního práva. Např. na institutu probace je to patrné. V kontinentálním právu se probace, jak píše Rozum, Kotulán a kol. (2004, str. 4) In: Kuchta, Válková (2005, str. 226) vyvinula z odkladu trestu, kde dohled, jako součást odkladu trestu, byl shledáván jako zásah do práv člověka, zatím co v common law byla probace, jako odklad trestu, zkušební dobou mezi uložením a výkonem trestu. Evropská probace se tedy vyvinula z podmíněného odsouzení (v Belgii a Francii, konec 19. století) a byla

pojata jako podmíněný odklad trestu spojený s ochranným dohledem prováděným zvláštním orgánem⁴¹. Obě pojetí probace ve švédském trestní právu existují.

2. 4. 1 Počátky probace ve Švédsku

Humanistické a liberální ideály 19. století vyvolali diskuse o vězeňské práci. Od pol. 19. století byla u okresních věznic založena řada postpenitenciárních zařízení vedena nejen církví, ale i filantropickými iniciativami. V roce 1910 byla ve Stockholmu založena Společnost na pomoc propuštěným. Vzešla tak tradice poskytování individuální finanční pomoci propuštěným i jeho rodině, ale i podmíněně odsouzeným, tulákům či alkoholikům. Podmíněně odsouzení a propuštění s parolí bylo uzákoněno v roce 1906⁴². Ve 40. letech 20. století došlo k zlepšení prestiže práce probátorů díky reformám v trestním zákoně, kdy se probace a postpenitenciární péče začaly vnímat jako prostředky individuální prevence. Zahájení činnosti prvních tří probačních úředníků a vznik Probační služby se datuje rokem 1942. Do trestního zákona byla probace jako samostatný trest zavedena v roce 1965. Od roku 1947–78 vzrostl počet probačních úředníků i úkolů, které úřad plnil. Důležitou roli ve švédské probaci vždy hráli dobrovolníci⁴³, kteří nejsou zaměstnanci Vězeňské a probační služby. V roce 1983 v rámci legislativních úprav se hojně začala zdůrazňovat důležitost využívání laické veřejnosti (občanů) při provádění dohledu (např. zaškolený správce městské ubytovny dohlíží na plnění zákazu požívání alkoholických nápojů o probované osoby a poskytuje pravidelná hlášení probátorovi), což mělo zvýšit účinky probace a postpenitenciární péče a snížení ukládání nepodmíněného VTOS⁴⁴.

Dnes je probační služba rozprostřena do 50 obvodů. Zejména horské okresy jsou ale značně geograficky rozsáhlé. V jedné oblasti tak může být 50- 450 klientů. Každou řídí vrchní probačního úředník s různým počtem probátorů a administrativního personálu. Jak jsem již zmínila dříve, ve Švédsku je Probační služba sloučena s Vězeňskou službou a jedná se o státní instituci⁴⁵. Ke sloučení dvou institucí v roce 1998 došlo náhodou, v době kdy ve se okresu Norrköping nemohl najít vhodný kandidát pro místo ředitele tamní probační služby. Ředitel tamní věznice byl požádán o dočasné převzetí vedení obou útvarů. Úspěch této „fúze“⁴⁶ pak vedl k restrukturalizaci vedoucího k užšímu

---

⁴¹ takový orgán u institutu podmíněného odsouzení chyběl

⁴² filozofii kontinuální postpenitenciární péče a prvky probace zformovaly Zákon o podmíněných trestech (1939) a Zákon o podmíněném propuštění (1943)

⁴³ o dobrovolnících více v kapitole „Současnost probace ve Švédsku. Tři oblasti působnosti“

⁴⁴ veřejnost dobře slyšela na ekonomické dopady a na zvýšení prevence páchaní další kriminální činnosti těchto osob

⁴⁵ na rozdíl např. od Rakouska či Holandska kde probační služby jsou zřízeny soukromými iniciativami

⁴⁶ přínos restrukturalizace viz příloha č.5

sepjetí VTOS a probační služby. Tím, že vězeňská politika upřednostňuje sepjetí s komunitou i v době VTOS, odsouzení jsou umísťováni co možná nejbliže místu svého bydliště a jsou často propouštěni během VTOS mimo věznic. Fúze umožnila koordinaci dohledu těchto propouštěných osob na jejich vycházkách, otevřela probátorům a dobrovolníkům vstup do věznic a participaci výchovných programech ve věznicích, kde již mohou své budoucí klienty začít poznávat!

2. 4. 2 Reorganizace shora dolů

Se spojením dvou soustav (probační a vězeňské služby) ale vypluly i obavy a kritiky o jejich praktikovatelnosti. Probační úředníci např. dávali najevo své pocity, že nechtějí dělat práci vězeňských úředníků. Obhajovali se tím, že jejich akademické a odborné kvality opravňují jejich setrvání na práci vyššího stupně a vězeňští pracovníci věřili, že je nepravděpodobné, aby získali šanci na dosažení kvalifikace, považované pro ně za nezbytnou pro zastávání probačních povinností. Jedna z nejsilnějších oblastí spolupráce, kromě stejného vedení obou složek, je oblast intenzivního elektronického monitorování (tagging). Protože se jednalo, v závislosti s rozvojem IT technologií, o podnik bez jakékoli minulosti, bylo možné položit základy nové organizační struktury celého systému. Absence tradičních stanovených hranic kompetencí tak vytváří na pozadí implementace taggingu kooperaci přípustnou pro obě strany. Místo soupeření tak vzniká prostor pro společné projekty, společné pokyny a společné inspekce. Tím se projevují měřitelné úspory! Snížením počtu osob ve VTOS se část pracovníků může věnovat nejen intenzivnímu monitorování (taggingu), ale i skupinovým programům.

Z Anglie a Walesu přišla idea stejného základu výcviku pro probátory⁴⁷, ve Švédsku jej spojily v ucelený program společný pro probační, ale i vězeňské úředníky, tak aby nedocházelo k různým pohledům na poslání služby⁴⁸. Společný výcvik pěstuje silnou integraci obou disciplín. Vedoucí pracovníci a ředitelé tak nejsou ovlivněni různými prostředími a hodnotami, což ulehčuje hladkost implementace a aplikace společných projektů. Delegováním některých rutinních rozhodnutí na vězeňské úředníky (místo probátorů) se posiluje motivace v práci vězeňských úředníků, zlepšuje se vývoj jejich kariéry spolu s individuálnějším placením za výkon (protože práce ve vězeňském sektoru není vnímána jako společensky prestižní).

2. 4. 3 Metodika práce v probaci ve Švédsku

---

⁴⁷ dříve přicházeli a procházeli probační úředníci, ale i vězeňští úředníci, z různých typů škol a systémů výcviků (státní monopol pro vzdělávání probačních pracovníků)

⁴⁸ někteří úředníci totiž spatřovali probaci více jako sociální službu na úkor kontrolní činnosti

Základní myšlenky legislativy na úseku probační služby lze charakterizovat zabezpečením dosažitelnosti sociálních služeb vně probační službu na místo vytváření speciálních sociálních služeb v rámci státního systému sociálních služeb (welfare), které by jen kopírovaly běžné lokální (komunitní) služby. Prakticky je ale těžké najít v regionu všechny potřebné poskytovatele služeb, a tak si probační a vězeňská služba valnou část nutných služeb stejně musí zajišťovat sama. Nicméně, struktura probační služby je na toto připravena.

(1) Maximální využití zdrojů vně systému = ekonomičtější řešení než je zřizování duplikátů služeb uvnitř systému. Nechme expert řešit ty situace, na které jsou odborníky, a neoznačkováváme klienta= rovný přístup pro klienta, necht' přichází odkudkoliv. Úkolem je koordinovat tato setkání a připravit obě strany na spolupráci. Vězeňská a probační služba nejvíce spolupracuje s místními sociálními úřady (služby sociální péče, úřad práce apod.) a školskými zařízeními, které poskytují poradenství a pomoc při řešení sociální situace v současnosti i v budoucnosti klienta. Další skupinou jsou zdravotnická zařízení, pro lékařské služby a léčení závislostí. Kromě municipalit (okresů) spolupracuje s místní Vězeňskou a probační službou NGO sektor, a to na zajištění ubytovacích služeb a na zajištění léčby v některém z léčebných center (nasmlouvaná lůžka). Probátor také spolupracuje s místními úřady při nejrůznějších potvrzeních a vydání průkazů pro klienta.

(2) Vedení zpráv= flexibilita a úspornost v informacích. Zprávy v před soudním stádiu připravuje Vězeňská a probační služba podle instrukcí místního soudu, resp. soud určuje důležitost informací ve zprávě tak, aby zprávy nebyly zbytečně zdlouhavé, aby byly flexibilní pro potřeby soudu. U některých TČ tak již jejich vypracování není ani povinné. V případě, že pachatel spáchá během probační lhůty další TČ, je probátor povinen zprávou o tomto informovat soud a ve zprávě uvést reakci klienta a doporučit trest, který by měl být uložen za nový TČ.

(3) Dohled při výkonu sankce. Jedná se o psychosociální práci, která klade vysoké profesionální požadavky na pozice probátorů. Hlavní metodu práce při dohledu je kontrola, používání podpory a pozitivního vlivu. Kontrola se uskutečňuje prostřednictvím získávání informací o klientovi od jiných osob (např. spolupracujících dobrovolníků) či z jiných úřadů. Podpora klienta také nemusí být zcela přímá, ale probátor informuje další spolupracující subjekty o sociální situaci a o potřebách klienta. Důležitým úkolem probátora, jímž se nestaví podpora pouze do světla formality, je zabezpečení, že klient je motivován (ochoten, chce) pomoc těchto organizací přijmout! Nezbytnými podmínkami správné podpory a pozitivního ovlivňování klienta je osobní kontakt na bázi partnerského vztahu a dosažitelnost tohoto kontaktu ze strany probátora (mít vždy na klienta

čas). Smyslem setkání je ukázat klientům alternativní vzory v chování a zejména pak motivovat je ke změně způsobů jejich života. Pomoc poskytovaná podle běžných norem a pravidel platných pro majoritní společnost je v těchto případech často neúčinná, proto se motivace zacíljuje nejen na motivaci pro uspokojení požadavků kladených klientům, ale i na motivaci umět využít pomoci, kterou společnost (komunita) může klientovi nabídnout. A zde je ten obrovský rozdíl od českého pojetí - Švédové jsou o mohutný krok před námi v tom, že jejich motivace je obrácena tak, že klienti obdrží sdělení ve smyslu „Podívejte, co vše vám společnost nabízí! Pojd'te to zkusit využít!“ a nikoli „Co můžete udělat pro to, aby jste odstranil(a) následky, které jste způsobil(a) svým konáním- pro oběť TČ, pro poškozenou stranu, pro komunitu, pro společnost“. Je jasné, že motiv udělat něco pro společnost je u většiny klientů natolik slabý, že nemají chuť alternativní trest vykonat.

První schůzka úředníka s klientem (bývá již přítomen i dobrovolník) je obsahově podobná s českou metodikou. Jedná se o objasnění práv a povinností, smyslu sankce a o dohodě o krátkodobých a dlouhodobých opatřeních a pomoci. Na dalších setkáních probátor- klient se sleduje plnění individuálního plánu, tak jako v Česku. Vyžaduje se stanovování jen přiměřených cílů, které je možno dosáhnout (není reálné chtít od narkomana, aby začal zcela abstinovat). Splněním dílčího cíle se zvyšuje klientova sebedůvěra (cílovou skupinu tvoří často vysoce nesebevědomí jedinci). Pokud je vyžadován intenzivnější dohled, může se na dohledu jednoho klienta sejít i několik osob, nikoli pouze dobrovolník a koordinující probátor. Toto se děje např. je-li potřeba podpořit klienta v pracovní době v jeho zaměstnání. Běžný počet případů na jednoho probátora se v Uppsale (ale celorepublikově je to podobné) pohybuje kolem 30, ale ne na všech se angažuje pouze úředník sám (tedy v mnoha případech pouze koordinuje činnost dobrovolníka na daném případě, ale sám dohled nekoná). Již před propuštěním je žádoucí přidělit propuštěnému osobu, která bude konat dohled. Je žádoucí vybrat dobrovolníka (může být i samotný probátor) dostatečně včas, např. aby vybraná osoba mohla navštěvovat předpropouštěcí výcvik odsouzeného spolu s odsouzeným a usnadnilo se tak vytvoření pozitivního vztahu s klientem. Vrchní probační úředníci dohledy nevykonávají vůbec a jejich náplň práce tvoří zejména úkoly související s koordinací, kooperací a řízením.

(4) Vedení dobrovolných pracovníků a poskytování jim poradenství a podpory je jednou z hlavních úloh švédského probačního úředníka!

(5) Vedení terapeutických sezení. Pokud v místě žádný jiný subjekt tuto službu nenabízí (kognitivně behaviorální terapie, rodinné a systemické apod.), vykonávají je probační úředníci. Jejich zaškolení zajišťuje ústředí Vězeňské a probační služby a nebo mají střediska nasmlouvané konzultace s místními psychology či psychiatry na určitý úvazek, kteří radí probátorům, nebo mohou převzít případ klienta, či poskytují supervizi.

3. Probační činnosti švédské Vězeňské a probační služby – výzvy pro PMS ČR?

Vězeňská a probační služba dnes operuje na 134 místech s celkem 8655 zaměstnanci (z čehož 47% tvoří ženy) a průměrný věk zaměstnanců je 45 let. Zaměstnanci jsou diferencováni na vězeňské a probační inspektory, na úředníky pracujících na kazuistikách klientů, na základní úředníky, na produktové manažery, na zaměstnance působících v léčebných programech

organizovaných Vězeňskou a probační službou, na medicínský personál (a to nejen vězeňský), ale i např. psychiatrický v rámci léčebných a speciálních programů probace, dále sem patří probační a vězeňští inspektoři, administrativní úředníci a asistenti⁴⁹. Od regionálních ředitelů (6x) se vyžaduje, aby zabezpečili, že tresty budou vykonávány řádně, a aby pro region rozvíjeli jednotné projektové politiky. Inspektoři (bývalí vedoucí probační úředníci- je tím zajištěna znalost problematiky z praxe, nikoli pouze akademicky, expertně teoreticky) mají na starosti celé probační týmy. Každého probátora řídí vyšší probační úředník. Inspektoři jsou podřízeni místním ředitelům (celkem 36). Více o struktuře Vězeňské a probační služby v příloze č.5.

3. 1 Současnost probace ve Švédsku - tři hlavní oblasti působnosti

Vězeňská a probační služba je primárně orientována na:

(1) dohled a podporu v rámci parole a probace u podmíněně odsouzených a propuštěných, dohled v rámci trestní sankce spojené s kontraktovanou péčí (někdy spojené s povinností výkonu práce pro komunitu), s intenzivním monitorovacím dohledem (tagging) a nebo s dohledem nad pracujícími osobami ve vazbě, či ve VTOS,

(2) zhotovování podkladových zpráv o klientovi (Social report),

(3) výkon, kooperaci a zabezpečení specifických opatření (probační programy).

V případě, kdy klient neplní své povinnosti, předává probátor případ k rozhodnutí o přeměnu dohledu na VTOS (či jiné změně) tzv. Výboru pro výkon probace. Ta může předvolat klienta na schůzi rady a tam mu uložit varování nebo stanovit nové podmínky dohledu, prodloužit dobu dohledu (max. o jeden měsíc) a nebo požádat policii, aby nepřítomného klienta zatkla a držela ho za účelem vyšetření okolností, které způsobily neplnění povinností vést řádný život (max. na 2 týdny). Výbor tedy má ve své kompetenci tyto změny a není nutné kontaktovat soud.

Ad 2) Na rozdíl od českých podkladových zpráv pro rozhodnutí, jsou ty švédské více propracované a zaměřené nejen na sociální či finanční situaci, ale také na psychologické osobnosti profily delikventů, což vyžaduje profesionální psychologické vzdělání probačních úředníků. Zprávy totiž hodnotí také pachatelovu potřebu pro motivaci či motivaci samotnou (vnímáme zde rozdíl!) pro některý z nařízených probačních programů, schopnost spolupráce s komunitou (resp. vhodnost zařazení klienta do komunitní sankce) kde má být probace vykonávána, dále obsahují analýzu pravděpodobnosti o tom, jak zvolený program bude mít vliv na recidivu daného pachatele.

---

⁴⁹ Největší skupinu s 5122 zaměstnanci tvoří zaměstnanci vězeňské služby.

Ad 3) Pokud místní sociální úřad nebo dobrovolná organizace neposkytuje programy zacílené na změnu specifikovaného kriminálního chování, zajišťují tyto psychologické programy samotná střediska Vězeňské a probační služby. V současnosti nejvíce NGO sektor spolupracující s probačním státním sektorem poskytuje spíše služby bydlení pro propuštěné či zajišťuje zaměstnání po propuštění. Některé organizace, zacílené na léčbu drogově či alkoholově závislých, spravující uzavřené léčebné komunity mají s místní Vězeňskou a probační službou nasmlouvaná volná místa pro klienty z Vězeňské a probační služby. Primárně však žádná nevládní organizace pouze služby pro klienty Vězeňské a probační služby nezřizuje. Není to ale negativum, protože Švédsko upřednostňuje princip normality, který znamená stejný přístup ke všem klientům služeb, bez onálepkování, z jaké instituce přicházejí. Princip normality tak znamená maximální využívání vnějších zdrojů mimo systém vězeňské a probační služby. Pokud služby poskytované jinými subjekty nejsou schopné uspokojovat potřeby klientů Vězeňské a probační služby, zajistí si takové služby v rámci svého sektoru probační a vězeňská služba sama, tak aby všichni dostali to, na co mají nárok⁵⁰. Může se jednat o zajištění speciálních výcviků v rámci probace (v českém pojetí bychom je mohli nazvat tedy probačními programy), zajištění psychologických /psychiatrických služeb či dokonce ubytování propuštěných v ubytovnách, které Vězeňská a probační služba sama spravuje. Pro zachování kontinuální sociální postpenitenciární péče a hladší výkon dohledů po podmíněném propuštění z VTOS, je-li v regionu věznice, je na místním středisku probace určen pracovník, který pravidelně navštěvuje budoucí klienty ve věznici, třeba rovnou i s dobrovolníkem⁵¹.

3. 2 Aspekt dobrovolnictví

Velkým podílem se na efektivním výkonu probace ve Švédsku vždy podíleli dobrovolníci. Téměř v polovině případů s probátorem spolupracuje dobrovolník. V roce 1995 jich bylo téměř 5000, v 2005 pak 4 248⁵². Předpis nereguluje frekvenci ani obsahovou náplň setkávání dobrovolníka a klienta. Dobrovolníci pocházejí z různých vrstev společnosti a také z různých etnik žijících v dnešním multikulturním státě. Svoji práci vykonávají na základě smlouvy, ale nejsou zaměstnanci Vězeňské a probační služby. Jejich dobrovolnictví je odměněno 300 SEK měsíčně a se

⁵⁰ V ČR pokud služba pro klienta PMS ČR v regionu neexistuje, je tím klient teoreticky diskriminován na svém právu takovou službu obdržet!

⁵¹ tím, že je vězeňská politika ve Švédsku zaměřena na výkony VTOS co možná nejlépe komunitě, jsou odsouzení umísťováni co nejlépe místu svého bydliště, a tím je probátor i věznice pro odsouzeného místní. S porovnáním pro Česko to znamená, že žádný kurátor nemusí dojíždět do vzdálených míst a propuštění nemusí přicházet na cizí úřad za cizím úředníkem

⁵² zdroj: Výroční zpráva pro rok 2005 na www.kriminalvarden.se

souhlasem probátora jsou jim také vypláceny náhrady za cestovné (viz nedostupnost některých severských či horských okresů), náhrady za úšlou mzdu a jiné. Při výběru dobrovolníků se mimo jiné upřednostňují ti, jež mají stejné zájmy s klientem (např. rybaření) či pocházejí z jeho komunity. Klient je v rámci dohledu předáván dobrovolníkovi. Může se jednat o výukovou činnost, sport, provádění denního dohledu v domově klienta, doprovod do léčebného zařízení kde klient navštěvuje např. ambulantní léčebný program. Probátor poskytuje dobrovolníkovi odbornou radu a podporu, nad obtížnějšími případy pak dohled vykonává úředník sám. Kromě naplánovaných setkání plynoucí z individuálního plánu probačního dohledu není určeno jak často se dobrovolníci s klientem mají setkávat a vše plyne z potřeby klienta. Využitím prvků dobrovolnictví v systému probace se zajišťuje zájem veřejnosti na procesu reintegrace pachatelů do společnosti (komunity). Prvek dobrovolnictví je ve Švédsku např. silnější než v Anglii a Walesu. To vychází z celkového nastavení společnosti a chápání trestní politiky státu. Švédsko má sice tvrdá opatření vůči alkoholikům⁵³ a osobám zneužívajícím omamné látky, ale celkově je TČ chápán jako problém společnosti, ve které pachatel žil a která ho nedovedla ochránit před konfliktem se zákonem.

4. Probační program

Stejně jako institut výkonu dohledu, znamená probační program zásah do běžného života mladistvého. Zák. č. 218/2003 Sb. ponechává volnost ve vymezení vnitřního režimu probačního programu a tím ponechává i náležitý prostor pro potřebnou diferenciaci jeho působení v konkrétních případech - ovšem tato diferenciaci ještě není tolik propracovaná jako ve Švédsku, kde se výběru, diagnostice osobnosti a terapii mladistvého věnuje probační služba s větší intenzitou a časovou dotací.

4.1 Probační program v Uppsale a Mostě - možnosti implementace

V další části práce již konkrétně rozebírám situaci v Mostě a Uppsale. Hledám výzvy i problémy a možnosti přenosu dobrých praxí z probačních aktivit v komunitě mladistvého z Uppsaly (či Švédska obecně) do českých podmínek a do konkrétních možností Mostecka.

Podobně jako v ČR je nutné, aby program zacházení s pachatelem na probaci (dalo by se říci probační programy, ale zde jsou tyto programy myšleny i pro dospělé) získal akreditaci, čímž je zajištěna jeho kvalita. Akreditace znamená garanci kvality nejen pro klienty takového programu (kterému, budeme li upřímní, často vůbec o kvalitu nějakého programu, kterého se má v rámci

---

⁵³ státem kontrolovaná distribuce alkoholu k občanům „Systembolaget“

sankce zúčastnit, nezáleží a nezajímá se o ní), ale jde zde o kvalitu, kterou vyhledávají soudci a státní zástupci, potažmo stát, jako hlavní aktér trestní politiky, jejichž zájmem je, aby program splnil požadavky na prevenci a reintegraci a rehabilitaci pachatele, o kterou trestní politice státu jde. Pokud by programy probíhaly bez akreditací, soudci ani státní zástupci by k nim neměli důvěru, a tak by se ani neukládaly, popř. by jejich uložení (bez kvalitních výstupů z takových projektů) naprosto míjelo smysl jejich zavedení. Akreditace jako garance kvality je tedy nutná. Nastupuje ale otázka, zda li je nutné, aby garanci kvality měl zaručovat stát? Domnívám se, že pokud by akreditační řízení bylo svěřeno nějaké soukromé, tedy komerční a nebo neziskové organizaci, že ta by nemusela být nestranná, protože by mohla do problematiky promítat svá pojetí, než jaká smýšlel stát při konstrukci své trestní politiky. Proto by takový „nezávislý“ od státu oddělený subjekt, musel sám taktéž procházet státní kontrolou. Zbytečně by tak ve státní správě vznikl článek na víc, což je neekonomické a nepraktické.

Na rozdíl od českého pojetí, kde akreditaci uděluje ministr spravedlnosti na základě doporučení akreditační a dotační komise, ve Švédsku akreditace uděluje Vězeňská a probační služba. Aby projekt uspěl, musí se opírat o jasnou teorii podepřenou vědeckým výzkumem, musí užívat efektivní metody (tedy i měřitelné výsledky), musí monitorovat možnost implementace programu v lokalitě a požadavky na profesní kompetence poskytovatele. Musí být pilotován v menších měřítkách během vývoje a tedy již před akreditací. Zejména požadavek teorie podepřené výzkumem klade na předkladatele značnou odbornou připravenost. A právě v NGO sektoru často pracují lidé na bázi spíše osobní motivace pomáhat než osobní profesní znalostí (obecně řečeno), proto je také obtížné najít vhodný NGO subjekt, který splní požadavky akreditace. Ve Švédsku pracují profesionálové (psychologové, etopedové, psychiatři, pedagogové a vědečtí pracovníci) mohutně ve státním sektoru, mohou tak připravovat kvalitní projekty pro státní sektor (sociální úřady v municipalitách a nebo pro Vězeňskou a probační službu). Tam, kde se v působení jednoho střediska Vězeňské a probační služby neposkytuje daný program pro pachatele na probacích či jiných komunitních sankcích, poskytuje tyto programy sama probační služba. Ta tak musí disponovat stejným spektrem programů pro danou skupinu klientů (které jsou vyselektovány s podrobných a mnohaletých výzkumů, které si Vězeňská a probační služba sama provádí).

Ve Švédsku jsou tedy programy velmi precizně zaměřeny na úzkou cílovou skupinu uživatelů (pachatelů). Cílové skupiny se produkují v rámci výzkumů a analýz potřeb z risk assesmentu (viz kapitola 4.1.7) a analýz kriminálních kariér pachatelů na

probaci⁵⁴. Snahou je pokrýt celou škálu hlavních charakteristik pachatelů a vytvořit program tak, aby byl aplikovatelný i mimo municipalitu, tedy všeobecně po celém území. To se daří zejména vysokou predikcí stejných podmínek pro využití a nabídku zdrojů v dalších municipalitách, protože z centra regulující a redistribující stát přerozděluje zdroje do všech municipalit, tak aby byly programy všeobecně dostupné. Ve všech municipalitách tak existují minimálně státní partneři projektu, kteří ze zákona mají určeno, že musí programy v rámci své municipality implementovat (zejména pak u mladistvých jsou to municipální sociální úřady). Tímto švédský sociálně demokratický welfare režim umožňuje hladce dosáhnout plného pokrytí území téměř stejnými službami (programy) pro své občany (klienty).

Tam, kde je municipální úřad kapacitně přehlcen dalšími „povinnými“ projekty mimo tuto oblast, a neexistuje ani partner z řad jiných státních institucí, komerční sféry či NGO sektoru (což se hojně děje např. na liduprázdném severu či v horských oblastech u Norska), se poskytovatelem stává Vězeňská a probační služba a programy se tak uskutečňují pod vedením probátorů. Tam, kde je i kapacita Vězeňské a probační služby tak malá, že není možné programy v celé šíři na daném území implementovat, jsou některé programy zaměřeny na úzkou cílovou skupinu pachatelů prostě vypuštěny, resp. nahrazeny jinými více obecnějšími! Takovým obecnějším programem pro mladistvé je program sociálních dovedností či vzdělávací programy a programy narovnání školní docházky, či mediace. Je ale takto obecný, univerzálnější program vůbec vhodný? Neřeší se tím pouze byrokratické nařízení státu nad řešením situace jedince?

U mladistvých je většina programů zacílena na problematiku drog a alkoholu a na správné chápání vztahů v rodině, mezi vrstevníky i v celé společnosti. Kromě kognitivně behaviorálních metod se programy skládají z výcviků sociálních dovedností, individuálních a skupinových terapií a práce s rodinou mladistvého. Kromě dlouhodobých programů, které trvají několik měsíců jsou k dispozici i krátkodobé programy, které obsahují metodiku a postupy práce shodné s mediací (důraz na odčinění škody a prokázání účinné lítosti nad spáchaným TČ). Mediace ve formě probačního programu tak u mladistvých, kteří mají uloženou ústavní ochrannou výchovu, může probíhat na půdě ústavu pod vedením tamních profesionálů (Sis úřad) a nikoli pouze na půdě probačního úřadu s probátorem. Dlouholetá zkušenost s mladistvými pachateli TČ a jejich podobných charakteristik spolu s otevřeností Sis úřadu pro nejnovější poznatky z mezinárodních výzkumů v oblasti juvenilní delikvence, umožňují koncipovat takové programy, které přesně

---

⁵⁴ Kromě probačních programů, resp. programů konaných v rámci probace, je nabízeno dalších šest terapeutických programů v rámci věznic (zabývající se tréninkem zvládnání agrese, změnou chování vzhledem k alkoholové a nebo drogové závislosti, rozvojem kognitivních schopností)

kopírují potřeby mladých klientů. Důležité je ohlídat parametr možnosti sycení potřeb delikventa jako hlavní rozlišovací faktor pro umístění do určitého programu, nikoli např. jeho kriminální kariéru.

Obecně se ve Švédsku nabízejí programy pro pachatele na probaci pro zvládnutí čtyř základních problémů: problém závislosti, problém zvládnutí agrese, problémy sexuálního násilí na partnerovi a problém malé či žádné motivace. Programem, který je v nabídce po celém území je např. anglický One to one program.

4. 1. 1 Příklad programu využívaného ve Švédsku „Jeden na jednoho“

Anglický One to one program, který švédové převzali z Anglie a Walesu má za cíl omezit recidivu. Cílovou skupinou jsou muži i ženy na probaci. S klienty programu se pracuje se na základě kognitivně behaviorální terapie metodou individuálních sezení pachatele a probátora. Program je rozdělen do tří fází. V první fázi se mapují potřeby klienta. Na mapování a pojmenování problému je vyhrazeno pět sezení. Strategie řešení a nácviky řešení problémů vycházející z mapování a nácvik sociálních dovedností pro jejich řešení má časovou dotaci osmi sezení. Aplikace nově naučených postupů a řešení problémů pak probíhá během sedmi sezení. Dohromady tedy 20 týdnů programu, který nejen řeší pojmenované problémy, ale zvyšuje i motivaci pro další úspěšná řešení klientova problému. Pro vytvoření či zvýšení motivace klienta, která je často naprosto nulová (podobně jako u pachatelů v ČR a jiných zemích) se využívá zejména metoda odprofesionalizovaného, tedy spíše osobního (rodinného) vztahu mezi pachatelem a probátorem. V tomto programu se dobrovolníci využívají k tvorbě přátelského vztahu s klientem. Klient je průběžně hodnocen a pokud je na předem vytvořené hodnotící škále klient nedostatečný, má se za to, že program nesplnil. Mezi faktory pro kladnou evaluaci patří změny, kterých se klientovi podařilo dosáhnout během trvání programu. One to one běží se slibnými výsledky od počátku 90. let 20. století v Anglii a Walesu, ve Švédsku program běží od počátku milénia a výsledky pro dlouhodobější výstupy a evaluaci se stále sbírají.

4. 1. 2 Příklad programu využívaného ve Švédsku „Program prevence relapsu“

Tento probační program se skládá z individuálních sezení krátkodobé intervence pro pachatele na probaci, kteří zneužívají návykové látky. Od roku 2007 se program aplikuje také ve skupině. Cílovou skupinou jsou nejen drogově závislí, ale také pachatelé TČ alkoholicí, kteří mají

uloženou probaci. Program pod anglickým názvem The Relapse Prevention Program je opřen o Marlattův a Gordonův model prevence recidivy zneužití návykové látky/alkoholu (z roku 1985), který se opírá o kognitivně behaviorální terapii. Model je založen na sociální a kognitivní psychologii a jejich včlenění do modelu, ve kterém existuje set kognitivních a behaviorálních strategií jak předejít, nebo limitovat relaps. Jedná se o detailní klasifikaci (taxonomii) faktorů (situací), které mohou přivodit a nebo přispívají k relapsu. Faktory spadají do dvou kategorií, a to zjevné determinanty (vysoce rizikové situace a osobní schopnost zvládat zátěžové situace, způsob zvládání (chování při abstinenci – rozumí se násilné sklony) a skryté faktory (životní styl, labilita a zvládání chuti, touhy).

Program obsahuje témata: závislost a chuť, rizikové situace, pozitivní a negativní následky drog, trénink sociálních dovedností, zmapování recidivy zneužívání a nastolení rovnováhy, zmapování a vytváření sociální podpurné sítě a vytvoření individuálního plánu s úkoly pro zabránění recidivy zneužití látky. Každé téma je rozebíráno na jednom sezení, které trvá hodinu (dohromady osm intervenčních sezení). Probátoři prošli tréninkem a ve skupinových sezeních jsou přítomní dokonce dvojice probátorů. Rozhovory o motivaci, o selháních a o rizikových situacích spouštějících selhání a recidivu zneužití jsou podstatnou součástí léčby závislostí a zmiňovaný model je obsahuje.

4. 1. 3 Příklad programu využívaného ve Švédsku pro pachatele sexuálních deliktů

Program *ROS, z anglického Sex Offender Treatment Program* je určen pro mužské pachatele sexuálních deliktů, který je původem z Kanady, je probačními úředníky nabízen od roku 2002 jako pilotní program. Plnou akreditaci získal od vědeckého výboru Vězeňské a Probační služby v roce 2006. Program se také opírá o kognitivně behaviorální terapii (KBT), ale je obohacen o prvky skupinové psychodynamiky ve skupinových sezeních. Pachatel musí projít pěti léčebnými moduly, ve kterých se analyzují jeho rizikové faktory spouštějící sexuálních násilí. Ve skupinách se využívá techniky hraní rolí, v domácích úkolech se např. píše dopis oběti, který je zaměřen na převzetí odpovědnosti za spáchaný čin, a o dopisu se pak diskutuje ve skupinových sezeních. Pět modulů tvoří 56 skupinových sezení s 6-8 členy, s časovou dotací 153-168 hodin, prokládané cca. 18 individuálními sezeními.

Na tomto projektu s probátory spolupracuje další subjekt, a to psychologové či psychoterapeuti z jiných organizací, kteří jsou behavioralisté. Podmínkou pro lektora v programu je 14 denní školení podle manuálu, které zabezpečuje Vězeňská a probační služba. Ve většině

případech je vedoucím programu místní probační úředník vyškolen dle manuálu k projektu. Metodika hodnocení efektivity programu ROS se skládá z krátkodobé evaluace formou před vstupního a výstupního (po dokončení terapie) testování každého účastníka. Výsledky se porovnávají. Širší evaluace počtu recidivy na základě úspěšného dokončení programu se teprve testuje, ale kanadská data již vykazují nižší recidivu po dokončení ROS programu.

4. 1. 4 Příklad programu využívaného ve Švédsku „Odvaha vybrat si“

Program Odvaha vybrat si je nový program pro drogově závislé muže i ženy, který je možné aplikovat jak ve vězeňství, tak v probaci. Opět jeho metodika pochází z Kanady, kde je program znám jako Offender Substance Abuse Prerelease Program (OSAPP) a používá se v léčebných odděleních věznic. V Kanadě je používán pro odsouzené, kteří jsou před propuštěním. V Švédsku jej chtějí aplikovat i pro pachatele na probaci po propuštění. Léčebný program je zastřešen kognitivně behaviorální teorií. Před 26 skupinovými sezeními pachatel absolvuje jedno individuální sezení a v průběhu skupin pak i tři individuální, která navazují na práci ze skupinových terapií. Sezení obsahují devět témat: úvod do problematiky drog, znalost o drogách a alkoholu, nácvik sebekontroly a sebeovládání, trénink sociálních dovedností, drogy a práce, životní styl a volný čas, prevence recidivy zneužívání návykové látky či alkoholu, závěrečné shrnutí. V roce 2006 ale dokončili trénink na lektora tohoto programu zatím pouze dva probační úředníci (a to podle kanadských manuálů). Metodika práce se opírá o mezinárodní (nikoli pouze kanadské) studie faktorů snižující riziko recidivy zneužívání návykových látek a nebo alkoholu, část evaluace projektu zabývající se snížením zmíněné recidivy se tak opírá o sledování rizikových faktorů, zanalyzovaných z mezinárodních výzkumů.

4. 1. 5 Novinka - Basta- sociální podnik jako agent sociálních služeb pro probandy

Od roku 1994 pět jižních regionů Švédska a nově i uppsalský region (2008) uvádí pilotní program Basta, který je původem z Itálie. Projekt pochází z oblasti sociální ekonomie⁵⁵, což je ve

---

⁵⁵ sociální ekonomie (oficiální termín EU od roku 1989) může být alternativou pro ty občany státu, kteří z nějakého důvodu nedůvěřují státnímu sektoru na poli welfare, zejména pak z politických důvodů, stejně jako pro ty, kteří odmítají infiltraci trhu na pole sociálního welfaru. Sociální ekonomie tak nabízí alternativu pro levicové i pravicové voliče. Švédsko díky svému vlastnímu silnému welfare režimu definovalo pojem až v roce 1999 „...jako organizovanou aktivitu, jejíž primární cíle jsou sociální, jsou definovány demokratickými hodnotami a jsou nezávislé na státním sektoru. Aktivity zastřešují buď přímo podniky, nadace nebo sdružení. Značný důraz se klade na welfare svých členů, resp. zaměstnanců, jako protiklad k ekonomickému profitování“. (Calrberg, A., 2001) Podnik si nevybírá pracovní sílu na základě její kvalifikace, ale na základě příslušnosti k cílové skupině definované projektem

Švédsku pojem nový. Ve Švédsku působí nyní pouze jeden řetězec sociálního podniku, známý pod názvem Basta-družstvo. Družstvo se stalo dalším subjektem na trhu služeb, kdy si státní instituce platí „lůžka“ pro své klienty v Bastě. Z počátku tvořily tyto platby jediný kapitál, nyní Basta začala profitovat i na vlastní konkurence schopné produkci (stavebnictví) a podíl mezi placenými rehabilitacemi, které družstvo nabízí státním institucím pro jejich klienty, a vlastní produkcí činí 60:40. V podniku pracuje 95% osob, kteří mají problémy s drogami anebo mají nějakou kriminální kariéru. Zbytek tvoří terapeuti a sociální pracovníci. Výrobní družstvo tak tvoří zaměstnanci pocházející z marginalizovaných skupin ve společnosti, kdy majoritní společnost nechce tyto lidi zaměstnat a pomáhat tak jejich, mnohdy zdlouhavé, rehabilitaci. Zejména osoby s drogovou kariérou potřebují časově velmi náročnou rehabilitaci, kterou jim majoritní společnost nemůže poskytnout. Do Basty mohou tito lidé přijít, a pokud chtějí pracovat a včlenit se do společenství, mohou zůstat jak dlouho potřebují (i několik let). V pěti regionech Vězeňská a probační služba platí pobyt „svým“ pachatelům TČ v družstvu na dobu jednoho roku. Po uplynutí roku se již bývalý klient podniku stává kolegou, spolupracovníkem a družstevníkem, a může si vydělávat na své živobytí. Motivace u těchto lidí se snaží odborný personál zažehnout aktivací entusiasmů klientů, kteří by v podniku měli vidět konkrétní výsledky a přísliby pro svoji vlastní budoucnost (pracují pro sebe, pro svoje budoucí živobytí), v kontrastu s tím, že se zde neklade důraz na vyslovování konkrétních dílčích kroků vedoucích k individuálnímu cíli a k jejich nutnosti dosažení. Základní filozofii projektu tvoří ergoterapie, solidarita, spolupráce, ekologické smýšlení, zvyšování sebevědomí na základě zde naučené schopnosti být nezávislým a síla vzoru. Družstvo poskytuje novou sociální síť bez drog, což je motivující, protože dlouhodobí narkomani či propuštění ztratili „zdravé“ kontakty. Filozofie podniku tvoří duši a denní pracovní rutina v něm tělo. Cílem je přivést duši a tělo k harmonii. Naučením se rutinním úkolům v práci a přicházet k práci včas pomáhá při léčbě závislostí a je na každém v podniku, bude-li pobyt brát jako pracovní tábor, a nebo prostředí využije k osobnostnímu růstu a posílení sebevědomí. Projektem se boří tabu o izolaci narkomanů, a ještě k tomu s kriminální kariérou, v pracovních komunitách na odlehlých místech, kde pracovní aktivity slouží pouze pro práci samu, nikoli pro vlastní budoucnost členů. Podnik Basta je ekonomicky fungující rozsáhlý podnik s terapeutickým zázemím, který jednak prodává svá místa v terapii státním subjektům pro jejich klienty a za druhé sám se uplatňuje na trhu stavebnictví a řemeslné výroby s tím spojené (truhlářství, svářecí práce apod.).

V Uppsale se od roku 2008 počítá s pobočkou družstva pro ty pachatele, kterým byla nařízena odvykací léčba a ti, kteří vykonávají probaci a mají problémy s drogami. Více se počítá s dospělou klientelou, protože valná většina mladistvých delikventů má rodinné zázemí, nicméně s

pachateli ve věku blízkému věku mladistvých (18-21) se v projektu také počítá, budou -li jinak bezprizorní.

4. 1. 6 Zhodnocení programů ve Švédsku –možnost přenosu dobré praxe do ČR?

Na výše uvedených celorepublikových programech pro pachatele na probaci vidíme, že většinu profesionálů v projektech tvoří specialisté ze státního sektoru. V menší míře se pak zapojují specialisté mimo státní sektor, z NGO. Jedná se nejvíce o psychoterapeuty a psychology. NGO sektor ve Švédsku je v rámci komunitních sankcí nejvíce zapojen a využíván pro výkon obecně prospěšných prací, která ale nejsou tématem této práce.

Dalším státním subjektem hodnotícím efektivitu péče o sociální skupiny, a tedy i o pachatele TČ na výkonu alternativní sankce či opatření, je Státní úřad pod švédskou zkratkou SOU (*Statens Offentlige Utredningses*), který pro vládu vypracovává roční evaluační zprávy⁵⁶. Nemá v kompetenci akreditovat ani posuzovat sociální programy, ale jejich evaluace přispívá k návrhům na odstranění problémových míst projektů a k rozšíření toku informací o programech a metodice práce po celém státě. Úřad kromě pravidelných tištěných publikací s evaluačními zprávami disponuje i digitální knihovnou těchto zpráv na internetu pro veřejnost. V ČR bychom paralelu této činnosti mohli nalézt v metodickém centru PMS ČR v Praze.

Vidíme, že programy pro pachatele na probaci jsou pojímány odlišně od českého pojetí resp. u nás se probační programy spíše snaží o reintegraci a rozvoj osobnosti pachatele (resp. provinilce) se snahou zapojit komunitu na působení na pachatele (provinilce), a to i využitím dobrovolnických mentorů, zatímco ve Švédsku se programy snaží poskytovat terapii tak, aby došlo k rehabilitaci pachatele ve společnosti na základě jeho změny v chování, které je spatřováno jako rizikové, kriminální. Naše české pojetí probačních programů se ve Švédsku blíží spíše metodice práce s pachateli vykonávající probaci spolu s uložením obecně prospěšné práce.

Metodika práce s pachateli na probaci, vyselektovaných do různých skupin dle jejich potřeb, se tak z jednoho centra rozšíří prostřednictvím Vězeňské a probační služby po celém území. Kromě metodiky jak analyzovat potřeby pachatele a jak správně pachatele zařazovat do terapeutických programů v rámci probace⁵⁷, mají probační úředníci k dispozici školení, tréninky a certifikace spolu

⁵⁶ např. zpráva SOU 23/2003, o evaluaci sociální péče, spolupráci celostátní dostupnosti

⁵⁷ precizně metodiku sběru potřebných informací o pachatelovi (jako klientovi probační služby) pro co nejefektivnější nastavení individuálního plánu v rámci komunitní sankce vypracoval britský Home office v projektu „What works“, a jeho postupy se využívají i ve Švédsku, viz dále

s postupy pro vedení těchto programů jejich samými. V místech, kde ostatní instituce mimo Vězeňskou a probační službu program nenabízejí (což je většina případů), je probační služba vytipovává a oslovuje s nabídkou zaškolení tamních pracovníků jako poskytovatele programu. V Mostě sama PMS ČR aktivně subjekty pro spolupráci bohužel nevyhledává, spíše opačně, je oslovována dalšími subjekty (nejvíce kvůli poradenství). Kromě toho může Vězeňská a probační služba ve Švédsku nabízet poskytovatelům i supervize pro zaměstnance projektů (programů) a samozřejmě i poradenství.

Švédský model, tak vyplňuje mezeru, na kterou se podle mého názoru opomnělo s analýzou při přípravě zák. č. 218/2003 v Česku. V komunitě totiž není příliš motivací pro práci s cílovou skupinou stávající se z pachatelů (provinilců) vykonávající alternativní opatření k VTOS. Taková situace ale není pouze v Česku. Obecně se lidé dobrovolně angažují spíše pro hendikepované občany, seniory a nebo odložené děti či zvířata, nebo se věnují zvelebování životního prostředí a kulturním aktivitám, než aby trávili svůj čas a vynakládali úsilí s pachateli TČ či rizikovou mládeží. Práce s touto skupinou je často bez odezvy a ocenění z řad těchto klientů, kteří jsou všeobecně všude nemotivovaní a mají i další problémy s pravidelným výkonem nějaké činnosti podle daných pravidel. Ve Švédsku předcházela reformě trestní justice zaměřené na maximální redukcí VTOS masová veřejná diskuse, podávání informací a vysvětlování laické veřejnosti o prospěchu těchto kroků, což mělo za následek jednak společenské přijetí reformy, ale také nestigmatizující pohled laické veřejnosti na pachatele TČ, kterých se nová opatření komunitních sankcí měla týkat. Švédská široká veřejnost se těchto pachatelů nebojí a je srozuměna (čili chápe) okolnosti, za kterých se na výkon komunitní sankce pachatelé dostali. V ČR taková mohutná vysvětlující kampaň neproběhla ani při uzákonění zák. o Probační a mediační službě v roce 2000. Veřejnost ani dnes neví, že PMS ČR existuje, co nabízí a kdo jsou její klienti. Podle výzkumů veřejného mínění se lidé domnívají, že obecně prospěšné práce⁵⁸ vykonávají např. i vrazi. Postoj neinformovaných občanů se stereotypními předsudky vůči pachatelům TČ, pak nenabízí přílišnou vstřícnost veřejnosti spolupracovat na projektech zacílených na výkon komunitních sankcí⁵⁹. Ale jak jsem již zmínila výše, ani v informovanějších zemích není ochota spolupráce s „problémovými“ jedinci nějak vysoká tak, aby byly nasyceny veškeré potřeby pro hladké fungování restorativní trestní justice. Švédský stát tak zaplňuje mezeru, kde se poskytovatelů z řad veřejnosti nedostává, svými státními projekty a to i se svými státními speciálně kvalifikovanými odborníky, kteří jej přímo konají. Prioritou švédské státní

---

⁵⁸ mimochodem nejčastější alternativní trest (i když často zaměňován název za veřejně prospěšné práce), který laická veřejnost zná

⁵⁹ nejedná se pouze o dostatek NGO v regionech pro výkon těchto sankcí, ale i neochota např. starostů spolupracovat na zabezpečení výkonů trestů obecně prospěšných prací v daném městě (viz Most)

sféry v oblasti probace a dalších komunitních sankcí je samozřejmě pokrytí potřebu regionů z místních zdrojů, protože místní znají svůj region a potřeby lidí žijících v něm nejlépe, ale pokud profesně a nebo metodicky nemůže stát partnera v místě nalézt, nabízí buď pomoc v podobě kompletního projektu, který může poskytnout motivované organizaci⁶⁰ a nebo sám projekt (službu, program) nabízet, tak aby byla zajištěna po celém území státu dostupnost služby, kterou zákon předkládá, a aby občan tak nebyl krácen na svých právech za dané sociální situace danou službu získat⁶¹.

Kromě státního sektoru v podobě místního střediska Vězeňské a probační služby a místního sociálního úřadu - sociálního kurátora pro mládež se nejvíce na poli sociálních služeb pro pachatele TČ v Uppsale angažuje Švédská církev lutheránská (*Svenska kyrkan*). Farář Rolf Nordblom, vedoucí diakonie v Uppsale, mi popsal, jak tato církev spolupracuje se sociálními pracovníky města a probačním úřadem na úseku mládeže, která je jednak riziková a jednak má nějakou kriminální kariéru. Podle jeho slov by církev přímo v projektech týkajících se výkonu komunitních sankcí pro mladistvé mohla okamžitě poskytnout ubytování např. mladistvým matkám samoživitelkám bez zázemí, které by měly uloženou některou z alternativních sankcí. V současnosti ale probační úředníci žádnou takovou klientku v Uppsale neregistrují. Podle sdělení ředitele diakonie se mladistvým delikventům jako cílové skupině nevyhýbají, ale protože se již těmto dětem a mladistvým věnuje svými aktivitami municipální sociální úřad ve svých institucích, nevidí ředitel diakonie smysl budovat nějaké speciální služby nebo programy pouze pro tuto skupinu. Azylový dům Marienheim, jakási „ekofarma“ uprostřed přírody za městem, kde kromě vzdělávacích a osvětových aktivit v péči o dítě matky pomáhají v kuchyni a na zahradě, tak poskytuje své služby i dalším cílovým skupinám žen – žijí zde i ženy (matky) oběti domácího násilí či bezdomovkyně. S probační službou Uppsaly tak církev spolupracuje také na úseku terapeutických sezení pro oběti domácího násilí, kdy psychologičtí pracovníci probačního úřadu pracují s těmito klientkami v terapii. Pro mladistvé delikventy pak Svenska kyrkan, pobočka v Uppsale, nabízí víkendové outdoorové aktivity, práci se dřevem v dílnách v přírodě, a to v rámci ovlivňování stylu života mladistvých pozitivním příkladem bez drog a rizikového chování. Probační programy ani pracovní příležitosti v rámci probace spojené s výkonem obecně prospěšné práce, ale církev nenabízí. Zanalýzováním upsalských zdrojů pro moji práci, se domnívám, že v rámci probačních povinností

---

⁶⁰ v tomto bodě se česká úprava blíží švédskému, resp. světovému, pojetí komunitních sankcí např. projekty Mentoringu a nebo Partners project (viz dále), které chce PMS ČR distribuovat do regionů, kde se jej ujmou tamní NGO organizace

⁶¹ je jasné, že klienti Vězeňské a probační služby (pachatelé TČ) se necítí v případě nedostupnosti služby pro výkon komunitní sankce v komunitě pachatele diskriminováni, ale touto rétorikou pouze poukazují na samotný princip – všem občanům umožnit dostupnost institutu (služby, programu) uvedené v zákoně

by se jistě našlo pro mladistvé pachatele využití ve zdravotnických zařízeních patřících církvi (např. Samaritánská nemocnice, hospic, apod.) kde by mladiství muži mohli na probaci vykonávat pozice např. sanitářů, což jsou fyzicky náročné práce pro ženy ošetřovatelky. Problémem by zde akorát bylo zajištění kvalitní metodiky pro výběr těchto pachatelů (to znamená zacílené testování psychologických profilů těchto pachatelů), tak aby svojí agresí či jinou patologií v chování klienty v zařízeních nepoškodili. Protože ale probační služba zaměstnává své vlastní psychology a metodiky pro sběr kvalitních dat⁶², neměl by takový test být až tak problematický. Je škoda tento potenciál mladých mužů nevyužít v rámci welfare institucí a v rámci probačních nařízení a povinností, jimž se musí pachatelé podrobit.

Probační úřednice mi potvrdila, že tok informací a předávání klientů mezi státními úřady se v Uppsale děje formálně, tak jak vyžaduje zákon a formou jakou metodiku spolupráce obdrželi z centra Vězeňské a probační služby. Nic více.⁶³

Neziskové organizace působící na tomto poli se setkávají jednou měsíčně u starosty, veškeré spolupráce a inovace se navrhují neformálně na základě personálních známostí na „malém,, městě. Žádné multidisciplinární zasedací stoly či rady (jako je praxí v ČR) zde neprobíhají. Místní středisko Vězeňské a probační služby i korekční ústav pro mladistvé (Sis) mají kontakty na církve a Středisko diakonie a jejich služeb využívají. Církevní představitelé docházejí do věznice i korekčního ústavu. Církve sama ale klienty pro výše zmíněné sociální služby nevyhledává, ani nedoporučuje. Diakonie pořádá pravidelné týdenní schůze všech řídicích osob jednotlivých sociálních projektů v rámci diakonie Uppsal a jejich výsledky a návrhy jsou pak tlumočeny ředitelem diakonie pouze starostovi města.

Značnou výhodou Střediska diakonie ve městě je jeho úzká provázanost na univerzitní půdu. Sama jsem v rámci komparativní sociologie náboženství a komparativního sociálního státu docházela na univerzitní předměty vedené z diakonie, kde probíhá čilý mezinárodní výzkum metod sociální práce církevních organizací a jejich vztahu ke státu. Účastnila jsem se srovnávacího projektu komparace osmi států EU, jeho druhé pilotní fáze – rozšířené i o nové členské státy. Mezinárodní vědecký tým tak vytváří v Uppsale i návrhy a konkrétní metodické materiály pro sociální práci církve jako nestátního subjektu a jeho provázanost se státním sektorem na poli sociální politiky státu. Konkrétní kroky švédské státní církve luteránské zatím směřují k poskytování svých služeb státu v institucích státních.

---

⁶² tzv. evidence-based metodiky

⁶³ je ale pravda, že jiná regionální střediska Vězeňské a probační služby vytvářejí pilotní projekty pro spolupráci s dalšími subjekty, nikoli však Uppsala

4. 1. 7 Risk assessment

V roce 2004 založený Institut pro evaluaci v sociální práci (Institute for Evidence-based Social work, IMS⁶⁴) spadající pod Národní úřad pro zdraví a welfare (*Socialstyrelsen*) systematicky spolupracuje na vytváření efektivních nástrojů hodnocení klientů (vyhodnocování rizik) s drogovými problémy se sociálními pracovníky a terapeutky ve zdravotnictví orientovaných na odvykací léčby, ale v posledních letech stále více i s Vězeňskou a probační službou či korekčními ústavami pro mládež (pod Sis úřadem). Risk assessment je baterie postupů nadimenzovaných tak, aby umožnily evaluaci a řízení rizik, které pachatel TČ představuje pro své okolí, potažmo společnost obecně. Úřad analyzuje výzkumné zprávy, ale také dává podnět k experimentálním studiím, klinickým studiím a metaanalýzám, dále zabezpečuje trénink pracovníků využívajících např. soubory rozhovorů, podporuje management probační služby při designu metodiky práce a poskytuje podporu při case managementu. Tento úřad vypracoval např. baterii standardizovaných rozhovorů, které se staly vodítky nejen pro pracovníky v přímém kontaktu s klienty, ale rozhovory také slouží pro managery institucí, protože umí zodpovědět otázky, kterými lze usměrňovat rozhodovací procesy managementu a nadesignovat tak službu k její větší efektivnosti v důsledku zvládnutí kvalitního risk assessmentu (tedy získáním kvalitních informací o klientech (pachatelích). Znalosti získané z takového sběru dat umožňují ovlivnit způsob intervence a také vytvářejí platformu pro další výzkumy a plánování efektivnějších programů. Probátoři z těchto výzkumů používají baterie rozhovorů vytvořených v roce 1996 v rámci Indexu závažnosti závislosti (*ASI- Addiction Severity Index*), které jsou ale koncipovány pouze pro dospělé osoby. Protože je moje práce zaměřena spíše na osoby mladistvé, detailněji popíšu baterii diagnostiky drog u mladistvých, tzv. ADAD (*Adolescent Drug Diagnosis*), Diagnostika užívání drog u adolescentů.

Rozhovor umožňuje odkrýt sociální situaci osoby a tak upozornit na rizikové faktory. Dotazník se skládá ze 180 otázek a některé se pokládají i telefonicky, ostatní pak v průběhu sezení a schůzek s mladistvým delikventem. Dotazníkové otázky jsou v mnoha případech koncipovány jako škálové. Jedním z výstupů obsáhlého dotazníku jsou tímto vyprofilované možné rizikové faktory umožňující označit konkrétní potřeby pachatele. Naplánováním metodiky a spolupráce jednotlivých subjektů v case managementu, který jako způsob sociální práce je v probační sféře ve Švédsku preferován, se otevírá prostor pro efektivnější vyřešení sociální situace pachatele a odstranění (či pohlídání) rizikových faktorů.

---

⁶⁴ evidence-based social work využívá znalostí o způsobech co nejlepšího sběru užitečných dat o klientovi pro co nejefektivnější namodelování sociální služby či programu dané cílové skupině a jednotlivci uvnitř této nadefinované skupiny

Systematické výzkumy pro efektivnější metodiku práce v sociální práci zabezpečuje také síť výzkumníků centra Mezinárodní Cambellovy spolupráce⁶⁵. Švédští odborníci počali tuto spolupráci v roce 1999. Úkolem centra je mezinárodně zjišťovat co již funguje, co je slibné z pilotních výzkumů do budoucna a nebo o jakých jevech toho víme jen velmi málo. Centrum Cambellovy spolupráce shromažďuje zkušenosti i z jiných zemí tak, aby byly dostupné pro probátory a vězeňský personál a jejich metodikům. Výsledkem jsou efektivnější intervence a sociální programy v oblasti probace (ale i vězeňství a vzdělávacích institucí), např. modely edukačních programů u závislých či agresivních pachatelů a nebo dále u těch s poruchami chování, pedagogické programy na zvýšení sebevědomí a kognitivně behaviorální programy pro zvládnání následků sexuálního obtěžování partnerů žen (programy pro oběti). V ČR jsou nejvíce rozšířené podobné programy na podkladě kognitivně behaviorální terapie.

U nás takový servis pro Probační službu stát neposkytuje, ta proto musí metodiku ze zahraničí shromažďovat sama, popřípadě ve spolupráci s nevládními organizacemi a odborníky mimo sektor. Domnívám se ale, že pouhé kopírování jinde zavedených modelů není zcela ideální cestou, kam by se PMS ČR měla ubírat. Je vždy nutné zvážit také místní specifickou prostředí či tradice.

V zahraničí existují kritici současného trendu What works a parametrů evaluací programů, tak jak jsou dnes nastaveny, a kam se snaží naše PMS ČR svými aktivitami naorientovat. Ve Švédsku samozřejmě valná část programů v rámci komunitních sankcí je postavena na teoretické základně kognitivně behaviorální terapie (KBT), ale mezi odborníky se zdůrazňují taktéž nedostatky, pokud se takový program s KBT spojuje s „hnutím“ What works. V metodikách, píšících co se má objevit v podkladových zprávách, které vypracovávají probátoři, se často odráží právě teoretický podklad KBT a What works programu, který ale naráží na nedostatek jiných dat o pachatelovi, než co vychází z jeho chování (a příčin tohoto chování) a jeho sociálního zázemí. Např. se zde neobjeví data o tom, jaká je vlastně biologická schopnost klienta se učit (různé poruchy, vrozené vady a další neodvratné determinanty, s kterými je nutné počítat).

4. 2 SWOT analýza zdrojů lokality pro implementaci probačního programu

Domnívám se, že tvůrce probačního programu musí počítat nejen s možnostmi právními, které mu umožňuje stát, ale program by měl zapadnout také do možností lokality. Zdroje lokality by

---

⁶⁵ Evropská pravidla v oblasti komunitních sankcí a opatření totiž stanoví povinnost zveřejnit informaci o charakteru a postatě komunitních sankcí, o metodách uplatnění, aby je veřejnost mohla chápat a vnímat je jako důvěryhodné. Pravidla také obsahují požadavek průběžného vyhodnocování praktik a provádění výzkumu.

se měly zanalyzovat tak, aby hned od počátku myšlenky na probační program bylo možno odpovědět zda li :

- (1) program může mít podporu u místních autorit (starosta, neformální či formální představitel komunity, uznávaný podnikatel v komunitě atd.), jedinců činných v místním veřejném životě,
- (2) zda li je hned od počátku možné zmapovat potenciální partnery programu (čili jak je nastavená komunikace mezi subjekty v lokalitě, zda li mají možnost se navzájem poznat a nebo přes někoho v lokalitě se nakontaktovat)
- (3) lze pečlivě definuje potřeby klientů specifických pro lokalitu (a toto zahrnout do projektu)
- (4) dále je nutné se ujistit o možnostech nastavení partnerství v místě tak, že jednotlivé subjekty nebudou v případě problému přehazovat svoji zodpovědnost z jednoho na druhý
- (5) ujistit se o vůli velkých organizací (centrálních, např. PMS ČR, Výchovný ústav) řešit problematiku skrze místní subjekty s místními (omezenými) možnostmi a kapacitami
- (6) zda li jsme zvážili finanční pokrytí a nepředimenzovat projekt tak, by v dalších letech kvůli nenaplněné kapacitě nebyl projekt ohrožen zamítnutím další akreditace (dotace)

SWOT analýza může pro možného poskytovatele probačního programu sloužit jako metoda rozboru situace v akčním výzkumu. Hendl (2005, str.138) hodnotí akční výzkum jako výzkum nabízející cestu, jak optimálně přenést výsledky výzkumu do praxe a již se urychlí proces potřebných změn, které z analýzy současného stavu mohou vyplynout. Na počátku je nutné definovat problém praxe a cíl změn. Problém praxe implementace a aplikace probačních programů na Mostecku a v Uppsale v práci již pojmenovávám. Akční výzkum je proveden cyklicky - tytéž výzkumné kroky, které v mém případě tvoří analýza zdrojů lokality a analýza omezení sociální politiky státu, se v terénu opakují v Uppsale i v Mostě.

Druhým krokem akčního výzkumu, podle Hendla (2005, dtto), je stálý pohyb mezi sběrem informací, reflexí a praktickou akcí. Systematické sbírání informací v terénu od účastníků z praxe se konfrontuje s dalšími prameny informací, např.s odbornou literaturou. „Cílem akčního výzkumu je vypracování orientace, jež povede k jednání v terénu“⁶⁶.

---

⁶⁶ Hendl, J.(2005):*Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. 1.vyd. Portál, Praha, 2005, str. 138

4. 2. 1 SWOT analýza zdrojů lokality pro implementaci probačního programu –Uppsala

Uppsala je typické univerzitní město, které leží 60 km severně od Stockholmu. Město s cca. 100 tisíci obyvateli a 40 tisíci studenty má spíše ráz našeho okresního města. Samotné centrum je velmi malé, tvoří jej doslova jen pár ulic. Obyvatelé jsou rozprostřeni v domcích kolem jezera Mällaren desítky kilometrů daleko.

Uppsala těží, stejně jako každá jiná obec ve Švédsku ze štědrého (ve smyslu celoplošného pokrytí balíkem základních služeb celého spektra sociálních situací garantovaného státem) sociální politiky, označované jako skandinávský typ welfare režimu. Esping –Andersen tak to označuje státy, kde na sociální zabezpečení dosáhnou všichni občané státu i residenty, kde výše dávek (penzí, příjmů do domácností ze sociálního systému státu) jsou natolik vysoké, že téměř duplují příjmy z ekonomické činnosti (tedy z umístění na pracovním trhu), hovoříme o vysoké míře dekomodifikace⁶⁷ člověka. Životní úroveň zaměstnance je velmi silně hájena a ovlivňována mnoha korporativními sdruženími (nikoli pouze státem). Tímto se ve státě neprojevuje vysoká míra stratifikace společnosti (bohatí versus chudí). Na takový sociální welfare švédové přispívají proporcionálně, nejbohatší pak daní své vysoké příjmy i více jak 60%. Esping – Andersen tedy rozděluje sociální politiky států dle faktorů: podmínky pro nárok na soc. zabezpečení, výše náhrad (dávek, penzí apod.) v případě výpadku z trhu práce, míra nezávislosti na umístění na trhu práce(dekomodifikace), stratifikace společnosti.

4. 2. 1. 1 Sociální situace Uppsaly

Nezaměstnanost v Uppsale je jedna z nejnižších ve Švédsku, a to díky největšímu zaměstnavateli ve městě – univerzitě a farmaceutickému průmyslu a díky blízké dojezdové vzdálenosti od Stockholmu. Obecně je kriminalita v regionu nízká. Největší sociálně problematickou skupinou obyvatelstva ve městě tvoří velká komunita přistěhovalců v sídlištních předměstích. V Uppsale stojí i mešita. Náboženská skupina kolem mešity ani tamní imámská škola, kterou vede muslimka konvertitka z lutheránské církve, mnoho sociálních služeb svým souvěrcům nenabízí, zato se silně angažuje ve vzdělávacích a náboženských službách pro souvěrce (na rozdíl od křesťanských církví, které poskytují tradičně nesmírně širokou škálu sociálních služeb, podpořenou bohatým dobrovolnictvím, i pro nečleny církve). Sociální problémy spojené s bezdomovectvím ve městě řeší

---

⁶⁷ dekomodifikace- míra nezávislosti na trhu práce, nebo li širší a výše zabezpečení v případě výpadku z trhu práce

fary a střediska s noclehárnami (státní i nestátní instituce), tři domovy a rozsáhlá nemocnice vedené církví – a to Švédskou církví luteránskou (Svenska kyrkan)- pro sociálně slabé seniory, nemocné nebo bezprizorní, či osamělé.

4. 2. 1. 2 Základní přehled sociálních služeb a institucí v Uppsale

Sociální práce s marginálními skupinami resp. skupinami ohrožených sociální exkluzí (lze sem zařadit např. propuštěné pachatelé TČ), kromě zmíněného bezdomovectví, psychiatrické péče, protialkoholní a protidrogové léčby je v Uppsale zaměřena nejvíce na oblast přistěhovalectví a problémy multikulturalismu⁶⁸, než např. na nezaměstnané, matky samoživitelky či seniory. U těchto skupin se municipalita Uppsala (radnice) silně spoléhá na pokrytí těchto služeb státní církví. Další značná část sociálních služeb poskytovaných státem a církví se v Uppsale soustřeďuje do „ghettové“ oblasti městské části Gottsunda s rezidenty či švédskými občany s tzv. imigračním zázemím, jak se politicky korektně imigranti ve Švédsku nazývají. Státní sociální služby kromě sociálních bytů, vzdělání a zdravotnictví v této části sociální práce nabízejí zejména vzdělávání (doučování apod.) a volnočasové aktivity pro děti a mládež imigrantů jako prevenci páchání TČ této rizikové skupiny.

4. 2. 1. 3 Instituce a služby využívané v probaci v Uppsale

Ve městě sídlí regionální středisko Věžeňské a probační služby, v katastru regionu je i korekční ústav pro mládež spravovaný sociálním úřadem Sis (viz výše), dále univerzitní nemocnice, psychiatrická léčebna s mnoha podporovanými byty a domy po městě a tyto státní „ústavní“ instituce plně spolupracují se zdejším střediskem Věžeňské a probační služby, protože ze zákona musí uvolnit část svých lůžek i pro klienty (tedy pachatele TČ) Věžeňské a probační služby.

Dlouhodobě předplacená lůžka u subjektů mimo probační a věžeňskou službu pro své klienty propuštěné z VTOS, tak i klienty na výkonu některé z alternativních sankcí, kteří ve svém individuálním plánu ošetření potřeb pro zajištění podmínek pro splnění zákonného ustanovení o vedení řádného života potřebují řešit svoji bytovou situaci, rozšiřují škálu možností, jak s pachatelem na probaci pracovat, resp. jak konat více efektivnější a komplexnější case managing, než co v rámci svých možností mohou využít čeští probační úředníci. V Česku totiž PMS ČR nemá k dispozici žádné nácvikové ani sociální byty (natož pro delší pobyt) pro pachatele na probaci (či

---

⁶⁸ ad multikulturalismus - kromě přistěhovalců z ostatních skandinávských států, tvoří nejvyšší procenta obyvatelé z pobaltských zemí a lidé přicházející z muslimských zemí

jiném opatření či trestu). Ani v Mostě žádný subjekt (magistrát města ani nestátní subjekt) nenabízí středisku PMS ČR prioritní umístění klienta na probaci mezi své klienty⁶⁹. Ve Švédsku, tedy i v Uppsale, je tak možné okamžitě nastoupit do státních výcvikových, neboli podporovaných sociálních bytů, které spravuje samotná Vězeňská a probační služba, a pokud se klient v takovém bytě osvědčí, může získat ubytování v sociálním bytě na několik let, resp. na dobu neurčitou od státu. Výcvikové byty nabízí nestátní sektor. Švédsko tak úspěšně naplňuje požadavky mezinárodních studií o faktorech ovlivňujících recidivu pachatelů, ze kterých vychází, že vyřešení bytové situace pachatele na probaci (resp. komunitní sankci) a nalezení zaměstnání jsou podstatné faktory pro úspěšné zamezení recidivy či relapsu!⁷⁰

Území Upplandu kopíruje území diakonie Švédské církve lutheránské, která ve městě spravuje nejvyšší počet sociálních služeb včetně již zmíněné vlastní rozsáhlé nemocnice, domů pro seniory, hospice, azylové domy pro matky s dětmi, ubytovny či azyly pro bezdomovce, pro alkoholiky, pracovní a farmy pro odvykací komunity apod. V Uppsale je možné využít pro mladistvé pachatele na probaci služeb celostátní organizace KRIS⁷¹, což je svépomocná skupina osob propuštěných z VTOS a abstinujících osob v minulosti zneužívajících návykové látky či alkohol spojených s kriminální činností. Skupina poskytuje nejen podporu a radu, psychologickou a právní poradnu, ale také pracovní místa v podnicích, kteří v regionu danou buňku KRIS sponzorují. Hlavně však KRIS nabízí sociální kontakt a vytvoření nové férové a „drogově a kriminálně bezpečné“ sociální sítě pro propuštěné osoby s kriminální kariérou.

4. 2. 1. 4 Neziskový sektor v probačních činnostech v Uppsale

Z neziskového sektoru, vyjma církevních institucí, se v Uppsale problémové mládeži na probaci (resp. komunitní sankci) okrajově věnuje organizace sdružující „mládežnické“ organizace působící v oblasti volnočasových aktivit v přírodě (a výchovou k ekologii a zdravému aktivnímu stylu) pod názvem Frisam (*Friluftorganisationer i samverkan*). Jedná se o jakýsi skauting či Junák. Organizace spojuje 21 partnerů (např. rybáři, ornitologové kajakáři, pěší turisté, indiánský oddíl,

⁶⁹ taková možnost by se nabízela např. ve spolupráci s Emauzy ČR ve Vtelně u Mostu, kde se nachází ubytovací areál pro lidi bez domova

⁷⁰ o výzkumech více např. autoři S. Farrall P. Raynor, G. Robinson nebo britský Home Office v on - line časopisech Probation journal (<http://prb.sagepub.com>), kde se nachází mnoho statí a komparaci výsledků praxí z EU, USA a Kanady

⁷¹ KRIS-svépomocná skupina hlásající čestnost a rovnost, svobodu, abstinenci od drog a alkoholu, kamarádství a solidaritu se kterou spolupracuje 27 státních i nestátních subjektů (od advokátních kanceláří přes kriminalistický úřad až po speciálně pedagogické poradny). V Uppsale má svépomocná skupina 14 sponzorů, a to, kromě univerzity, jsou soukromé obchody, advokátní kancelář, Městský úřad Uppsala, banka, ale i pneuservis apod.), celostátně je podporuje např. i Rotary klub, nebo Microsoft

vikingský oddíl apod.) kteří zabezpečují volnočasové aktivity v každém regionu Švédska pro děti a mládež od 6 do 25 let. V létě pořádají tábory a přes rok pravidelné kroužky. Právě integrace problémové mládeže do těchto organizací je skvělým příkladem, jak je možné nabízet mládeži smysluplný program, vzor a edukaci o řádném způsobu života, jak jej předkládá zákon. Organizace nabízejí malé skupinky s vedoucím, kteří mohou nabídnout nejen smyslu plné trávení volného času během pracovního týdne, ale např. víkendové pobyty v přírodě a nebo práci se dřevem v dílně za městem (výjezdové a zážitkové akce během prázdnin). Skupinky mají i pravidelná neformální sezení (např. u ohně) ve městě, kde je možné se setkávat s přáteli popřípadě pohovořit s vedoucím o problémech, které mládež trápí (např. problémy s rodiči, vztahové problémy i drogy a alkohol)⁷².

4. 2. 1. 5 *Shrnutí státních a nestátních institucí poskytujících probační činnosti*

Ačkoli jsem zde vyjmenovala pestrou škálu sociálních služeb, které ve městě fungují, programy pro pachatele na probaci poskytuje valnou většinou státní sektor, než li místní sektor NGO. Neexistuje zde žádná nevládní organizace, která by zacílovala svoje aktivity pouze na pachatele na probaci resp. mládež vykonávající probaci, jakožto cílovou skupinu českých probačních programů. Ale během roku 2008 má dojít ke změně - v Uppsale se otevírá pobočka Basty, sociálního podniku.

Tabulka A)

SWOT analýza zdrojů lokality pro implementaci probačního programu (Uppsala)

SILNÉ STRÁNKY:	SLABÉ STRÁNKY:
1. nastavení trestní politiky státu jako rehabilitativní = průchodnost projektu (nižší stigmatizace klientů programu veřejností)	1. nízká závislost probační služby na strategických partnerech v lokalitě (úspěšná ochrana společnosti závisí také na úspěšné spolupráci s dalšími lokálními subjekty, kteří disponují odborností či důvěryhodností pro klienty

⁷² u nás se mládežnické organizace zabývající se volnočasovými aktivitami často bojí problémovou mládež, která má uloženo nějaké výchovné či trestní opatření, zapojit do svých aktivit a nebo pro ně vyčlenit nějaké aktivity zvlášť (ačkoli takové vyčlenění vlastně není žádoucí). Centrum volného času v Mostě, Skaut, Junák ani Pionýr se zmíněnou cílovou skupinou nezabývají a z mého rozhovoru s nimi ani zabývat nechtějí, protože je to mládež „problémová, nemotivovaná, riziková (krádeže, rvačky, či šikana)“, jak mi bylo představiteli těchto organizací sděleno. Chybí i kvalifikovaný personál, který by věděl jak s problémovou mládeží pracovat a objevuje se i obava, že organizace, která by pracovala s takto problémovou mládeží, by ztratila dobré jméno u široké veřejnosti rodičů ostatních dětí a mládeže

	programu při jeho akceptaci)
2. silný aspekt dobrovolnictví = pozitivní, otevřený vztah komunity pro projekt	2. nastavení sociální politiky státu jako monopolu pro nabídku sociálních služeb (NGO sektor pouze jako doplňkový, což vede k tomu, že veřejnost není zvyklá na tvorbu vlastních služeb, pokud ji alespoň nějak zabezpečí pro každého stát, čímž se může služba oplošťovat, stát se rigidní a pokulhávat v kvalitě, progresu - nemá li konkurenci)
3. velké množství dalších subjektů v lokalitě možných k oslovení spolupráce	3. nastavení sociální politiky státu jako monopolu pro nabídku sociálních služeb (NGO sektor pouze jako doplňkový, což vede k tomu, že veřejnost není zvyklá na tvorbu vlastních služeb, pokud ji alespoň nějak zabezpečí pro každého stát, čímž se může služba oplošťovat, stát se rigidní a pokulhávat v kvalitě, progresu - nemá li konkurenci)
4. profesionální tým v probačním týmu (specialisté s psychologicko sociologickými kurzy pro dané programy a dané klienty v rámci samotné probační a vězeňské služby = dostatek personálů pro zajištění programu)	4. neochota státní (tedy velmi silné) švédské církve spolupracovat v programu (a to přímo neochota pracovat s cílovou skupinou klientů projektu)
5. možnost získání poměrně lehce (tradice programů v zemi, připravenost byrokratického aparátu na programy tohoto typu) velkého objemu financí pro uskutečnění probačního projektu ze státního rozpočtu a z lokálního rozpočtu (Uppsala jako bohaté perspektivní město v rámci Švédska bez akutních upřednostňovaných sociálních problémů)	5. silně formální tok informací o klientech mezi specialisty projektu (ačkoli město je velmi malé a přehledné, kde by se dala využít více komunitní, sousedská vazba a otevřenější způsob komunikace pro nutný tok informací)
6. zasazení města do krajiny nabízí množství aktivit a prací v přírodě (příroda je vždy pozitivním elementem, může li jej program nabídnout), snadná geografická dostupnost města ležícího na hlavní trase do hlavního města země	6. pasivita až neochota samotného ředitele Uppsalské diakonie (jako důležitého aktéra sociálních služeb ve městě) pro vstup do spolupráce s cílovou skupinou projektu
7. neexistence konkurenčních subjektů s podobným programem (=nerozměňování klientů do mnoha programů různých subjektů, což má vliv na dotaci programu. Úzce zacílený program má šanci nalézt své klienty a opačně - množství klientů v lokalitě umožňuje větší rozlišení, zacílení programu na konkrétní potřeby klienta) . Větší množství probačních programů v lokalitě dovoluje širokou zacílenost na různé problémy a osobnosti klientů programů (rizikem je zde ale nízký počet delikventů v místě pro naplnění kapacity programu)	7. neangažovanost subjektů pro spolupráci ve městě, kvůli blízkému korekčnímu ústavu, o kterém vědí, že službu probace již „nějak“ zabezpečuje
9. sociální politika ve státě vyřešila garanci programu v regionech špatně dostupných (daleko na severu, v horách, či s nízkou osídleností) požadavkem generální dostupnosti služby (programu), ačkoli program, který by nenaplnil potřebnou minimální kapacitu je zaměřen za více univerzálnější (= tedy méně zacílený a ve výsledku méně úspěšný?)	8. propracovanost metodiky a diagnostiky (s tím spojené předem dané postupy a kroky státních programů) neumožňují flexibilitu a větší individualitu projektu
10. velké množství kurzů organizovaných státními agenturami pro zaškolení pracovníka, tak aby se v dané oblasti stal profesionálem, zaškolení nabízí vězeňská a probační služba také osobám mimo sektor v programu spolupracujícím (zdarma, v rámci zajištění kvality služby - programu)	9. struktura vězeňské a probační služby vlastně neumožňuje pro tvorbu projektu vyšší zaměstnanost nevězeňského kvalifikovaného personálu v projektu
11. dostupná kvalitní supervize pracovníkům (zdarma pro zajištění kvality služby)	10. personál věznic a probační služby je v rámci státu téměř monopolně školen pro tyto programy, může docházet k jednostrannému pohledu na problematiku, chybí zpětná vazba mimo sektor
12. přijímaná filozofie programů zdůrazňující kvalitní vazbu mezi klientem a pracovníkem programu = radit, pomáhat , přátelit se (programy mají zaimponovaný jasný požadavek na vytvoření vztahu (relationship). Vztah, jako genderový aspekt probace - filozofie, která je ve státě přijímána stejně	11. požadavkem generální dostupnosti služby (programu) po celém území státu se de facto znemožňují potenciální aktivity mimo vězeňského subjektu a region si tak musí vystačit pouze s nabídkou programu státního subjektu

dobře jako maskulinní pojetí probace (kontrola, rada, tvrdý odlidštěný systém sběru dat (suchá statistika)	
13. zapojení rodičů mladých delikventů do probačního programu skrze víkendové aktivity v přírodě (společné výlety, rybaření, bruslení)	12. státem zajištěná dostupnost programu (centralizované programy) ovšem nekopíruje specifika lokálnosti. Programy jsou sice etnický, kulturně či psychosociálně rozpracovány z pohledu klientů, ovšem zapomíná se na rozdíly v možnosti implementace programu v malé lokalitě (venkov) z pohledu pracovníků programu! V malé lokalitě chybí partneri pro projekt. Zvyšuje se riziko neuznání osoby probátora jako autority nebo jeho profesního kreditu (každý se zná s každým již od školních let – spolužák z lavice se těžko podvolí v dospělosti autoritě svého kamaráda ze školy), hrozí zde riziko zastrasování rodiny probátora při nepopulárních opatřeních probátora vůči klientovi (klient dobře zná rodinu probátora a ten se tak stává zranitelným, protože se stírají rozdíly mezi osobním a profesním životem probátora).
PŘÍLEŽITOSTI:	HROZBY:
1. silné postavení neutrálního subjektu vhodného ke spolupráci na probačním programu= státní švédská církev luteránská /Svenska kyrkan/ (= finance, prostory, personální zajištění a prestiž subjektu by se daly využít)	1. absolutní neexistence NGO subjektu schopného nabídnout probační program státní sféře, odkud by NGO subjekt mohl poměrně lehce čerpat „služby“ do programu, které NGO subjekt nemá kapacitně (specifické know how), personálně či finančně podchycené
2. existence univerzity s přítomností mnoha humanitních oborů, rozsáhlé univerzitní kliniky a nemocnice a Centra diakonických studií ve městě nabízí potenciál know how (experty, zkušený pedagogický personál), personální kapacity (dobrovolníci) i propůjčení lokací pro program. Prestiž kooperující univerzity a diakonie v projektu mohou zvedat důvěryhodnost samotného programu	2. zajištění probačního programu pouze státním sektorem může program oplošňovat a generalizovat, tak že program centrálně metodicky připravený nemůže reagovat na specifické potřeby klientů a nebo lokality (i když specifické potřeby lokality se spíše týkají severních, řídko osídlených regionů země s vysokou nezaměstnaností a alkoholismem)
3. město i stát jsou zvyklé na silné přistěhovalectví a různorodost společnosti. Zkušenosti s multikulturalismem	3. trh sociálních služeb ve státě a potažmo i ve městě je ochuzen o subjekty nestátní, které by mohly nabídnout flexibilnější pojetí programu či vnést do něj nadstavbu (entusiasme, motivaci apod.) pro práci s cílovou skupinou . Deformace trhu se sociálními službami (NGO sektor čelí díky nastavení sociální politiky státu jako welfare režimu vícero překážkám jak na trh služeb vstoupit) neumožňuje svobodnější výběr programu samotným klientem, neemancipuje klienta. Klient je perfektně metodicky diagnostikován, má ale omezenou možnost vybrat si z typově stejného programu (stát zajišťuje zpravidla typově pouze jeden program)
4. silný ziskový sektor ve městě k oslovení spolupráce (farmaceutický průmysl, chemický průmysl, dřevařský průmysl), tedy odvětví průmyslu, ve kterém by bylo možné zaměstnat nekvalifikované klienty probačního programu v rámci jeho pracovních aktivit či sponzoringu na pracovní náčíní (např. pily a nástroje pro art dřevařské dílny, ochranné pomůcky apod.)	4. neexistence projektu a ani subjektu (státního či nestátního), který by podchytil bezprizorní trávení volného času populace přistěhovalců (zejména muslimských chlapců a mužů), kteří se v zemi cítí vykořelení = nová riziková skupina, s kterou se jako s cílovou skupinou se specifickými potřebami (islám) bude muset do budoucna v probačních programech počítat. Oslovení mladých muslimů se ve městě děje pouze přes školy a jejich doučovací programy, nikoli přes více mládeži akceptovatelné volnočasové aktivity. Problém uzavřenosti představitelů místní mešity (lokální autorita) v mezi náboženském dialogu města jak řešit kriminalitu či rizikové chování ,kdy i a na druhé straně křesťané ve městě odmítli referendem zpěv muezína z mešity (zvony z katedrály ve městě řešeny ale nebyly)
5. snadná dostupnost a existence specialistů – konzultantů - v oblasti psychologie, psychiatrie, medicíny, práva apod. přímo v univerzitní nemocnici, nastavení politiky státu tak,	5. orientace filozofie trestní justice ve Švédsku nese riziko rozšíření sítě zatížených osob systémem (net widening). Pokud se příliš často používají alternativní sankce (a tedy i

že konzultanty lze za konzultace probátorů zaplatit	probační programy), tj. i v případech, kdy by vůbec nemuselo být použito prostředků trestního práva ⁷³ . Net widening totiž vede k rozšiřování okruhu osob konfrontovaných se systémem trestní justice se všemi z toho vyplývajícími důsledky (otupenost, nemotivovanost těchto osob na spolupráci – rodiče, školy, sousedé, vedoucí kroužků apod.)	4. 3 Pote nciá lní prob ační prog ram v
6. enormně vysoká anglická gramotnost populace umožňuje sledovat a zapojit se do mezinárodních teoretických studií metodik práce a sledování novinek i ze zahraničí a na novinky a reagovat v daných programech		
7. místní imámskou školu vede konvertitka, bývalá luteránka, žena středního věku, kterou by bylo možné využít jako mediátora stran dialogu o problémovém chování mladých muslimů ve městě a nebo ji využít jako místní autoritu v komunitě muslimů pro prosazení důvěryhodnosti, potřeby či motivace pro docházení do takového programu u této menšiny		

Mostě

V další části práce již konkrétně rozebírám situaci v Mostě. Hledám výzvy i problémy a možnosti přenosu dobrých praxí v komunitě mladistvého z Uppsalý (či Švédska obecně) do českých podmínek a do konkrétních možností Mostecka. Hledám možnosti využití co nejvíce zdrojů přímo v lokalitě a hledám i překážky, které mohou takovou spoluprací vzniknout, popřípadě možnosti jejich odstranění. V Mostě se zatím žádný probační program nenabízí, i když ve městě se nacházejí subjekt kvalifikované a motivované tuto činnost vykonávat. Zatím ovšem koncipují samotnou spolupráci mezi odborníky z jiných subjektů, vlastní odbornou metodiku práce v budoucím probačním programu a své představy pilotují v projektech s podobnou cílovou skupinou – tedy mladiství v ústavní a ochranné výchově.

4. 3. 1 Sdružení Mosty o.s. – koncepce multidisciplinárního týmu složeného z kooperujících subjektů v lokalitě a spojené problémy

Mosty, o. s. je sociálně psychologické centrum v Mostě a zároveň regionální koordinační centrum pro Severozápad Projektu Šance. Sdružení také nabízí odborné služby a realizaci aktivit na poli prevence kriminality jako jsou výchovné a kulturní aktivity pro rizikové děti a mládež. Pro tyto akce se zaměřením na prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mladistvých může sdružení Mosty zajistit finanční, materiální i personální podmínky pro jejich organizování. Cílem sdružení je tak i propagační a popularizační činnost takovýchto aktivit.

⁷³ Folkard (1981) zjistil, že zvládnou li se osobní problémy pachatele spojené s TČ „pouhým“ poskytnutím poradenství, není nutno hned aplikovat celý program

Mosty o.s. je zapojeno do Projektu Šance jako koordinační centrum aktivit tohoto projektu pro Severozápad a tak pracuje na metodice práce pro koncepci multidisciplinárního týmu při řešení životní situace osoby: a) propuštěné z VTOS, b) z ústavní či ochranné výchovy, c) v budoucnu - osoby mladistvého, kterému byl uložen probační program či výchovné opatření.

Multidisciplinarita takového týmu je ustavena z faktu, že na případu klienta pracuje státní zástupce, kurátorka, probační úředník, popřípadě i soudce a dále by to měla být osoba z instituce zajišťující kontinuální sociální služby osobám propuštěným (či na probačním programu). Na tomto místě je ale nutné poznamenat, že multidisciplinární tým není žádnou novinkou na poli spolupráce PMS ČR a ostatních zainteresovaných subjektů! Např. v Ústí nad Labem se velký tým setkává několikrát ročně a řeší koncepční záležitosti. Častěji se však setkává (a to i na Mostecku) malý tým složený z PMS ČR, zástupce soudu- soudkyně pro děti a mládež, okresního státního zastupitelství, policie ČR, kurátorky z odd. sociálně právní ochrany pro děti a mládež a tento by pak měl řešit jednotlivé kazuistiky. Podle slov probátorky se v Mostě tým setkává 2x měsíčně, ovšem zatím pouze kvůli zajištění toku informací a spolupráci, než nad řešením konkrétních kazuistik. Nedostatek byl původně způsoben pouze změnou osoby probátorky pro děti a mládež za starší kolegyni a tým se tedy teprve navzájem seznamoval, situace je ale stále dosti na počátku i nyní na konci roku 08. Z celorepublikového pohledu o kvalitě komunikace a toku informací, naslouchání a koncepční spolupráci je na tom mostecký tým dobře. Bezproblémovou komunikaci mi v rozhovoru potvrdila jak soudkyně pro děti a mládež, probátorka PMS ČR pro děti a mládež, tak i mluvčí Policie ČR v Mostě.

Na některých střediscích PMS ČR se setkání multidisciplinárního týmu neúčastní soudci, což odůvodňují narušením nezávislosti a nestranností soudce. V souvislosti s tímto mne ale napadá, že jejich argument klopýtá v tom, že stejnou optikou bychom se na „narušování nestrannosti“ soudu mohli dívat, pokud soudce čte tzv. podklad pro rozhodnutí (dříve zpráva), které sepisuje středisko PMS ČR o klientovi pro potřeby soudní řízení. Tímto by byl jeden z pilířů filozofie restorativní justice – maximální individualizace – v ohrožení.

Sdružení Mosty by do svého multioborového týmů rádo zaangažovalo i další zainteresované osoby. Problematické je zaangažovat samotného mladistvého o jehož trestní věc se jedná. Mgr. Neterdová (soudkyně) si velmi stěžuje na nezám, nemotivovanost mladistvých: „Ze strany mladistvých /byť existují výjimky/ není velká ochota účastnit se čehokoli, kde musí vynaložit vlastní aktivitu, většina z nich je v průběhu celého trestního řízení velmi pasivní, obvykle přislíbí spolupráci, avšak posléze se ani na PMS vůbec nedostaví, ve velkém počtu případů nemá smysl tuto

možnost /probační program/ ani zvažovat“. Jako problematické se také jeví pravděpodobná neochota rodičů účastnit se schůzek a časová zaneprázdněnost ostatních odborníků pro účast v týmu.

Zajímavá je filozofie „vyzkoušení“ si metodiky práce a podnětů z praxe pro tvorbu probačního programu. Mosty o.s. v současnosti nabízí propracovanou metodiku práce pro vytvoření uceleného reintegračního programu pro osoby propuštěné z VTOS. Svým projektem „**Projekt Šance**“, jehož realizátorem je **Koalice Šance**⁷⁴, chce mimo jiné podporovat mezioborovou spolupráci mezi odborníky a organizacemi zacilující se skupině lidí propuštěných z VTOS. Tento fakt bych chtěla vyzdvihnout. V této práci se totiž zabývám také analýzou spolupráce mezi subjekty v lokalitě, a to státními i nestátními. Projekt Šance, ačkoli spadá do oblasti osob propuštěných z VTOS, má kapacitu, vůli a možnosti na Mostecku vybudovat funkční zázemí (tok informací a doplňkové služby pro mladistvého probanda i jeho středisko PMS ČR) na úseku probačních činností v multioborovém týmu.

4. 3. 2 Projekt Šance-Koalice Šance – projekt ,který koncipuje metodiku práce a spolupráce multidisciplinárního týmu v reintegračním programu

Koalici Šance tvoří: 11 subjektů. Sdružení pro probaci a mediaci v trestní justici (SPJ) jako příjemce dotace z Evropského sociálního fondu EU a státního rozpočtu ČR, Integrovaná střední škola technická v Mostě- jako centrum odborné přípravy v Mostě, Úřad práce v Mostě, Regionální středisko výchovy a vzdělávání, s.r.o. v Mostě, Český helsinský výbor- právní poradce pro osoby propuštěné z VTOS, Charita Opava, Občanská poradna Nymburk, Probační a mediační služba ČR (konkrétně pro geografickou oblast pokrytí Mosty o. s. jsou to střediska Chomutov a Most), Armáda spásy ČR-ubytování osob propuštěných z VTOS Mosty o.s.-sociálně psychologické centrum v Mostě a VS ČR⁷⁵(věznice Bělušice, Vinařice a Jiřice).

Doba trvání projektu byla stanovena na prosinec 2004 –srpen 2008. Cílovou skupinou tvoří:a) osoby před a po propuštění z VTOS , b) zaměstnavatelé osob propuštěných z VTOS. Kapacita osob v projektu není určena. Jak probíhá tok informací v Šanci? Prvně se Mosty o.s. dozvědí o klientovi prostřednictvím střediska PMS ČR, které Mosty o.s. požádá o přidělení mentora klientovi. Projekt se zaciluje na vznik multidisciplinární spolupráce a koncepci multidisciplinárního týmu pro reintegrační program (kontinuální sociální práci po propuštění osoby z VTOS a nebo jakékoli ústavní či ochranné výchovy) ve smyslu plynulosti komunikace a toku informací.

---

⁷⁴ více na <http://equal.spj.cz>

⁷⁵ VS ČR - Vězeňská služba České republiky

Koalice Šance si za jeden cílů projektu stanovila např. vytvoření minimálních standardů takového reintegračního programu a vytvoření strategie a motivace pro změnu postojů zaměstnavatelů a zaměstnanců daného zaměstnavatele k zařazení osob propuštěných z VTOS do pracovního procesu. Mosty o.s. již dnes využívají mentoringu (mentory⁷⁶ zaškolilo a metodiku práce mentoringu poskytlo Sdružení pro probaci a mediaci v trestní justici /SPJ/⁷⁷, která projekt mentoringu převzala ze švýcarského modelu) pro vytvoření kontinuální sociální práce s osobami propuštěnými z VTOS v budoucnu i z ochranné výchovy), a to nejen na Mostecku, ale i v dalších regionech Severozápadu, např. na Lounsku, Chomutovsku, Žatecku, Podbořansku. Koordinační středisko Mosty o.s. tak třemi pilotními reintegračními programy pro osoby propuštěné z VTOS (např. věznice Bělušice, Jiřice, Vinařice) a koordinací činností pracovních skupin všech zainteresovaných subjektů Koalice Šance⁷⁸ chtějí v komunitě, kam se propuštěný vrací, zlepšit postoje k těmto jedincům, kteří se dostali do konfliktu se zákonem. Kromě již zmíněné koordinace všech zainteresovaných subjektů (a to i do budoucna) Mosty o.s. nabízejí odbornou supervizi mentorům⁷⁹ a dále odborné služby pro širokou veřejnost, jako je etopedická poradna pro fungování rodin s dětmi s poruchami chování nebo systemická terapie individuální a skupinová. Zároveň je zde nabídka služeb i pro osoby v ústavní péči.

Do budoucna má mít tato činnost přesah i do práce právě s mladistvými, kterým je uložen probační program, jimž je uloženo výchovné či trestní opatření zákona č. 218/2003 Sb., tak aby v budoucnu v komunitě bylo možno aplikovat výše zmíněná opatření pro mladistvé, i pro děti pod 15 let věku. Ze současné spolupráce multidisciplinárního týmu Koalice Šance totiž vyplývá, že v regionu Mostecka nejsou zajišťovány žádnou institucí aktivity spojené s výchovnými či trestními opatřeními zákona č. 218/2003 Sb.

---

⁷⁶ mentorem může být osoba starší 18-ti let s čistým trestním rejstříkem minimálně tři roky. Jedná se o laického průvodce klienta v období půl roku po propuštění z VTOS. Dobrovolník je vyškolen v základech komunikačních technik, znalostech z pracovně-právní a sociální oblasti. Důležité pro výběr vhodného mentora je jeho motivace pro práci s cílovou skupinou. V Mostě je vyškolen asi deset mentorů, všichni jsou studenty VOŠ sociálně právní v Mostě, a to zejména její dálkoví studenti celoživotního vzdělávání, oboru speciální pedagogika v trestní justici. Většina mentorů tak již ve své praxi z osobami z VTOS pracovali

⁷⁷ viz <http://equal.spj.cz>

⁷⁸ Sdružení pro probaci a mediaci v trestní justici (SPJ) jako příjemce dotace z Evropského sociálního fondu EU a státního rozpočtu ČR, Integrovaná střední škola technická v Mostě- jako centrum odborné přípravy v Mostě, Úřad práce v Mostě, Regionální středisko výchovy a vzdělávání, s.r.o. v Mostě, Český helsinský výbor- právní poradce pro osoby propuštěné z VTOS, Charita Opava, Občanská poradna Nymburk, Probační a mediační služba ČR (střediska Chomutov a Most), Armáda spásy ČR- ubytování osob propuštěných z VTOS.

⁷⁹ ve zkrachovalém projektu Labyrinth právě oblast supervizi poskytovateli nebyla vůbec ošetřena a přitom se jevila jako velmi potřebná. Možné řešení -supervizi v lokalitě mohlo zabezpečit buď samotné středisko PMS ČR a nebo odborně vybavený jiný subjekt jako partner projektu probačního programu Labyrinth- viz příloha č.7

4. 3. 3 Projekt Pšov - pilotní program pro budoucí probační program

Od uvedení zákona č. 218/2003 Sb. v účinnost je obecně v celé ČR vysoká poptávka (od státních zástupců, soudců i středisek PMS ČR) po projektech nabízejících tyto aktivity, která ale není dostatečně sycena ve všech regionech, a tak se ne zcela všude v republice zákonem možné instituty dají pro delikventy skutečně v praxi využít, a zůstávají tak pouze záměry psanými v zákoně. Mosty o.s. chce tyto, právě v regionu Mostecka zcela nedostatkové, aktivity začít nabízet, a to např. pilotním projektem **Pšov**⁸⁰. Vedoucí sdružení Mosty, působí jak etopedka ve výchovném ústavu v Pšově. Pro Mostecko zatím připravila pilotní projekt s problematickou mládeží z výchovného ústavu mimo okres, neboť využila své znalosti tamního prostředí a svého pracoviště v Pšově. Na území mosteckého soudního okresu žádný výchovný ústav neexistuje a o spolupráci s jiným výchovným ústavem se ani nepokoušela. Domnívá se však, že o takový projekt by byl zájem i v jiných ústavech.

Realizátorem a příjemcem projektu je sdružení Mosty-sociálně psychologické centrum v Mostě a partnerem pak VÚ a školní jídelna, Pšov (který se nachází v lounském soudním okrese). Doba trvání projektu byla leden 2007- červen 2008. Cílovou skupinou projektu jsou opět dvě skupiny: a) pedagogičtí pracovníci školského zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovu, b) mládež pobývající v zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy (chlapci ve věku 15-19 let). Kapacita byla stanovena na 6 klientů - mladistvých z VÚ Pšov. Tok informací v projektu vypadá následovně: státní zástupkyně v Lounech po vydání trestního příkazu informuje VÚ Pšov o mladistvém a VÚ Pšov předává informace o mladistvém centru Mosty o.s. Podle vedoucí centra Mosty v komunikaci mezi jednotlivými subjekty nejsou vůbec žádné problémy. Po této stránce není potřeba zavádět žádné inovace.

Sdružení Mosty chce vytvořit nejen projekt pro rizikovou mládež, ale také se zacíljuje na koncepci metodiky práce s rizikovou mládeží pro odborníky. Tato metodika není, podle slov vedoucí centra, kopií žádného zahraničního projektu a jedná se tedy o originální metodiku vycházející z praxe etopedky ve VÚ s prací s rizikovou mládeží. Vedoucí Mosty o.s. ve VÚ v Pšově poskytuje kognitivně behaviorální psychoterapii. Kognitivně behaviorální prvky má mít i metodika práce s klienty účastníci se projektu. Jak je uvedeno v této práci, odborníci v zahraničí (Švédsko, Velká Británie) ale kritizují podobné projekty zaměřené pouze na teorii kognitivně behaviorální a metodiku práce⁸¹ vycházející (tedy omezenou) pouze tímto teoretickým rámcem, o který se odborník (psycholog, speciálně vyškolený sociální pracovník či probátor) opírá. Kritikové KBT zdůrazňují

---

⁸⁰ viz www.projektpsov.cz

přílišnou determinaci na chování osobnosti v kontextu svého sociálního prostředí, ale bez zřetele na individuální, osobností dispozice (schopnosti) dané osoby se učit.

Pro psaní projektu si sdružení Mosty nepřibralo žádného partnera, ani si nevyžádalo pomoc odborníka mimo sdružení. Na podobný, jakýsi komplexní záměr jednoho subjektu již dříve doplatil probační program Labyrinth (viz příloha č.7), ovšem v té době ani v lokalitě žádný ochotně spolupracující subjekt nebyl přítomen. Mosty o.s. si tuto solitérnost vybralo dobrovolně, ačkoli lokalita již dnes partnery může nabídnout (mimo jiné bývalého poskytovatele programu Labyrinth). Projekt tak opravdu chce plnit funkci ověření si nových metod spolupráce, a to koncepcí multidisciplinárního týmu, zavedením systému odborné supervize do práce pedagogických pracovníků, zavedením systému diferenciací a individualizace do výchovy a vzdělávání a zejména pak pilotním ověřením komplexně výchovně vzdělávacího programu, který by měl přispět k zefektivnění práce s mladistvými. Tento projekt se zaměřuje v oblasti vzdělávání mladistvých na kurzy podporující kompetence ke vstupu na trh práce (obsluha vysokozdvížného vozíku, zaučení v oboru zahradnických prací, svářečské práce, obsluhu křovinořezu či příprava na absolvování autoškoly pro traktor, ekologické aktivity –nasazování chráněných ryb, testování a čištění vod, ale i kurz na programátory webových aplikací apod.) a kurzy všeobecně vzdělávací, jako je třeba rozvinutí schopnosti vyhledávat informace prostřednictvím internetu, rozvoj sebezprezentačních a sociálních dovedností a kurz osobnostního rozvoje. Chci zde poukázat na skutečnost, že všechny výše zmíněné aktivity přesně kopírují poptávku po aktivitách, které by bylo možno na Mostecku využít pro výkon výchovných opatření či probačního programu. Prostory pro některé kurzy poskytuje samotný VÚ Pšov jehož chráněnci jsou prvními účastníky projektu, další prostory pak poskytuje sdružení Mosty o.s. ve svých prostorách v Mostě, kam chovance z Pšova najatým busem převáží.

I další nabídkou aktivit centra Mosty o.s. by v budoucnu mohla být sycena poptávka po místu a způsobu výkonu společensky prospěšné práce dle zákona č. 218/2003 Sb. Mosty o.s. totiž nabízejí projekt *I cesta může být cíl*⁸², což je nabídka ekologické aktivity pro pachatele TČ. Lze velmi dobře předpokládat, že tato aktivita by byla vhodná i pro mladistvé v rámci výchovného opatření či přímo v rámci probačního programu, nebo pro výkon společensky prospěšné práce. Ekologické aktivity, příroda, se zdají býti univerzálními prvky programu pro mladistvé kdekoliv. I švédská Uppsala vsadila na tuto atraktivnost pro svoji problémovou mládež.

Okopírování modulu aktivit Mosty o.s. pro výkon probačního programu a dalších opatření dle zákona č. 218/2003 Sb. je tedy na Mostecku velkou výzvou! A je dobře, že existuje v komunitě

---

⁸² viz <http://nadacepartnerstvi.cz>

vůle se těmito “problémovými“ osobami zabývat a motivovat je, byť tato vůle vychází pouze od expertů v lokalitě, kteří se s tématem problémové mládeže a dětí setkávají ve svých profesích.

4. 4 SWOT analýza zdrojů lokality pro implementaci probačního programu

(Most)

Dle Esping- Andersenova rozlišen modelů sociálních politik států, bychom Českou republiku (s jistým úsilím) mohli vměstnat dle faktorů: podmínky pro nárok na soc. zabezpečení (nárok dle vstupu na trh práce), míru dekomodifikace (dávky jsou adresné, pokrývající základní životní potřeby, kde měřítkem je stanovené životní minimum) a sociální stratifikace společnosti do konzervativně korporativního režimu, i když takové umístění není zcela přesné. Následovníci Esping-Andersena mají velký problém, kam postkomunistické státy v tomto modelu vlastně začlenit. Rodinná politika České republiky se blíží spíše welfare režimu (ale nikoli skandinávskému typu generového vyvážení, kde daní jednotlivci tvořící domácnost, nikoli manželé), ale podmínky pro nárok dávek a služeb se blíží liberálnímu pojetí sociální politiky státu, kde dochází k ostrému měření sociální potřebnosti a dávky jsou poskytovány v míře životního minima.) Most, jakožto město z jednou z nejvyšších nezaměstnaností v zemi, v důsledku postkomunistické transformace průmyslu, tak silně pociťuje Esping-Andersenův faktor dekomodifikace.

Zákon o soudnictví ve věcech mládež pak přímo spoléhá na spolupráci státního sektoru (PMS ČR) s lokálními subjekty. Stát celoplošně žádný probační program negarantuje a nechává tak počet a zaměření probačního programu zcela na kapacitách jednotlivých soudních okresů. Tam, kde program k dispozici mladistvým není, státní zástupce či soudce opatření prostě neukládá.

4. 4. 1 Sociální instituce a služby v Mostě vhodné pro probační činnost

Když jsem prováděla šetření zdrojů v komunitě, zjistila jsem, že ačkoli město Most má poměrně širokou nabídku služeb psychologů, psychoterapeutů a psychiatrů, ochotných expertů pro přímou práci s rizikovou mládeží či dětmi, přesto ale možný projekt probačního programu či jiných aktivit spojených s výchovným opatřením podle zákona č.218/2003 Sb. naráží na zajištění odborníků. Také ze záznamů ze setkání multidisciplinárního týmu realizátora Projektu Šance -Koalice Šance – vyplývá jako možná hrozba neúspěchu dalších projektů stav nedostatku spolupracujících dětských psychologů a psychiatrů, případně možnost psychoterapie, a to v celém regionu

Severozápadu, v Mostě nevyjímaje. Filozofie spolupráce psychologů a terapeutů z pedagogicko psychologické poradny je totiž chápána spíše v rovině odborné rady pro komunikaci s klienty, než pro přímou práci s cílovými klienty, nicméně odborníci z poradny středisku PMS ČR a ni Sdružení Mosty, o.s. neposkytují ani možnosti supervize(byť jsou mezi nimi školení odborníci na supervizi).

Při analýze zdrojů města – možní lokální subjekty, resp. specialisté, kteří by na Mostecku mohli participovat v oblasti probačních programů - jsem oslovila účastníky komunitního plánování sociálních služeb v Mostě - Poradnu pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy (Městská správa sociálních služeb v Mostě) a Středisko výchovné péče s dotazem, zda li by popřípadě mohli poskytovat výše uvedené chybějící služby pro rizikovou mládež, kdy uvedli různé důvody, proč nikoli. Podobně jsem překážky zkoumala i přímým oslovením všech potenciálně vhodných partnerů do projektu možného probačního programu na Mostecku - Magistrát města Mostu (odd.sociální prevence, odd. péče o rodinu a odd. komunitního plánování sociálních služeb), Pedagogicko psychologickou poradnu, Výchovné středisko, Oblastní Charitu Most /Caritas/, Diakonii ČCE- středisko sociální pomoci v Mostě, PMS ČR v Mostě, Emauzy ČR, K-centrum Most, dále pak Vyšší odbornou školu sociálně právní v Mostě a v neposlední řadě psychiatrické oddělení mostecké nemocnice. Psychiatrické oddělení Nemocnice s poliklinikou v Mostě počítá se spoluprací s mladistvými uživateli drog, jako klienty probačního programu a nebo aktivit projektů Mosty o.s. pro výkon některých výchovných opatření. Ze statistik a kazuistik sdružení Mosty totiž vyplývá, že téměř každý mladistvý ve VÚ⁸³ Pšov má zkušenosti s drogami, a to i v samotném VÚ. Ze statistiky střediska PMS ČR v Mostě vyplývají podobné závěry o drogové zkušenosti mladistvých v probačním programu Labyrinth (i když tento program cílově pouze na uživatele drog koncipován nebyl).

4. 4. 2 Důvody neochoty institucí v Mostě zapojit se do aplikace probačního programu

Uváděné důvody neochoty projekt vytvořit, či se zapojit do spolupráce lze rozdělit na překážky (1) technicko administrativní a (2) osobního přesvědčení. Organizace argumentují nedostatkem financí, které resort na probační programy vyčleňuje, a složitým mechanismem žádání o granty, které ale nepokrývají projekt v takové výši, jakou by subjekty potřebovaly. Mnohé subjekty, zejména pak ty z NGO sféry, se obávají (a nebo nemají zájem) přísné či byrokraticky zátěžové akreditační komise a administrativních předpisů s akreditací spojených, které jsou zdlouhavé a dopředu nezaručují, že výsledek dlouhé přípravy bude kladný, a tedy že projekt obdrží

---

⁸³ VÚ – výchovný ústav

akreditaci. Dalším silným důvodem je přesvědčení, že probační program neřeší kriminalitu mládeže (že naopak účastníci programu se mohou od sebe vzájemně učit negativním věcem podobně jako je tomu ve vězení či výchovných ústavech – škola zločinu). Nestátní subjekty si také stěžují na malou informovanost ze strany magistrátu či PMS ČR v této oblasti. Argumenty je možno zeslabit zejména osvětou, zvýšením informovanosti a zkvalitněním formy informovanosti o filozofii trestní justice a probačních programech v lokalitě. Domnívám se, že samotné středisko PMS ČR v Mostě, ale i celostátně, by mělo přehodnotit kvalitu svého „public relations“. V současné době se prezentace PMS ČR více orientuje na konečné uživatele jejich služeb a opomíjí se prezentovat pro své možné partnery pro spolupráci právě v lokalitách. Z průzkumu v Mostě jsem zjistila, že subjekty mnohdy vůbec náplň práce (a tedy i možné spolupráce) PMS ČR neznají či mají zkreslené informace. Na oficiálních webových stránkách města Mostu⁸⁴, kde je vyvěšen elektronický katalog neziskových organizací působících na Mostecku a kam, předpokládám, se NGO subjekty v regionu pro vytvoření své sítě kontaktů obracejí, není prezentace možnosti probačních programů PMS ČR pro tyto potenciální partnery žádána!

Dalším důvodem neochoty subjektů vstoupit do projektu o probačním programu je zcela konkrétně nedostatek financí, které ministerstvo spravedlnosti na tyto účely vyčleňuje. Další překážkou, proč se, vlastně všeobecně, nedaří pokrýt všechny soudní okresy aspoň jedním probačním programem je kromě zmiňovaného nedostatku partnerů PMS ČR v projektu v daném regionu, i nízká aktivita samotného PMS ČR v daném regionu na vytvoření takového programu. Problematické je také ukládání výchovných povinností a nebo společensky prospěšných činností podle zákona č. 218/2003 Sb. Velmi totiž záleží na ochotě státních zástupců/soudců toto ukládat, a také na pracovním vytížení pracovníků PMS ČR. Malá aktivita justičních partnerů, aby probační program v jejich lokalitě fungoval, se ale Mostu netýká, protože jak soudkyně pro děti a mládež, tak i státní zastupitelství v Mostě, pokud by v Mostě probační program existoval, by po zvážení okolností případu, ochotně provinilce do programu zařazovalo. Existují také střediska PMS ČR, která jsou výrazně vytížena zajištěním výkonu trestu obecně prospěšné práce a poskytovatelů místa pro výkon společensky prospěšné činnosti pro mladistvého klienta střediska PMS ČR je pak již minimální počet.

Nic z těchto hrozeb jsem na Mostecku nezjistila, město má zdroje jak po stránce specialistů, pro dobrovolnickou část projektu lze využít studentů mostecké Vyšší odborné školy sociálně právní, kde se v distančním studiu dokonce vzdělávají i vězeňští pracovníci z Věznice Všehrdy (v níž vykonávají VTOS i mladiství) a studentů Báňské univerzity.

---

⁸⁴ www.mumost.cz

4. 4. 3 Komunitní plánování města Mostu – prostor pro subjekt poskytující probační program?

Možnosti PMS ČR na úseku práce s provinilci nezná ani Magistrát města Mostu, který se zapojil do projektu Ústeckého kraje, krytého ze strukturálních fondů Evropské unie nazvaném Komunitní plán, ve kterém město pokrývá svými (tedy obecními) ale i nestátními sociálními službami celé spektrum sociálních událostí, které vycházejí z analýzy regionu a komunitního plánování sociálních služeb. Město má sice skvěle vytvořený multioborový tým partnerů v komunitním plánu sociálních služeb, kam spadá i PMS ČR. Koordinátorka skupiny č.2 (Osoby a rodina v krizi) Bc. Pištorová mi sdělila, že z projektu by potenciální subjekt na Mostecku mohl čerpat až 30% nákladů na svůj projekt v oblasti řešení krizí osob a rodin, ale tuto informaci mají pouze subjekty již ve skupině usazené (celkem deset subjektů státních i nestátních). Skupina se však zdá být neflexibilní, je totiž uzavřená, což je zdůvodňováno zejména nutným plánováním dalších kroků v konkrétních úkolech a informačních tocích, které se uskutečňují pouze na pravidelných měsíčních schůzích členů multioborového týmu v projektu, kde jednotlivé kroky práce a informace navazují na setkání předešlá. Nový subjekt - člen skupiny by tak prý nezapadl do logického rámce aktivit. Pokud se ale mají lokální agenti sociálních služeb spojovat ke spolupráci, musí si vytvořit vhodnou komunikační mapu pro svoji spolupráci na shodně definovaných cílech.

4. 4. 4 Shrnutí překážek pro implementaci probačního programu v Mostě

Shrnutím je tedy město omezeno – neochotou subjektů v lokalitě angažovat se v oblasti kriminality mladistvých, která může být způsobena různými vlivy (viz výše), finančními problémy kofinancování projektu, krátkou zkušeností celé probační služby a také jejím odlišným pojetím od švédského, stejně jako odlišnými podmínkami nestátních subjektů pro možnost zapojit se do aktivit welfare, kam probační programy, podle mého názoru, svoji rehabilitační složkou spadají. V neposlední řadě hraje roli také povaha NGO sektoru v ČR (ve smyslu NGO jako nováčka v poskytování akreditované služby na trhu sociálních služeb ve státě). Lokalita Mostecka je také znevýhodněna geograficky. Některé vesnice s již tak špatnou infrastrukturou leží v horách a tak mladiství z obcí v Krušných horách mají velice ztíženou možnost programu se účastnit (de facto jen kvůli místu trvalého pobytu). Pokud by klientů z horských míst Mostecka bylo více, dalo by se uvažovat buď o mobilním probačním programu a nebo mobilních probátorech? Toto ovšem naráží na mnoho překážek, strukturou PMS ČR počínaje (příliš malé týmy pracovníků ve středisek by

nepokryly terénní práci dokonale) a nedostatkem peněz na zakoupení vozového parku konče (mostecké středisko disponuje pouze jedním vozem).

Tabulka B)

SWOT analýza zdrojů lokality pro implementaci probačního programu (Most)

SILNÉ STRÁNKY:	SLABÉ STRÁNKY:
<p>1. ve městě sídlí vysoce expertní středisko (Mosty, o.s.), které vede etopedka s dlouholetou praxí s mladistvými problémovými chlapci ve VÚ Pšov, a tak lze chyby a ideály programu zredukovat ještě před počátkem psaní projektu na základě praxe vedoucí střediska (případně jiný subjekt tvořící projekt může Most, o.s. požádat o konzultace při psaní projektu)</p>	<p>1. KPSS omezuje nestátní subjekty ke vstupu a účasti na plánování. Pro KPSS je totiž mnohem snazší oslovit státní sektor, než li zdlouhavě mapovat a oslovovat neznámé subjekty nestátní (jejich pracovní činnosti nejsou jasně a přehledně komunikovány po celém území státu jako tomu je u státní subjektů (náplň a cíl práce výchovného ústavu a nebo psychiatrického oddělení je všude v zemi stejné), NGO aktivity a cíle nejsou univerzální na celém území a stojí čas a námahu je nalézt a zanalyzovat</p>
<p>2. existence střediska PMS ČR v místě – autorita, strážce kvality, poradce při programech</p>	<p>2. PMS ČR v místě- z povahy své struktury- nemůže zastávat funkci supervizora pracovníků programu (personálně ani profesně nemá kapacity), externí supervizoři (tedy ti, mimo problematiku restorativní justice: např. psychologové z místní poradny pro partnerství, rodinu a mezilidské vztahy nemají potřebné vědomosti co vše probační programy zahrnují, resp. práce probátorů a nebo mají předsudky k výsledkům těchto programů</p>
<p>3. státní politika státu uvolňuje trh sociálních služeb pro ziskový i neziskový sektor, což vede k existenci většího množství vhodných partnerů pro projekt, a to ze státního i nestátního sektoru v regionu</p>	<p>3. KPSS ve městě tvoří týmy subjektů rozdělených dle sociální situace, které ale málo komunikují s nově příchozími NGO subjekty v lokalitě. Komunikace uvnitř pracovních týmů pro jednotlivé soc. situace je totiž uzavřena a nastavena od počátku tak, že v průběhu probíhajícího práce nelze nový subjekt do pracovní skupiny přizvat</p>
<p>4. existence trhu sociálních služeb státních i nestátních subjektů umožňuje flexibilně reagovat na kvalitu služby, a kvalitu službu také naplněním kritérií standardů sociálních služeb centrálně (tedy státem) garantovat a kontrolovat</p>	<p>4. nevyřešena motivace klientů pro účast- pasivita v čemkoli, co se po klientovi žádá (motivaci kromě restrikcí neumí zvládnout ani PMS ČR, ani pracovníci v projektech Mosty o.s.)</p>
<p>5. existence trhu se sociálními službami zvyšuje konkurenci schopnost projektů - ty se mohou více diferenciovat na své klienty a lokalita tak nemusí být závislá na jednom centrálně univerzálním programu, který nemá kapacity pro zachycení či řešení individuálních problémů klientů programu (např. vysoká zadluženost rodin mladistvých klientů PMS ČR žijících v ghettu Chánov,</p>	<p>5. neochota rodičů účastnit se schůzek (problematika multiproblémových rodin „multiagency families“- ghetta Chanov, Janov, nezaměstnanost, alkoholismus, kriminalita, domácí násilí, neúnosná zadluženost neúplnost rodin, poruchy chování a učení apod.)</p>

Braňany, Janov apod.)	
6. důvěra a ochota ukládat probační program delikventům místní soudkyní pro děti mládež (k probačnímu programu není skeptická), soudkyně má ochotu a cítí jako přínos zúčastňovat se ispolečných stolů s PMS ČR, kde se diskutuje nad kauzistikami probačních klientů	6. záměrná solitérnost sdružení Mosty o.s. v regionu (= vlastní metodika práce vycházející z dlouholeté praxe zastřešena pouze vlastními odborníky)
7. existence KPSS- multidisciplinární týmy v plánování slouží také jako nástroj informování subjektů poskytujících sociální služby o sobě samých v regionu a mapování potřeb a rozdělení odpovědnosti a působnosti subjektů	7. neexistence sociálních či cvičných bytů pro klienty PMS ČR (a to ani státní ani poskytnuté NGO subjektem)
8. autorita, expertnost a vytvořené neformální vztahy mezi pedagogy a rodiči dětí komunitní základní školy v Chánově (5. ZŠ v Mostě) jako vhodný parter projektu přímo v lokalitě ghetta	8. PMS ČR nemá kapacity pro potřebné školení a vedení dalších subjektů v místě při tvorbě projektu, a tak subjekty zavalení technicko-administrativními požadavky pro přihlášení projektu k akreditaci ministerstva spravedlnosti často chybují (akreditaci nezískají) a nebo tápou tak, že projekt nakonec nepřihlásí, neb v lokalitě nenajdou partnera pro konzultaci či přímou pomoc s psaním projektu (což by mělo být zejména PMS ČR)
9. existence regionálního koordinačního centra projektu Šance přímo ve městě (dobrá dostupnost metodiků i služeb pro klienty). Jedinečná příležitost „vyzkoušení“ si metodiky práce a podnětů z praxe blízkých, již běžících projektů pro tvorbu probačního programu. Expertnost střediska Mosty je tak vysoká, že jej lze oslovit (a samo má také zájem) pro supervizi pracovníků v projektech (výzva i pro pracovníky PMS ČR ?)	9. geografické determinanty lokality Mostecka: klient má vyšší dojezdovou vzdálenost za svým probátorem či za programem do města, což mu bere čas i finance a snižuje motivaci, mnohdy i špatná infrastruktura znemožňuje účast na programu (klienti z krušnohorských osad a vesnic) A opačně, pokud by PMS ČR chtěla vyřešit vlastní mobilitu probátorů, zvyšují se tak náklady PMS ČR o dopravení pracovníků za klienty. Náklady se sice dají snížit např. nabídkou programu a služeb pouze v omezených dnech (což ale může snižovat kvalitu programu) a nebo by PMS ČR mohla ve vzdálenějších oblastech regionu pronajímat na určité dny v týdnu místní prostory od jiných subjektů (hospodský sál, fara, myslivna apod.), což s sebou nese nemalé ekonomické náklady na chod střediska navíc
10. existence potenciálních partnerů ve městě pro naplnění dobrovolnického aspektu programu Šance (mentoringu), a to studenti Vyšší sociálně právní školy, gymnázia v Mostě a v Litvínově, Báňské univerzity v Mostě	
11. PMS ČR jako silně zastoupený partner KPSS v lokalitě	
PŘÍLEŽITOSTI:	HROZBY:
1. pokud by program také řešil, jak zaplatit odborné konzultanty projektu , lokalita sama disponuje mnoha experty. V Mostě se nachází psychologická poradna, psychiatrické oddělení nemocnice a také ústavy s mnohaletou praxí v sociální práci s romským obyvatelstvem, které	1. nepopulárnost cílové skupiny programu odrazuje možné partnery spolupráce pro projekt, kteří by vycházeli přímo z lokality (projekt se takto musí opírat jen o partnery PMS ČR nasmlouvané centrálně - jejichž výsledky lokalita a její autority

<p>ve městě tvoří nezanedbatelnou část mladistvých delikventů (dětský domov, škola pro děti se zvláštními potřebami, pomocná škola, komunitní škola Chanov)</p>	<p>(starosta, ředitel školy apod.) nezná a nebo s nimi nejsou seznámeni (špatné public relations PMS ČR v Mostě), aby projekt podpořili např. na základě seznámení se s výsledky dobré praxe ze jiných regionů (či zahraničí)</p>

<p>2. sídlo evangelické fary ve městě- zatím zcela nevyužito pro cílovou skupinu programu</p>	
<p>3. nastavená forma komunikace mezi subjekty státními (=ponejvíce městskými) a NGO subjekty nabízející soc. služby zahrnuté do KPSS města neumožňuje znalost subjektů (=cíle práce, způsoby práce, kapacity a možnosti subjektu) mezi sebou v lokalitě, tedy i ty mimo KPSS</p>	<p>2. neochota společnosti mimo PMS ČR zapojit se do projektu , což naráží zejména na nedostatek odborníků možných nasmlouvat do projektu, které PMS ČR sama ve svých řadách nezaměstnává (psychologové, psychoterapeuti, psychiatři, lékaři, speciální pedagogové, etopedi např. pro konzultace závislostí, velmi početného ADHD syndromu u klientů probace či dalších poruch chování či učení apod.)</p>
<p>4. nový probační program koncipovat také s ohledem na požadavky plynoucí z analýzy KPSS a nikoli jen celorepublikových plošných projektů Např. PMS ČR ve městě nasmlouvat psychology a konzultanty pro své klienty a své pracovníky z místních zdrojů, tedy ze subjektů, kteří jsou zahrnuti do KPSS v lokalitě (jsou tedy všem subjektům známy a měli by tak být i lehce dostupní) a nebo jsou přímo v pracovní skupině (např. skupina č. 2 KPSS v Most = Osoby a rodiny v krizi zahrnuje deset subjektů poskytující sociální služby. Mezi nimi je jak PMS ČR v Mostě, tak i Poradna pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy (MSSS Most), ale poradna své psychology, spec. pedagogy ani vyškolené certifikované supervizory k využití pro pracovníky PMS ČR vůbec PMS ČR, ani jejím partnerům zabývajícími se projekty pro rizikovou mládež (viz Mosty, o.s.) nenabízí a s PMS ČR takto expertně nespolupracuje! Přitom se jedná o sousedy od jednoho stolu!</p>	<p>3. struktura PMS ČR, která nemá vlastní odborníky v oblasti psychologie, psychiatrie, etopedie aj. a příliš malý tým probátorů v lokalitě (V Mostě se problematice mládeže věnuje pouze jedna úřednice, která svoji agendu ještě dělí o dětské případy,tzn. do 15 let věku dítěte. Dětské klienti přitom vyžadují větší počet terénních šetření a návštěv a jsou časově sami o sobě velmi náročné) .</p>
<p><i>pozn: KPSS- Komunitní plán sociálních služeb MSSS – městská správa sociálních služeb</i></p>	<p>4. podpůrný tým střediska PMS ČR (mimo odborných úředníků má středisko PMS ČR k dispozici pouze dvě asistentky probátorům a jednoho řidiče s jedním automobilem (= nemožnost vyjíždět za klienty do horských vesnic v regionu, ti jsou tak diskriminováni na možnosti vykonávat probační program kvůli dojezdové vzdálenosti či špatnou dopravní infrastrukturou)</p> <p>5. špatná praxe ve městě s osobami odsouzenými na výkon obecně prospěšné práce tvoří brzdou ve vyjednávání další spolupráce s „podobnými „ klienty probačního programu – radnice a technické služby města Mostu hodnotí praxi zaměstnávání osob na výkonu alternativní sankce jako velmi špatnou a jejich zaměstnávání jako velmi problematické (zaměstnanci se těchto osob údajně také bojí!)</p>

	<p>6. hustá osídlenost lokality sociálně nepřizpůsobivými občany (a to i mimo ghetto Chánova) vytváří vyšší citlivost majority na problematiku řešení společného soužití do té míry, že majority více než na restorativní či rehabilitativní filozofii služby (programu) slyší na restrikce, v takovém prostředí se těžko prosazují služby konané v komunitě. Majoritní společnost bude projekt už pro vždy vnímat více jako další vyhozené peníze do extra služeb pro nepřizpůsobivé občany, na místo zbudování např. nových dětských hřišť (proto je důležité kvalitní PR PMS ČR, osvěta a kampaň pro občany města)</p>
--	--

5. Shrnutí poznatků ze SWOT analýz pro porovnání švédského a českého pojetí probačních programů

Rehabilitace pachatele by neměla být pojata a vnímána jen jako izolovaná intervence odborníka, ale spíš jako racionální proces, tedy něco zanalyzovaného a dlouhodobějšího. Úspěšná

rehabilitace by měla (vztah klient-pracovník) a kontext interakcí v sociální síti pachatele a zejména pak jeho rodiny- toto je nesmírně důležité zejména u mladistvých delikventů. Racionální rehabilitace se tak musí dotýkat i stakeholderů v sociální síti (v komunitě) pachatele, tedy lidí zainteresovaných, kteří mají zájem, aby program v lokalitě existoval. Probátor by měl umět tyto osoby označit, zkontaktovat je a motivovat a podporovat je pro spolupráci na takové rehabilitaci.

Nejvýznamnějšími stakeholdery jsou vnímány- rodina, příbuzní a přátelé, osoby ze širšího sociálního okolí (učitel, vedoucí volnočasové aktivity apod.), patří sem i oběť (poškozený) TČ pachatele, kterého chceme rehabilitovat také tím, že restaurujeme a znovu oživíme tyto zdravé, neohrožující, kontakty a vtahy.

5. 1 . Nutně existující prvky v lokalitě pro ulehčení implementace probačního programu

(1) analýza lokality odhalující slabiny a rizika projektu implementace probačního programu, který zahrnuje nejen daný region, ale také nastavení vztahů mezi státním a nestátním sektorem v zemi na poli sociálních služeb (dotýká se tedy nejen trestní politiky státu, ale také sociální politiky státu)

(2) motivovaný multioborový tým s nastavenou spoluprací a komunikací, ve státě, kde probační program nemůže zajistit sama probační služba

(3) odbornost probátora jako manažera v lokalitě a manažera případu mladistvého

(4) metoda práce probátora s mladistvým založena na vztahovém kontextu podporující co největší individualitu probačního programu

Ad 1) Pokud je tedy český zákon o probaci a mediaci nastaven tak, že prakticky předpokládá a spoléhá na existenci dalších subjektů mimo PMS ČR pro zajištění probačního programu, měl by být ve shodě s celkovým nastavením sociální politiky státu. Pro úspěšnou implementaci (respektive vůbec možnost implementace) probačního programu subjektem není důležité pouze analyzovat lokalitu, kde má program působit, ale musí se počítat také se zastřešujícím rámcem trestní a sociální politiky ve státě. Budeme-li totiž na probační program nazírat jako na jakousi službu subjektu (vůči státu a vůči občanům), je nutné dívat se na projekt probačního programu jako na produkt, který subjekt udává na trhu sociálních služeb ve státě. Jak jsem již zmínila výše, Švédsko má výborně vypracovanou metodiku analýz rizik a ohrožení, zmíněný risk

assessment, v oblasti probačních programů, proč, s optikou náhledu na probační program jako na specifickou sociální službu poskytovanou subjektem na trhu sociálních služeb ve státě, nezahrnout do risk assesmentu také faktor politický - sociální politiku daného státu?

Odhalením rizik a hrozeb pak mohu říci, který ze dvou režimů sociální politiky méně ohrožuje moderní filozofii sociální služby jako adresné a co nejvíce zaměřené a individuální.

Nevládní sektor jako poskytovatel sociální služby může vyplnit mezeru mezi tím, co občan (klient, uživatel služby) potřebuje, vyžaduje poptává k řešení své sociální situace a co mu agent (správce = stát, místní samospráva) nemůže a nebo nedokáže poskytnout. Tím se NGO subjekty mohou plně zaměřit pouze na služby, které stát neposkytuje, tedy služby pro omezenou, velmi specifickou skupinu občanů se specifickými sociálními situacemi a nebo jejich specifickou kombinací. Stát jako hlavní poskytovatel sociálních služeb nemá kapacity pro uspokojení specifických potřeb relativně malého počtu populace. NGO subjekty tak mohou vznikem vlastní sítě služeb uspokojovat potřeby takových skupin občanů.

Sít' NGO subjektů pak podle schopností a možností (i finančních- služby mohou být placeny) občana a nebo jeho rodiny, podle jeho potřeb (a nebo jeho rodiny) v určité sociální situaci poskytuje pomoc, službu. Zde lze spatřovat naplnění požadavku individualizace sociální služby (probačního programu) podle uživatele služby a jeho jedinečné potřeby či souboru potřeb. Celostátní, plošný program (služba) poskytovaný státem nemůže splňovat požadavek na individualitu služby (v našem případě takové nastavení programu, které bude reagovat na osobnost delikventa, jeho rodinné, sociální a ekonomické poměry). Celostátní program sice může být flexibilní, dá se snad i trochu modifikovat na míru potřebám klienta či regionu, ale k zásadní změně u jednou zakreditovaného celoplošného projektu docházet nemůže. Stát prakticky garantuje kvalitu delegovaných služeb svými kontrolami, akreditacemi, licencemi, audity, inspekcemi apod. čímž chrání také občany (uživatele, klienty služby, programu) před poškozením či nefunkčností při užívání dané služby. Stát kromě kontrolních mechanismů, pokud není schopen sám zajistit vysokou individualizaci služby, by měl usnadnit a poskytnout dalším subjektům takové podmínky ve státě, aby mohly působit ve státě a vytvářet síť služeb.

Pokud je tedy český zákon o probaci a mediaci nastaven tak, že prakticky předpokládá a spoléhá na existenci dalších subjektů mimo PMS ČR pro zajištění probačního programu, měl by být ve shodě s celkovým nastavením sociální politiky státu, což tedy souhlasí. Stát umožňuje vznik trhu sociálních služeb a spolupráci s nestátním sektorem na řešení sociálních situací a umožňuje po splnění náročných podmínek akreditačního řízení poskytovat specifickou službu (program) pro úzce vyměřenou skupinu osob, tedy mladistvých delikventů. Stát, jako garant kvality práce s mladistvými

delikventy, uvolňuje místo pro konkrétní práci nestátnímu sektoru v duchu konání služby co nejvíce v komunitě klienta (tak, jak metodiky doporučují), protože si je vědom, že takto blízko se on k občanovi není schopen dostat, ovšem příliš nefacilituje těmto subjektům jejich působení. Český stát nenabízí těmto subjektům dokonalý servis expertní, metodický či finanční, tak, aby se NGO subjekty ve svých regionech mohly zaměřovat pouze na konkrétní práci s konkrétními klienty, ale pouze zastřešuje celkovou koncepci práce s mladistvými delikventy.

Řešení: Celoplošný probační program v ČR

Domnívám se, že pokud stát prakticky spoléhá v problematice probačních programů zejména na neziskový sektor, musí také počítat s jakýmsi jeho selháním v podobě jeho neexistence pro danou službu. V takovém případě by měl být sám připraven službu nabízet.

Taková služba, koncipovaná z centra, univerzálně platná na celý stát na celou skupinu mladistvých delikventů bude jistě značně oploštělá, jak jsem již zmínila v práci několikrát, ale bude existovat a bude moci s mladistvým delikventy duchu svého zákona o soudnictví ve věcech mládeže pracovat.

Ke tvorbě celostátních programů ale českému státu chybí personál na střediscích probační a mediační služby, a to nejen početně, ale také expertně, chybí mu prostory (společenské místnosti, klubovny, dílny, nebo i léčebny, sociální nácvikové byty apod.). Stát by si měl umět zaručit tyto profesionály jejich systematickou přípravou například nabídkou speciálního studia pro budoucí probační a mediační činnost spojenou s diagnostikou a terapií mladistvého, případně dětského klienta. Pokud se nemýlím, v ČR neexistuje samostatný studijní obor zaměřený pouze na působení v rámci probace a mediace. Stát si tak nemůže vychovávat své experty pro přímou práci v terénu, má pouze experty - teoretiky ve svých výzkumných týmech v centru pro vývoj metod a koncepce práce v probaci a mediaci, nikoli však tyto experty pro přímou práci s klienty na svých regionálních střediscích.

Proč by PMS nemohla v rámci nasmlouvané spolupráce projektům poskytovat své odborníky s praxí, své know how, svůj čas a subjekt pak jen doplňkové služby jako jsou učební obory, volnočasové aktivity, práce v terénu? A nebo naopak, proč nelze aby odborný subjekt (např. sdružení etoped - speciální pedagog – psycholog) si mohl nasmlouvat doplňkové služby od PMS ČR - administrativa projektu, prostory pro projekt, PR projektu v lokalitě, či dokonce sociální výcvikové byty pro klienty?

Řešení: celoplošný program ve Švédsku

V případě švédském, kdy stát garantuje plošně pokrytí daného typu služby (programu) jakožto welfare režim, je lépe vyřešena situace, kdy nestátní subjekt sice taktéž může službu (program) nabízet, ale v lokalitě se nevyskytuje. Švédská legislativa o probaci je totiž opět ve shodě se sociálním nastavením státu. Služby ve státě jsou i v konkrétním případě probačního programu dostupné po celém území a systém komunitních sankcí tak není omezen na fakt, že nemá ve státě (v lokalitě) potřebné partnery disponujícími experty či know how pro službu, které si jinak sám není schopen zajistit z vlastních zdrojů. Mohu tedy shrnout, že obecně nástup trhu do sociálních služeb je ve Švédsku méně evidentní a stát nadále zůstává hlavním distributorem welfare a sociálních služeb, bez zjevné potřeby soukromého a neziskového sektoru status quo měnit, stát má ale navíc k dispozici mnoho odborníků ke koncepci, analýze, implementaci a tvorbě metodických pokynů pro veškeré sociální služby a zejména pro vlastní expertní konkrétní práci s klientem (terapie klienta). Napomáhá k tomu cca. 300 vládních úřadů a speciálních rad (některé jsem již v textu uvedla), které se spojují pro poskytování sociálních služeb ve státě.

Až potud jsou tedy oba státy se svými systémy v souladu, co ale výrazně neladí v České republice, je podle mne špatně nastavená struktura PMS ČR!

Ad 3) Střediska PMS ČR by se měla stát aktivátorem, koordinátorem, garantem a manažerem kooperací v lokalitě. PMS ČR by mělo umět nalézat místní zdroje, vztahy, spojení, způsoby komunikace a klást důraz na dovednost pracovníků rozvíjet tyto vztahy v komunitě (aspekt manažeringu v lokalitě).

Ad 4) Důležitost vztahu v probační činnosti prokázal výzkum mezi lety 1997 až 2001 - Swedish Probation Outcome Form (SPOF) v regionu Stockholmu (Berman, 2005). SPOF je základním nástrojem pro analyzování pachatelovo potřeb a indikátorů sloužících pro evaluaci probačního výkonu, stejně jako nástroj pro zjištění a porovnávání vstupní a výstupní situace pachatele a odhadu jeho recidivy. Kvantitativní analýza v materiálu SPOF umožňuje identifikovat časté konfigurace (často nastalé situace a jejich okolnosti) a jejich (dlouhodobým výzkumem vybrané) nejvíce pravděpodobně možné variace- tzv. typy a jejich nejméně pravděpodobné situace- tzv. antitypy. Výpis sledovaných proměnných viz v příloze č.9. Například se sleduje vztah mezi zneužíváním drog a pachatelovo kriminálním chováním. Výsledkem výzkumu ukázal, že „jedinci s předešlou kriminální kariérou a horším kontaktem s probátorem, než bylo původně naplánováno,

byly opětovně odsouzeni častěji než se očekávalo u jedinců, kteří jsou drogově závislí, ale i ti bez drog⁸⁵. Tedy nekvalitní kontakt (např. časté absence) s přiděleným probátorem či sociálním pracovníkem byl označen za velmi důležitý faktor úspěšného zamezení recidivy, více než li sledované sociální zázemí jedince či jeho patologie.

5. 2 Nedostatky českého pojetí probační služby a probačních programů

- (1) Organizace Probační a mediační služby v ČR- personální zajištění středisek
- (2) Metoda práce při probačních činnostech
- (3) Mladá historie pilotáží podkládající zvolenou metodiku práce v probačním programu – otázka evaluace programu

Ad 1) Zatímco ve Švédsku je probační služba nastavena tak, aby byla vlastně plně soběstačná, v českých zemích se tím, jak je strukturovaná, nemůže hnout z místa, dojde li k problému, že v lokalitách nenachází pro své potřeby vhodné subjekty, které de facto sama definuje a očekává skrze nastavení zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

Jednotlivá střediska PMS ČR reflektují sice velikost daného regionu (různé počty pracovníků střediska), nikoli však požadavky expertní v daném místě. Probátoři ve střediscích se tak, podle mého názoru, stávají pouze úředníky systému, bez možnosti větší spolupráce se subjekty v lokalitě. Mnohdy k tomuto dochází kvůli personálně nízkému zajištění střediska.

Je vůbec velikost regionálního střediska dobře nastavena? Spojovat střediska dohromady není vhodným řešením problému nedostatku personálu v jednom středisku. Větší středisko takto vzniklé, propojené, by se tím sice mohlo více specializovat (např. supervizoři, či terapeuti metodicky a diagnosticky náročných probačních programů z dobrých praxí ze zahraničí, kteří by se „půjčovali“ pro program sousedního, blízkého regionu z jednoho specializovanějšího střediska), ale probátor by mě být, především pro možnost vystavení pocitu důvěry a kvalitního vztahu mezi klientem a pracovníkem, osobou z místa, osobou dobře dostupnou a znalou místní problematiky. A naopak i rozměňování vlastních regionů (regionálních středisek PMS ČR) do menších jednotek, kam by byli přijati noví probátoři sebou nese četná rizika, obecně pojmenované jako rizika přílišné lokálnosti. Tak například častá nepřítomnost probátora v místě, kvůli jeho dojíždění za specialisty, supervizorem do centra, může způsobit izolovanost samotného pracovníka od místní komunity.

---

⁸⁵ Berman. A. H. (2005):Reconviction outcomes among Swedish male probationers: Pattern analySis by substance use. Probation Journal. Sage publication, 2005, 52(3), str. 297

Kvůli nedostatku dalších služeb v místě může docházet k zavalení střediska požadavky od klientů (klientů programu), kdy ve větší lokalitě by tyto požadavky mohly uspokojit buď existující služby, a nebo by nápad práce řešil logicky větší tým pracovníků střediska. Rizikem přílišné lokálnosti střediska může být i fakt, že některé sociální problémy klienta se snáze pro klienty řeší v místě více anonymním, nežli tam, kde je silně sociálně zaangažován (např. léčení drogové závislosti, domácí násilí apod.). Pracovníci malých týmů mohou také trpět profesionální izolovaností. Členové v omezených (malých) týmech mohou trpět nižší profesionální podporou z centra, než li je tomu u větších týmů, více na dohled centra. Dalším problémem je již zmiňované stírání osobního a profesního života a riziko neuznání jako autority pro klienta programu, pokud oba spolu vyrůstali a jejich rodiny se navzájem znají. Zavádění jakých si mini týmů po venkově by nebylo vhodným řešením.

V 70. letech 20. století se probační střediska ve Velké Británii těšila velké autonomii (i když i tenkrát se objevovala kritika přílišných byrokratických požadavků v evidenci případů a organizační struktury). Ve Švédsku nyní vyžadují autonomii a tím i flexibilitu středisek, kritikové ale poukazují na to, že u příliš autonomních středisek se špatně hodnotí výsledky jejich práce, protože jsou rozdílné a různorodé podle povahy místa.

Rozprostření středisek po české republice a jejich velikost je tedy trochu méně problematické, než li jejich personální struktura. Domnívám se, že PMS ČR zoufale chybí odborný personál ve smyslu terapeutických probačních programů. Není výjimkou, že na střediscích dělají asistenti probátorů zcela totožnou práci jako probátoři úředníci, i to, že obě dvě skupiny zaměstnanců zastávají pouze jakousi funkci úřednickou daného systému, protože na ostatní není čas.

Co je větší ztrátou pro restorativní (ave Švédsku rehabilitativní) trestní justici? Fakt, že probační program bude oploštělý, trochu povrchnější, ušit tak nějak obecně pro všechny delikventy v dané skupině, a pro všechny delikventy z dané skupiny také dostupný a tedy garantovaný státem, a nebo možnost svobodně si vytvořit přesně šitý probační program na míru dané lokality, ovšem s rizikem, že jej nebude v lokalitě buď nikdo nabízet (malé finanční krytí projektu ze státních dotací, časově náročná a složitá administrativa kolem akreditace, nedostatek motivovaných expertů v místě apod.) a nebo motivovaný a připravený subjekt v lokalitě narazí na nepřipravenost vlastní probační služby na takovou kooperaci?

Ad 2) Sociální práce v probaci

PMS ČR je stále mladou institucí, nemáme dlouhou historickou zkušenost pro vývoj nových směrů, tak jak se to děje v západních zemích, a proto se domnívám, že i přes snahy po implementaci zaběhnutých projektů ze západních zemí (např. směru What works), vnímáme probaci spíše jako

statický fakt, pevný daný institut s fixními mantinely, než li jako něco flexibilního a měnícího se v čase, v prostoru a v možnostech lokality. Kam se poděla sociální práce s komunitními tresty vždy spojená? Farrant (2006, str. 323) například zmiňuje, že funkcí probační služby nemá být, ani při důrazu na instrumenty opatření či trestů a jejich organizace v systému probačních služeb, pouze prevence kriminality těmito instrumenty, ale že při výkonu těchto instrumentů se koná i sociální práce. Mají střediska PMS ČR čas na vlastní sociální práci? Na výstavbu vztahu mezi klientem a pracovníkem? Je český probační úředník profesionál, který má dostatek prostoru mimo administrativní záležitosti pro individuální sezení, podpory a komplexnější řešení potřeb svých klientů. Domnívám se, že PMS ČR nemá v současnosti k dispozici tolik pracovních míst, kolik by pro takto kvalitní a adresnou individuální práci potřebovala. Administrativně značně náročné programy vyžadují oddělení administrativním úkonů a samotné práce s pachatelem na jeho rehabilitaci do jeho komunity, bylo by škoda, aby se naše probační služba zaměřila pouze na líbivé statistické výsledky evaluačních zpráv a smysl sociální práce v probaci, aby unikl kvůli značnému zatížení pracovníků pouze administrativním směrem.

Ad 2) Genderová kritika diagnostických postupů programu What works, směru v probaci užívaném i v ČR

V zahraničí se hovoří a návratu k genderově pojatému způsobu probační práce, kdy léta maskulinního trendu (statistické, diagnostické, administrativní, technicko byrokratické postupy, kontrola a nařizování) jsou střídána s feminním přístupem k práci (založeno na vztahu, komunikaci, naslouchání, podpoře, motivaci a dialogu). Místo technokratických postupů ošetření rizikových faktorů vnést do probační činnosti více opětné terapeutické a psychologické práce, návratu k aspektu lidství a vlídnosti do úředních intervencí, i když tyto mají ušlechtilý cíl. Historicky totiž probační služba byla jedna z mála státních institucí schopna naslouchat oběma stranám - odborné i laické veřejnosti i lidem na okraji společnosti. Probační služba by se tak podle mého názoru měla orientovat na dobře zvládaný dialog. Dialog PMS ČR mezi komunitou a státem (mezi lokálními zdroji a centrálně distribuovanými zdroji) a dialog PMS ČR mezi společností a marginální skupinou (pachateli TČ), kde by PMS ČR zastávala roli mediátora. Kde by uměla dialog iniciovat, vést a udržovat. Probační činnost by se měla navrátit k zájmu o vnitřní prožívání pachatele a jeho vyjadřování emocí, což zvyšuje efekt probace. V 50.až 70. letech 20.století se totiž ve světě probační práce orientovala psychoanalytickým směrem. Bylo by vhodné tyto dovednosti probátory opět učit používat.

V maskulinním pojetí probační činnosti jsou sice obrovskou výhodou výsledky „What works“ směru, které zrodilo vynikající psychometrické dotazníky odhalující, že v mnoha případech

za pokračující kriminálním chováním pachatele (recidivou) nestojí pachatelovo sociální a ekonomické zázemí, ale faktory, jako jsou slabá schopnost řešit problémy, chabá rozhodovací dovednost, slabá schopnost vlastní kontroly a celkově nerozvinuté sociální dovednosti pachatele. Raynor (2003) ale kritizuje What works, že nové metody doslova patologizují pachatele (klienta), že metody ignorují sociální okolnosti spáchání TČ, že ignorují různorodost (diverzitu). Merrington, Stanley (2000) jsou jedni ze skeptiků tohoto směru, říkají, že implementace KBT praxe do probačních programů zvedla vlnu kritiky vůči celému What works směru. Gorman (2001) a nebo Kendall(2002) upozorňují na zjednodušující model páchaní TČ, izolující jedincovo chování od jeho sociálního, ekonomického a politického kontextu, model zároveň působí jako medicínský a stigmatizující. Model se soustřeďuje pouze na jedincovu odpovědnost za spáchání TČ a ignoruje kontext TČ. Důležité je soustředit se na individuální sociální dovednosti (např. dovednost vlastního rozhodování, schopnost umět řešit problémy) stejně jako na osobnostní faktory spojené s vlastní TČ, které se liší pachatel od pachatele. Jedinci ve stejných sociálních podmínkách (kontextu) mohou páchat různou TČ a my se musíme zajímat jak odlišit a charakterizovat ty, kteří spáchají TČ od těch, kteří ve stejných podmínkách TČ nespáchají. Nej kvalitnější programy dle Lewise (2002 In: Raynor, 2003, str. 336) jsou takové, které kombinují šetření sociálních podmínek (výzev i rizik) spáchání TČ s vyšetřením kognitivně behaviorálních faktorů jedince pro spáchání TČ (jako je např. pachatelova motivace a postoje k TČ). TČ totiž často není záležitostí příležitosti jej spáchat, ale spíše jak a zda li ji spáchat, pokračují autoři.

What works agenda je rigidní vůči diverzitě, např. potřeby žen, či etnik v kriminální populaci jsou jiné, než na jaké potřeby je nadimenzován směr What works. Jejich potřeby a rizika nelze efektivně zanalyzovat. Model je vystaven na problematiku bílého muže. Je nutné zdůraznit, že potřeby mužů a žen pro úspěšnou rehabilitaci nejsou identické (např. matky samoživitelky, problematika prostituce), pouze některé jsou relevantní pro oboje pohlaví (např. otázka bydlení, zaměstnání).

V Británii se nejprve What works považoval pouze za doplněk ostatních probačních služeb (tedy k sociální práci v probaci), nyní ji nahradil, a to je, dle kritiků výše zmíněných, stav nežádoucí.

Výzkumy⁸⁶ z Británie ukazují, že neexistují rozdíly v efektivitě probace, pokud má probátor z centra předložený kompletní program (míněno What works), podle kterého má konat, a nemá li žádný prostor pro to, co on sám uzná za vhodné v individuálním případě pachatele konat na víc

---

⁸⁶ např. studie IMPACT(Folkard a další,1976 In: Raynor ,P. (2003): Evidence-based probation and its critics. *Probation Journal*. Sage publication, 2003, 50(4), str. 341) a také výzkum z roku 1998 pro britský Probační Inspektorát

mimo „státní“ program. Tímto výzkumem tak počala éra kritiky What works směru nazvaná jako „Nothing works“.

Další kritikou je teorie kognitivně behaviorální, která je v takto diagnosticky přesně postavených probačních programech hojně využívána. KBT je založena na teorii sociálního učení, která však nepracuje s faktem, že pachatelé mohou být sami o sobě patologičtí i ve „zdravém“ tedy nerizikovém sociálním prostředí. Lidé se totiž učí různé věci různě dobře či s různými těžkostmi. Raynor doporučuje spíše než pouze KBT kombinaci s pro-sociálním modelem (dobrovolník jako model, jako vzor chování a jako vzor způsobu trávení volného času a řádného života).

Ad 3) Odborníci ve Švédsku zdůrazňují, potřebu alespoň tří leté pilotáže, aby bylo možné získat co nejvíce relevantních dat pro analýzu efektivity programů. Žádoucí pro české projekty probačních programů by tedy bylo podložení projektu dlouholetým výzkumem- tak jako ve Švédsku vyžadují pro akreditaci zakotvení projektu v teorii a tedy podloženost akademickým výzkumem. Tedy vyhnout stavu, kdy se metoda evaluace koncipuje ve stejné době kdy jsou potřebná data teprve tvořena v procesu implementace programu.

Závěr

Mám li odpovědět na svoji první otázku, která zní : *Je možné, že by české pojetí se silným akcentem na neziskový sektor zbytečně chybovalo? A nebo je mnohem více omezující švédský přístup, a proto není vhodné, aby byl v českých poměrech napodoben?* Pak se tedy domnívám, že jsem v této práci odhalila slabiny obou přístupů a zdůraznila, že sice vhodnější pro naplnění požadavku individualizace probačního programu je probační program vytvořený přímo na míru

požadavků a konkrétních možností místa (lokality), ale že české pojetí probačních činností nevytvořilo takové podmínky, aby se program mohl objevit a používat ve všech lokalitách. Proto jsem jako vhodné nouzové řešení navrhla variantu švédskou - tedy celorepublikové pokrytí univerzálnějším, plošším probačním programem. Okleštěný probační program je podle mne menší zlo, než neexistence programu v regionu.

Moje druhá výzkumná otázka zněla: ***Je možné, že reforma Probační a mediační služby v České republice by umožnila efektivnější implementaci probačních programů?*** Snad se mi v této práci podařilo vystihnout slabá místa struktury středisek PMS ČR, která doplácují na špatné personální zajištění experty (zejména terapeutů) a na malou personální kapacitu vůbec, kdy pracovníci středisek nemají čas na konkrétní sociální práci v probačních činnostech a dále, že by stát měl vytvořit systematickou několikaletou přípravu budoucích probátorů a studium zaměřit i tak, aby budoucí probátor byl kapacitu v oboru i jako manažer probační práce.

Třetí otázka zněla: ***Je možné, že samotné nastavení sociální politiky státu (rozlišení dle Esping-Andersenova pojetí) může ovlivňovat implementaci probačního programu v praxi?***

Skandinávský welfare režim sice umožňuje NGO sektoru nabízet sociální službu (v našem případě probační program) a může na něj získat štědré finance jak z centra (od státu), tak z municipality, může se spolehnout na bohatou síť dalších (třeba i doplňkových) státních služeb, které on sám nemůže zajistit, a dovolit si tak velkorysé projekty, ale skutečnost je spíše taková, že garancí státu celoplošné dostupnosti projektu se do problematiky zaangažování občané jaksí spokojí s jeho univerzálním formátem a vhodnější, specifitější programy šité na míru regionu tak ani nabízet nechtějí.

Implementaci probačního programu tak teoreticky brání pouze fakt, že nestátní subjekty ve skandinávském welfare sociálním státě o takovou činnost zájem nemají, když už existuje program státní, a stát si tak implementuje probační program sám ve formátu, který je schopen sám obsáhnout. Stát si sám sobě překážky neklade.

Paradoxně, Česká republika, spoléhající na spolupráci státního a nestátního sektoru v oblasti probačních programů po celém svém území, si překážky pro snadnou a efektivní implementaci probačního programu klade sama sobě již primárně v podobě struktury a vzdělávání Probační a mediační služby, na kterou problematiku probačních činností deleguje.

ZDROJE:

- Bäckström, A.ed. (2006):*Welfare and Religion*. A publication to Mark the Fifth Anniversary of the Uppsala Institute for Diaconal and Social Studies.Diakonivetenskapliga institutet skriftserie, 10. Uppsala, 2006, 147 s.
- Bazemore, G. (1998): Restorative Justice and Earned Redemption. *American Behavioral Scientist*, 41(6), str. 768-813
- Beckman, N.E ed.(2004): *Welfare, Church and Gender in Eight European Countries*. Working Paper 1 from the Project Welfare and Religion in a European Perspective. Diakonivetenskapliga institutets skriftserie. Uppsala, 2004, 339 s.
- Bengtsson, A., Holmberg, S. (2005): *Remand to the care of the social services*. Brå report 2005/13. National Council for Crime Prevention. Stockholm, 2005, 5. s.
- Berman. A. H. (2005): Reconviction outcomes among Swedish male probationers: Pattern analysis by substance use. *Probation Journal*. Sage publication, 2005, 52(3)
- Bogdan, M., ed.(2005): *Swedish Law in the New Millenium*. Norstedts Juridik AB. Stockholm, 2005, 537 s.
- Carlberg, A. (2001): *Socialt företagande - Om den sociala ekonomins dynamik Exemplet Basta Arbetskooperativ*. Socialstyrelsen. Stockholm, 2001, 71 s. ISBN: 91-7201-528-4
- Connell, R. W. (1987): *Gender and Power*. Polity Press, Cambridge, 1987
- Ekelöf, P.O.(1980):*Rattgång I*,6. vyd. Norstedts. Stockholm, 1980
- Esping-Andersen, G (2006): *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, 6.vyd. Polity Press, Cambridge, 2005, 248 s.
- Farrant, F.(2006): Knowledge production and punishment ethic: The demise of the probation service. *Probation Journal*, Vol 53(4). Sage publication, 2006, 317-333 s.
- Farrall, S.(2002): *Rethinking What Works with Offenders: Probation, Social Context and Desistance from Crime*. Willan. Cullompton, 2002
- Folkard, S. (1981): Second Thoughts on IMPACT In: Goldberg, E.M., Connelly, N. eds(1981):*Evaluative Research in Social Care*. Heinemann, London, 1981
- Gorman, K. (2001): Cognitive Behaviourism and te Holy Grail. *Probation Journal*, Vol 48(1), Sage publication, 2001
- Gulbrandsen, T.(2002): *Norske makteliter*. Gyldendal Akademisk, Oslo, 2002
- Hendl, J.(2005): *Kvalitativní výzkum*. Základní metody a aplikace. 1.vyd. Portál, Praha, 2005, 408 s.

Hamai,K.,Villé,R.,Harris,L.,Hough,M.,Zvekic,V.(1995):*Probation Round the World. A compaartive study*. UNICRI, British Home Office and Robert Harris, 1995

Havrlíková, M.(1995): Projekt probační služby. *České vězeňství*, 1995, 3

Hayek, F.(1997): *Právo zákonodárství a svobody*. Pravidla a řád. Academia. Praha, 1997

Kendall, K.(2002): Time to Think Agagin About Cognitive-behavioural Programmes In: Carlen, P.ed.(2002):*Women and Punishment*. Willan. Cullompton, 2002

Kristoffersen, R. ed. (2007): Correctional Statistics of Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden 2001 – 2005. *KRUS-rapport nr. 2/2007*. Correctional Service of Norway Staff Academy. Oslo, 2007, ISBN: 978-82-91910-68-0, ISSN: 0803-9402

Kuchta, J., Válková, H. a kol.(2005):*Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vyd. C.H. Beck, Praha, 2005, 568 s.

Lavin, R.(2005): Financial Aid under the Social Services Act. In Bogdan, Michael, ed.(2005): *Swedish Law in the New Millenium*. Norstedts Juridik AB. Stockholm, 2005, 537 s.

Lewis, S. (2002): *The Resettlement of Short-term Prisoners:An Evaluation of Seven Pathfinders*. Report to the Research, Development and Statistics Directorate. Home Office, London, 2002

Mair, G. ed.(2004): *What Matters in Probation*. Willan. Cullompton, 2004

Matoušek, O. (2003): *Slovník sociální práce*. 1.vyd. Portál. Praha, 2003, 287 s.

Macháň, A.(2000): Švédsko. Spolupráce vězeňství a probace. *České vězeňství*, 2000, 2.

Merrington, S., Stanley, S. (2000): Doubts about the What works Initiative. *Probation Journal*. 47(4), str. 272-375

Morgan, R.(2003): *Foreword, Her Majesty's Inspectorate of Probation Annual Report 2002/2003*.Home Office. London, 2000

Morgan, R. (2003): Thinking about the demand for probation services. *Probation Journal*. 50(1), Sage Publication, 2003

National Association of Probation Officers /NAPO/ (2004): *AGM Resolutions 2004*.

NAPO(2002):*Accredited Programmes Policy*. NAPO, London, 2002

NAPO (2004): NAPO News, 134. NAPO, London, 2004

Norblom , R (2003): *Diakonistieftelsen Samariterhemmet, årskrönika* (Výroční zpráva Švédské církve, diakonie v Uppsale)

- Norblom , R (2004): *Diakonistieftelsen Samariterhemmet, årskrönika* (Výroční zpráva Švédské církve, diakonie v Uppsale)
- Norblom , R (2005): *Diakonistieftelsen Samariterhemmet, årskrönika* (Výroční zpráva Švédské církve, diakonie v Uppsale)
- Novotný, O.,Dolenský,A., Jelínek, J., Vanduchová,M.(1997): *Trestní právo hmotné. I. Obecná část*, 3. přeprac. vydání, Praha, Codex 1997, 328 s.
- Osborne, D.,Gaebler,T.(1992): *Reinventig Government. How the Enterpreneurial Spirit is Transforming the Public Sector*. Reading Addisossn-Wesley Publishing Co. 1992
- Potůček, M.(1997): *Nejen trh. Role trhu, státu a občanského sektoru v proměnách české společnosti*.1. vyd. Slon. Praha, 1997, 188 s.
- Prison Service Journal. International Edition*, 1999, 2
- Pugh, R.(2007): *Rurality and the probation practice. Probation Journal*, Vol 54(2), Sage publication, 2007
- Raynor, P., Vanstone, M. (1994): *Probation Practise, Effectiveness and the Non – treatment Paradigm. British Journal of Social Work*. 1994, 24(4) .
- Raynor, P.(2003): *Evidence-based Probation and Its Critics. Probation Journal*.Sage Publications. 2003,Vol 50(4)
- Robinson, G.,Raynor, P.(2006): *The future of rehabilitation: What role for the probation service? Probational Journal* 53(4), 2006.Sage Publication, str. 334-354
- Rothstein, B. (1998): *Just Institutions matter: The Moral and Political Logic of the Universal Welfare State*. Cambridge University Press, Cambridge, 1998, 254s.
- Rozum, J., Kotulán, P. a kol (2004):*Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha, 2004
- Rumgay, J., Cowan, S. (1998):*Punishment and Social Structure*. Columbia University Press, New York, 1998.
- Sainsbury D. ed.(1994): *Gendering Welfare State*. Sage Publications, London, 1994
- Sainsbury, D.(1999): *Gender and Welfare State Regimes*. Oxford University Press, Oxford, 1999
- Strøm, K., Muller , W.C., Bergman, T.(2006): *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*. Comparative Politics. 2 vyd. Oxford University Press, Oxford, [2006, 764 s.](#)

Svensson, R.(2007): *Youth and crime 1995-2005*. Ungdomar och brott åren 1995-2005. Bra. Zpráva č. 2007:8, 978-91-85664-67-2

Swank, D. (2002): *Global Capital, Political Institutions, and Policy Change in Developed Welfare States*. Cambridge University Press, Cambridge, 2002

Tomeš, I. (2001): *Sociální politika*. Teorie a mezinárodní zkušenost. 2 vyd. Socioklub, Praha, 2001, 262 s.

Vacek, E. (2000): Důležité bude správně vybrat a ohodnotit probační a mediační pracovníky. S doc. JUDr. Válkovou, CSc., nad zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě. *České vězeňství*, 2000, 3-4.

Větrovec, V. a kol(2002): *Zákon o mediaci a probaci*. Komentář. Eurolex Bohemia. Praha, 2002, 114s.

Wennberg, S.(2005): Criminal Law. In: Bogdan, M., ed.(2005): *Swedish Law in the New Millenium*. Norstedts Juridik AB. Stockholm, 2005, 537 s.

internetové zdroje:

<http://equal.spj.cz>

<http://home.swipnet.se/~w-66151/eng.html> -Probační a vězeňská služba oblasti Stockholm jih

<http://nadacepartnerstvi.cz>

<http://www.pmscr.cz/scripts/index.php> - Probační a mediační služba ČR

http://www.bra.se/extra/measurepoint/?module_instance=4&name=Swedish_Crime_Survey_2006_summary.pdf&url=/dynamaster/file_archive/070925/db21336194a1408f694c86d01e035c7a/Swedish%255fCrime%255fSurvey%255f2006%255fsummary.pdf – zpráva o výzkumu švédské kriminality z roku 2006

<http://www.thamesvaleyprobation.gov.uk/probation/programmes.html> - dokument Thames Valley Probation Service z roku 2006

www.bra.se -Švédský národní úřad pro prevenci kriminality

www.enros.cz –web Nadace rozvoje občanské společnosti

www.frisam.org -švédské sdružení mládežnických center volného času v přírodě

<http://www.svensktfriluftsliv.se/Default.asp?path=13918&pageid=19314> – web švédských nevládních mládežnických organizací spojujících se v práci s mládeží v přírodě a výchově k ekologii a zdravému aktivnímu životnímu stylu

www.justice.cz

www.kriminalvarden.se – web Vězeňské a probační služby Švédska

<http://www.kris.a.se/Engelskstartsida.htm>- web celostátní švédské svépomocné skupiny osob propuštěných z VTOS

www.mvcr.cz

www.mumost.cz- web Magistrátu města Mostu

www.neziskovky.cz

www.projektpsov.cz

www.regeringen.se -portál Ministerstva spravedlnosti Švédska

www.socialstyrelsen.se/en - vládní Úřad pro zdraví a sociální blaho pod Ministerstvem zdraví a sociálních věcí Švédska

www.svenskakyrkan.se – oficiální webová stránka Švédské církve s nabídkou projektů lokální sociální práce

www. wikipedia.cz

www. wikipedia.com

